

محبت

کتابنامه

خلل پذیر بود هر بسا که می بینی
مگر بنای محبت که حالی از خلل است

دو تاس کال جنوری ۱۴۱۸

شماره ۳۳ و ۴۴ سال ۲۵م سپتمبر تا دسمبر ۲۰۲۲

در ابله‌ای برک های این شماره:
محبت به نام کجی
صحت های از دموکراسی
د افغانستان شومو او د معنی زرمو په بکله
سد جمال الدین افغانی از افغانه تاهتیت
بجسی برکتب های ادبی
کلید او دونه
چکیده های ادبی
رویداد های خوش و ناخوش
و ...

یادآوری: محبت اکنون از طریق آنلاین قابل دسترسی است.

شب یلدا مبارک

شاسامه:

بنیادگذار و صاحب امتیاز: انجمن دوستی افغان

تحت نظر بنیاد تحریر:

ن. چاند، کبری دمنیل، غنچیکاند، و مولد

مدیر مسئول: بنیون تاج

بهای اشتراک یک ساله: بریتانیسی پوند سترلینگ. سایر کشورها: معادل آن

بهای تک شماره: پوند سترلینگ

MAHABBAT

A none periodical magazine published by ADS

(Afghan Dosty Society)

22 Town Field Way, Isleworth, Middlesex, TW7 6TN, UK

Tel: 0044(0)20 88472609 - 0044(0)7956190157

E-mail: mahabbat.dosti@gmail.com

Bank name: Barclays,

Account No: 23541010, Sort Code: 20-70-70, UK

SWIFTBIC BARCGB22- IBAN GB33 2070 70235410 10

د محبت گاهنامي مسؤل مدير، ليكونكي ډلگۍ، مينه وال ډير خواشينې دي چې د خپروني يو تكړه او غمخور بنسټگر، د هېواد وتلی سياستوال، زيرک فرهنگي، زړه سواندی شخصيت يې له لاسه ورکړی. محبت ته غم د پاسه ځکه غم دی چې د وطن يوه بله علمي، فرهنگي خيره چې د سيمي په کچه اکاډميک انسان و ځان حق ته سپارلی. محبت دواړه غمجنې پيښې ستر زيانونه بولي چې له امله يې په سياست او فرهنگ کې بې پري، جوړه راوړونکي، وتلي او په خاطر کې تلپاته اتلان له نړۍ کوچيدلي دي.

ارواښاد دکتړ صالح محمد زيری غوره طبيب، سياستوال، دولتمرد، فرهنگي ټولنيز شخصيت او همدارنگه مرحوم اکاډميسين دکتړ اسدالله حبيب، پياوړي فرهنگي دولتي څيري، په خپل مرگ محبت ماتم کې اچولی. الله دې دواړه افغان شخصيتونه وبښي، د جنت دروازي دې د هغوی پر مخ خلاصي وساتې او د کورنۍ غړو، دوستانو او مينه والو ته دې د زړونو صبر ورکړي. انا لله و انا اليه راجعون!

مرحوم صالح محمد زيری د نن څخه ۸۷ کاله دمخه د کندهار ښار په يوه غريبه کورنۍ کې د دنيا ته سترگي وغړولي. د نادارۍ تر څنگ يې لمړنۍ او ثانوي زده کړې د هغه ښار په ښوونځيو کې حاصلې کړي او ۶۴ کاله مخکې د کابل پوهنتون طب فاکولته کې شامل شو. ۵۸ کاله دمخه له پوهنتون څخه په اعلى درجه فارغ او د نادرشاه روغتون او ځينو نورو طبي موسسو کې په کار وگمارل شو.

په پوهنتوني ژوندانه کې د کابل د روڼ اندو په تيره بيا د هېواد نامتو ژورنالست نورمحمد تره کي عبدالکریم ميثاق، دکتړ شاولي او نورو ملگرو سره اشنا شو او په شريکه يې ۱۳۴۳ کال د جدي ۱۱ مه نيټه د لمړۍ کنگري په دايرولو سره د دموکراتيک خلک بهير چې وروسته يې د گوند بڼه ونيوه، پيل کړو.

څرنگه چې مرحوم دکتړ زيری د بهير بنسټگرو له ډلې و نو د مرکزي کميټې غړي په توگه وټاکل شو، د بهير ودې موندلو سره وروستيو کلونو کې هغه د سياسي بيرو موقف ته پورته شو. په دې موخه چې عملاً د دموکراتيکو مبارزو عمق ته بهير ننوزي بايد د مرکزي، ولايتي، ښاري، ولسوالي او کليوالي څانگو انتخابي کولو او هم د افغانستان ولسي جرگې ته په ټاکنو کې د ونډې اخستو تجربه وکړي، نو ځکه د بهير نورو نوماندانو تر څنگ د ولسي جرگې ۱۳ مې دورې ته کانديد شو. په خواشينۍ چې هغه د پاچا ظاهرشاه د امنيتي دستگاه له خوا ونيول شو او شپږ نيم کاله په زندان کې وساتل شو او د دولت ريس محمد داود له خوا چې جمهوريت يې اعلان کړی و را خلاص شو.

څلورم واکم سال ۲۰۲۲م څمبړتاد کسبر ۲۰۲۲

د ۱۳۵۷ کال ثور تحول وروسته د دموکراتیک خلک بهیر د گوند بڼه خپله کړه او ارواښاد صالح محمد زیری د کرنې ځمکو اصلاحاتو وزیر او څو موده وروسته د عامې روغتیا وزیر په توګه مقرر شو.

په دواړو وزارت خانو کې یې وړ نوښتونه وکړل، که پلي شوي وی، افغانانو ته یې ډیره ګټه اړوله.

د گوندي مشرتابه په لوړو پوړیو کې مرحوم له هغو مشرانو سره اړیکې لرلي چې د دموکراتیکو سمونونو په پلي کولو لګیا وه او د واک خپلولو غیر اصولي هڅو سره نه یو ځای کېدل. له دې کبله په بیلابیلو نومونو یاد شو خو حوصله یې ونه پایله او لاره یې ورکه نه کړله.

د دا ډول پالیسی په خپلولو د شوروي مشرتابه په اند دکتري زیری او عبدالکریم میثاق د باور وړ کسان نه بلل کېدل، ځکه د شوروي ځواکونو د راتلو سره چې افغانان یې د خپل ژوندانه تور فصل بولي، په لمړیو ورځو کې مرحوم زیری څنډي ته کړل شو او مرحوم میثاق په کور کینول شو.

د لاچارۍ څخه څه موده وروسته خدای بخښلي زیری د گوندي مشرتابه په پورۍ کې یوازې گوندي کار ته پرېښودل شو چې د دکتري نجیب الله د ملي روغې جوړې د سیاست له ځینو برخو سره د نظر د تفاوت ټکو حلولو له پاره د گوندي اجماع د رابللو د وړاندیز په پلمه له ټولو گوندي دندو لیري کړل شو او د ولسي جرګې د مرستیال په موقف وټاکل شو او لږ موده وروسته له خپلو نورو ملګرو سره زنداني او د اعدام په سزا محکوم شو.

۳۰ کاله دمخه کله چې د دموکراتیک خلک (وطن) واکمني نسکوره شوه او د آمریکا غرب پلوي جهادي کړۍ کابل نه ننوتلي، د نورو زندانیانو په ډله کې د خپلو ملګرو سره یو ځای راخوشي او د کوچني ځوي همایون زيري په ملتیا د پښتونخوا ایالت مرکز پېښور ته راکډه شو. هغه غوښتل د خپلي کورنۍ پاتې غړو، میرمنې، لور او ځوي د راوستلو له پاره یو مناسب کور کرایه کړي او هغوی ته د راتګ بلنه ولیږي. خو ترهګرو موقع ورته کړه چې مرحوم زیری په ژوندانه د کورنۍ له پاتې غړو سره وګوري، ځکه چې هغوی په پوره بې رحمۍ او وحشت شهیدان کړل شوي وه.

ارواښاد زيري په پښتونخوا کې د گوندي مشرتابه ځینو کډوال مشرانو سره په ګډه مشوره دا غوره وبلله چې د خپلي کورنۍ د شهیدو غړو د اروا خوشالولو په نیت د پښتونخوا صوبي په ټولو اداري واحدونو کې د کډوال افغان روڼاندو د منسجم کولو له لارې ترهګرو ته پیغام ورکړي چې د بې ګناه کوچنیانو او ښځو د بې رحمانه وژني مناسب ځواب د افغان وطنپالونکو روښانفکرانو په پیاوړي انسجام کې پروت دی. هغه عملي ګام پورته کړو او د ۳۰۰ تنو شاوخوا روڼاندو د جرګه کولو په ترڅ کې هغوی ته خپلو کې د ښه انسجام موندلو په خاطر د پوهاوي بهیر پیلولو مشورې ورکړي.

د خپلي لور په بلنه دکتري زيري بریتانیا ته کډوال شو، له کډوالۍ رومبې هغه په فرهنگي کارونو ځان بوخت ساتلی ؤ، شعرونه به یې ویل او ادبي مقالې به یې کښلې. خو د خپل ادبي فرهنگي کار د معیاري کولو له پاره ښادروان یو لږ مالوماتو حاصلولو ته اړتیا درلودله، نو ځکه یې د شعر لنډو داستانونو او کلاسیکو اثارو د ژباړې د تیورۍ او هنر په بیلابیلو خواؤ ځان بلدول پیل کړل او زیات کتابونه، رسالي او لیکنې یې تر نظر تیري کړي. د مطالعي تر څنګ یې شعر، لنډ داستانونه، ژباړي شروع کړي. څه چې یې په تیوریک لحاظ د ځان کول هغه یې په فکري مناسب قالب کې د خپلو پیل کړو اثارو په تخلیق کې پانګه کول.

چهارم واکم
سال ۲۰۱۵
شعبه ۲۲۲

صحبت‌هایی از دموکراسی

"دموکراسی به مثابه یک اصل قابل پذیرش - و تاکنون مناسب‌ترین روش
ارضا کننده انسان‌ها در تمام بخش‌های زندگی، رفته رفته قابلیت
انطباقی خود را به تمام حوزه‌های زندگی بشریت، چون حوزه‌های
سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی زندگی خصوصی و شخصی
انسان‌ها کشانید."

برداشت درست از دموکراسی و سیر تاریخی آن در جوامع بشری نه تنها
سطح دانش افراد را در فهم از دموکراسی بالا می‌برد بلکه اشتراک فعال
و آگاهانه مردم را در ایجاد حکومت‌های دموکراتیک و جلوگیری از
حرکت‌های غیردموکراتیک که زیر عنوان دموکراسی بر مردم تحمیل می
گردند، زمینه ساز می‌شود. در کشورهایی مانند افغانستان، هر اقدامی
که منافی منافع گروه و طبقه خاصی نباشد، دموکراتیک شمرده می
شود.

توماس جفرسون، پدر دموکراسی آمریکا، چهار مؤلفه را برای دموکراسی
ضروری می‌دانست: آموزش همگانی، مشارکت سیاسی، برابری
اقتصادی، و نمایندگی به توسط اشرافیت طبیعی.

شرط توفیق دموکراسی این است که حکومت‌ها و رهبران‌شان به ایجاد
نهاد‌ها، اتخاذ روش‌ها، و پی‌ریزی سیاست‌هایی دست‌زنند که از
حمایت شهروندان برخوردار باشند.

در هیچ زمانی از تاریخ مانند امروز این همه انسان از حقوق رسمی
شهروندی در نظام‌های حکومتی دموکراتیک برخوردار نبوده‌اند. با این
همه، آینده دموکراسی ناروشن است.

برای شهروندان کشوری که تازه پا در راه دموکراسی گذاشته است،
شناخت دقیق و روشن از دموکراسی و درک درست از دموکراسی‌های به
تجربه گرفته شده در جهان، به ارائه نمونه‌هایی از انواع و اقسام
دموکراسی و صحبت‌هایی در زمینه می‌پردازیم.

یادداشت: در این بحث تلاش می‌شود تا در "صحبت‌هایی از دموکراسی" به پرسش‌ها و مسائل روز بیشتر پرداخته شود. شاید در یک شماره یک، دو و
یا بیشتر موضوع‌ها یا جستارها، نظر به حجم مجله، در پیوند باهم و یا بدون ارتباط مباحث یک با دیگر به نشر برسند.
شور و رایزنی شما موجب تشویق و غنای بیشتر صحبت می‌شود.

"محبت"

کنفوسیوس، آیین

مکتب چینی اندیشه سیاسی که کنفوسیوس (حدود
551- حدود 479 ق م) آن را بنیاد نهاد. اگرچه اصطلاح رایج
چینی برای دموکراسی، که در لغت به معنی "حکومت

مردم" است، تا قرن نوزدهم به واژگان چینی وارد نشده
بود، ولی اصول دموکراتیک حکومت هزاران سال بخشی از
آیین کنفوسیوس بوده است.

کنفوسیوس از آرمان یک مشترک‌المنافع بزرگ [جمهوری
بزرگ، یا دا- دونگ] سخن می‌گفت که در آن نخبگان

حاکم برگزیده می شوند و مرکب از مردمان با قریحه و صاحب فضیلتند. از آن زمان دانشمندان چینی به عقاید کنفوسیوس به چشم سرآغاز پیشنهادهای اصلاحی سیاسی شان نگاه کرده اند، یعنی از منسیوس، در قرن سوم ق م، که عقاید کنفوسیوس را گسترش داد گرفته تا کانگ یوئووی، دولتمرد قرن نوزدهمی و دانشمند کنفوسیوسی، که از مساوات طلبی افراطی، دموکراسی در سراسر جهان، و لغو دولت های ملی حمایت می کرد.

در قرن بیستم، در چین و مناطق دیگر بحث بر سر طبیعت آیین کنفوسیوس و اثر آن بر آینده چین و جهان متمرکز شده است. برخی از چین شناسان در غرب آیین کنفوسیوس را به مثابل نیرویی از رونق افتاده و منفی نفی کرده اند زیرا که ملت های آسیایی را از تجدد باز می دارد. در طی "جنبش ماه مه"، یعنی انقلاب روشنفکرانه که به دنبال جنگ جهانی اول چین را گرفت، دانشمندان چینی موضع مشابه گرفتند. اما اهمیت کنونی آیین کنفوسیوس در چندین جامعه بتازگی دموکراتیک شده در آسیا-خصوصاً تایوان، هنگ کانگ، و سنگاپور- غرب و چین را بر آن داشته است که در باره اهمیت آیین کنفوسیوس و سازگاری آن با آرمان های دموکراتیک جدید بازنگری کنند.

آرمان های دموکراتیک کنفوسیوسی- که با سنت های حاکمیت اروپایی در تضاد بود- در مفهوم حکم آسمان تجسم می یابد؛ این مفهوم امپراتور را نه تنها به عنوان پسر آسمان [همان فغفور=بغپور] بلکه به عنوان اولین خادم کشور تصویر می کند. منسیوس این عقیده را گسترش داد، با این بیان که امپراتور ممکن است تا زمانی فرمانروایی کند که پاسخگوی نیازهای مردم باشد. اگر او در این رسالت شکست بخورد، هر فرد عادی ممکن است بکوشد که او را خلع کند و نقش وی را به عنوان رهبر بر عهده گیرد. بدین سان، حکم کنفوسیوسی با این عقیده اروپایی در باره شاه تقابل شدیدی دارد که می گوید، بنابر اصل و نسب و سلاله خونی شاه، تاج و تخت حق الهی او است.

کنفوسیوس و آرمان های کنفوسیوسی

کنفوسیوس در لو، مرکز فرهنگ جوئو، و شهر چوفوی کنونی در استا شاندونگ به دنیا آمد. در سه سالگی پدرش را از دست داد و بیشتر به رهنمایی مادرش به خودآموزی پرداخت. بیشتر عمرش در سفر میان فرمانروایانی گذشت که بیشتر با هم در جنگ بودند؛ به دنبال مخدومی می گشت و فلسفه سیاسی را در تلاش برای پیشبرد صلح تشریح می کرد. پس از پنجاه سالگی بود که وارد حکومت شد و به منصب وزیر دادگستری (عدلیه) ارتقا یافت. اما فقط پس از سه سال ناگزیر از استعفا شد، و بار دیگر بناچار سفر از ایالتی به ایالت دیگر را در پیش گرفت تا مخدومی دیگر بیابد. کنفوسیوس، در تمام عمر، سه هدف داشت: به حکومت خدمت کند، جوانان را آموزش دهد، و فرهنگ چینی را برای آیندگان ثبت کند.

کنفوسیوس، که حامی بزرگ نظم و منزلت بود، با تاکید بر مسؤولیت هایی که ضروری روابط انسان است- یعنی روابط بین حکمران و رعیت، پدر و پسر، زن و شوهر، برادر بزرگ و برادر کوچک، دوست و دوست- بر ضد آشوب فزاینده در چین موعظه می کرد. او عقیده داشت که اولین گام به سوی ایجاد تغییر در جهان بی نظم آن است که هر فرد مقام خاص خود را در جامعه بازشناسد و آن را به کمال برساند. مفهوم حقوق فردی انسان (آن گونه که در دموکراسی غربی تعریف شده است)، برای کنفوسیوس، تابعی است از این حس تعهد اجتماعی قراردادی که بر مسؤولیت فرد در برابر گروه بزرگ تر، مثل خانواده و ملت، تاکید می کند.

کنفوسیوس عقیده داشت که جهان در سه مرحله تکامل می یابد. مرحله اول عصر بی نظمی خواهد بود؛ دومی دورانی خواهد بود که تمام کشورها بهره بردن از نظم و صلح را آغاز خواهند کرد؛ و در سومین مرحله مشترک المنافع بزرگ پدید خواهد آمد. بدین ترتیب کنفوسیوس باور داشت که مشترک المنافع بزرگ برترین آرمان جامعه است، زیرا که در آن نخبگانی صاحب قریحه و هنوز برای حکمرانی انتخاب خواهند شد. این نخبگان می بایست

عنصر اصلی یک حکومت خوب نیز عرضه کرد که عمل به رن را ممکن می ساخت: یعنی فراوانی کالاها، تسلیحات مناسب، و اعتماد مردم. کنفوسیوس عقیده داشت که از این سه، اعتماد مردم برترین است و، به گفته او، بدون آن حکومتی وجود نخواهد داشت. منسویین بعداً این نظریه را به شکل آموزه حاکمیت مردم بسط داد.

کنفوسیوس همچنین، به دلیل آرزویش برای نظم در جامعه چینی و بیزاریش از آشوب حاکم بر زمانه اش، بر فرمانروا زیاد تاکید می کرد، و این تاکید به زیان فرمانبرداران بود. اگرچه آموزه کنفوسیوسی وابسته به آرمان های مساوات طلبانه "رن" و نیز بسیاری از اصول دیگر بود، متأسفانه بسیاری از فرمانروایان چین ترجیح دادند که اصول دموکراتیک تر را نادیده گیرند و به جای آن بر جنبه های اطاعت طلبی آیین کنفوسیوس تمرکز کنند.

شاگردان و شارحان کنفوسیوس

منسیوس (حدود 372- حدود 289 ق م) عقاید کنفوسیوس را در زمینه نقش مردم در حکومت در آموزه فرمانروایی مردم بسط داد. منسیوس، که در دوره اختلافات داخلی و بی ثباتی سیاسی نزدیک زادگاه کنفوسیوس به دنیا آمد، از شاگردان کنفوسیوس تعلیم گرفت. او نیز، همچون کنفوسیوس، بیشتر عمرش را در سفر گذراند. و امیران فئودال را در زمینه اصلاحات اجتماعی و سیاسی راه می نمود. او نیز، چون کنفوسیوس، نتوانست برای آموزه های سیاسیش حامی پیدا کند و ناگزیر شد که در آخرین سال های عمر به تدریس و نوشتن دل خوش کند. اگرچه منسیوس در طول عمر از حمایت سیاسی برخوردار نشد، اما بعدها فرهیختگان چینی او را "فرزانه ثانی" خواندند- یعنی او را بزرگ ترین فیلسوف بعد از کنفوسیوس بشمار آوردند.

منسیوس می گوید که حکومت خوب باید از پایین یعنی از مردم برخیزد به جای آن که از طبقه حاکم به پایین برود. مردم نه تنها ریشه اند بلکه قاضی نهایی حکومت هستند. عنصر اصلی این آموزه همانا نظریه کنفوسیوس

مرکب از آزادگانی باشند که آموزش ادبی و نیز اخلاقی دیده اند، آموزشی که بر حقیقت، درستکاری، و ارتقای حکومت عادل تاکید دارد. کنفوسیوس، با بریدن از سنت، عقیده داشت که انسان بیشتر به سبب منش خود آزاد است تا به علت اصل و نسبش.

از نخبگان حاکم انتظار می رفت که با بالاترین درجه مسؤولیت اخلاقی، به مثابه سرمشق اخلاقی برای تمام مردم، عمل کنند. در عوض، این نخبگان واجد قدرت های اطاعت طلبی از رعایا خواهند بود. کنفوسیوس این نظام را در آن وضعیت جاری جنگ بین امیران فئودال و خاندان های اشرافی بهترین گزینه می دانست.

کنفوسیوس از رن- انسانیت و خیرخواهی- به عنوان برترین نیک حمایت می کرد. او انسان آزاده، یا برتر، را موجود آرمانی و پرورش زندگی را عالی ترین وظیفه انسان می دانست. کنفوسیوس برای فرد کمال اخلاقی و برای جامعه سلوک درست مبتنی بر اخلاق را تاکید می کرد.

رن بیانگر این نکات است: آرمان کنفوسیوسی، پرورش، خیرخواهی، توسعه توانایی های شخص، تعالی شخصیت خود، و جانبداری از حق تربیت، حق معیشت، و حق تحرک اجتماعی و سیاسی بدون امتیاز طبقاتی. رن را می توان از طریق رفتار فرزندی و عشق برادری، که کنفوسیوس آنها را بنیاد جامعه می دانست، پرورش داد. رفتار فرزندی و عشق برادری، اگر به همت سلسله های متوالی به کار بسته می شدند، پیوند همبستگی اجتماعی و بستگی بین نسل ها را تامین می کردند. اختلافات باید از طریق فرایند توافق طرفین حل شود. بدین ترتیب، در اثر نفوذ آیین کنفوسیوس بود که دولت چین الگوی حکومت مبتنی بر وفاق را بر پیروی از الگوی قانون گراتر و رقابتی غربی ترجیح داد.

رن، چون در مورد فرمانروا و فرمانبردار یکسان بکار می رفت، نشان دهنده آرمانی نو و دموکراتیک برای جامعه بود. اما کنفوسیوس آرمان گرایی صرف نبود. او طرحی از سه

جناح آرمان گرای آیین کنفوسیوس را نمایندگی می کرد، سیون زه عمل گرا بود و بر نظارت اجتماعی برای متوازن کردن چیزی که او آن را اساس ضعف نهاد انسان می دانست تاکید داشت.

کشور امپراتوری چین

آیین کنفوسیوس، درست بعد از این که نظام امپراتوری تحت سلسله های "چین" (255-206 ق م) و "هان" (205-220 م) یک پارچه شد، نافذ ترین فلسفه چین شد. اولین امپراتور [سلسله] "چین" یک فرمانروای تندخوی قانون گرا بود که اقدامات شدیدی برای از میان بردن آموزه های خطرناک، سوزاندن کتاب ها، و زنده به گور کردن دانشمندان در پیش گرفت. فرمانروایان "هان" اگرچه روش های خشن [سلسله] "چین" را نفی کردند، اما فرزاندگی حفظ وحدت سیاسی از طریق وحدت اندیشه را نیز دریافتند. وودی، امپراتور [سلسله] "هان"، بر اساس توصیه های دانشمندان کنفوسیوسی "هان"، هیاتی از دانشمندان را در پنج رشته در دربار امپراتوری سازمان داد، که هر بخشی به یکی از پنج کهن نامه کنفوسیوسی می پرداخت. این هیات در نیمه دوم قرن اول ق م از 50 به 3000 دانشمند و در قرن دوم میلادی به 30000 افزایش یافت. در همان زمان، بسیاری از دانشمندان دیگر آیین کنفوسیوس هم در مناطق حاشیه ای سراسر چین برگمارده شده بودند. این دانشمندان ستون فقرات نخبگان چین شدند.

همچنین امپراتوران "هان" یک نظام امتحانات را بر اساس پنج کهن نامه آیین کنفوسیوس بنا نهادند. گفته می شود که تا قرن اول میلادی هر ساله صد دانشمند از طریق فرایندی مثل امتحانات دولتی جدید وارد نظام حکومتی می شدند، و این امر در طی سلسله های متوالی ادامه یافت. این نظام امتحانی، کنفوسیوسی، با گشودن راه های تحرک اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی، به مردم عادی کمک می کرد که از سلطه فئودال ها رها شوند. در طی سلسله "هان" از طریق این امتحانات چندین فرد عادی تا مقام نخست وزیری چین رسیدند.

"حکم آسمان" است که منسیوس آن را بسط داد. چون نظر مردم در امور کشور از بالاترین اهمیت برخوردار است، پس مردم حق دارند که پادشاه بدنهاد را خلع کنند. از این رو منسیوس به نفع قیام های مردمی گذشته سخن می گفت، قیام هایی که به فرو کشیدن حاکمان [سلسله های] جیه و جوئو انجامیدند، زیرا که خودکامگی و دزدی آنها از مردم سبب شد که "حکم آسمان" را از دست بدهند.

منسیوس، بیش از هر چیز، بر وظیفه فرومانروا بر غنی کردن مردم تاکید داشت و استدلال می کرد که تا گرسنگی و سرما آیین زمانه است فضیلت و صلح نمی تواند پدید آید. در چنین شرایطی قیام حق مردم بود، چون فرمانروا حق ذاتی برای حکومت کردن نداشت. او مسؤولان حکومتی را هم به چشم خادمان دولتی مردم نگاه می کرد که مسؤولیت فرمانروا را در پرورش مردم به دوش می کشند، نه آن که نوکران خاص او باشند.

سومین توسعه دهنده بزرگ اندیشه کنفوسیوسی سیون زه فیلسوف بود، که زندگیش به مثابه مصلح اجتماعی و سیاسی بسیار شبیه کنفوسیوس بود. با این که تاریخ دقیق تولد و مرگ سیون زه معلوم نیست، عقیده بر این است که او در دوره "دولت های جنگنده" (402-221 ق م) متولد شد و شاهد پایان یافتن آن بود، یعنی موقعی که دولت سلسله "چین" بر دولت های رقیب غلبه کرد و برای اولین بار کشور چین را متحد ساخت (در 221 ق م). سیون زه، مثل منسیوس، باور داشت که مردم راضی و غنی اساس حکومت نیکند. همچنین عقیده داشت که فرمانروا فقط از طریق منش شریفش می تواند فرمانبرداری مردم را به دست آورد، نه از راه زور و ستم. بدین ترتیب، سیون زه می اندیشید که قدرت فرمانروا بر گرفته از خواست کلی مردم است، نه آن که ماموریت خاصی از سوی آسمان باشد. او، همانند منسیوس، از حق مردم در قیام علیه پادشاهی که در این چهار وظیفه شکست بخورد حمایت می کرد؛ آن چهار وظیفه عبارتند از پرورش مردم، حکومت کردن، به خدمت گرفتن، و حفاظت کردن از آنان. اما، در حالی که منسیوس

اندیشه‌های اولیه دموکراتیک کنفوسیوسی کاسته می‌شد یا حتی آن اندیشه‌ها نادیده گرفته می‌شدند. در زمان‌های دیگر، گروه کوچکی از دانشمندان یا فقط یک دانشمند به اندیشه فرمانروایی مردم معتقد بودند: نمونه اش هوئانگ زونگسی (1609-1695). هوئانگ از گرایش فزاینده چین به استبداد در طول سلسله "مینگ" انتقاد کرد و ضعف سیاسی و اقتصادی قرن هفدهم چین را در اولین اثر مهمش به نام طرحی برای امپراتور تحلیل کرد.

هوئانگ در میان کنفوسیوسی‌ها از این نظر نادر بود که بیشتر به شکل یا نظام حکومت اهمیت می‌داد تا فقط به منش اخلاقی فرمانروا و مقاماتش. با آن که کنفوسیوسی‌ها از نظر تاریخی مفهوم قانون را ندیده می‌گرفتند یا با آن دشمنی می‌ورزیدند و آن را با مفاهیم خودکامگی قانون‌گرایان خشن سلسله "چین" مرتبط می‌دانستند، هوئانگ بر اهمیت قانون در بازدارندگی نخبگان حاکم از فساد و نیز در فرایند امتحان خدمات کشور تاکید داشت.

متأسفانه، خواست‌های هوئانگ گوش‌شنوایی نداشت و پیروان چندانی نیافت. چین، تحت سلسله "چینگ"، که رهبری آن با منچو‌ها (1644-1911) و آخرین سلسله قبل از جمهوری بود، در راستای اقتدارگرایی فزاینده نوعی استبداد به اصطلاح خیرخواهانه توسعه یافت. با این کار، چین از آرمان‌های دموکراتیک کنفوسیوسی دور شد، در حالی که در تعهدش به مفاهیم کنفوسیوسی یک رهبر نیرومند، که نخبهان به‌روزی مردم باشد، باقی ماند.

چالش تجدد

در سال‌های پایانی قرن نوزدهم، مسأله دموکراسی برای چین بار دیگر مطرح شد، این بار از سوی کانگ یوئووی (1858-1927)، آخرین دانشمند بزرگ کنفوسیوسی چین. کانگ، در یک رشته از دادخواست‌هایی که به امپراتور عرضه کرده بود، و آخرین آنها در 1898 نوشته شده بود، برنامه کامل اصلاحات را مطرح کرد که شامل پذیرش قانون اساسی، ایجاد پارلمان، و بازنگری کل نظام آموزشی بود. او

اگر چه عقاید کنفوسیوسی در نهادهای سازمان یافته دموکراتیک تحول نیافت، اما آیین کنفوسیوس چین را به ساختار دولتی و خانوادگی مجزا تقسیم کرد، که با هم دولت ملی را تشکیل دادند. در رأس امپراتوری چین دولت دیوانسالار قرار داشت، که در آن دانشمند کنفوسیوسی مسؤلیت‌های اختصاصی را زیر نظرامپراتور بر عهده داشت. در قاعده این نظام یک جامعه متمرکز بر خویشاوندی قرار داشت که ریاست آن با قاضی بخش بود.

بنابر آیین کنفوسیوس، مردم چین باید به دولت و خانواده وفاداری نشان دهند. برای نمونه، قاضیان بخش‌ها، که غالباً ریش سفیدان قبیله بودند، نمی‌بایست خواست‌های پوچ دولت را که برخلاف رفاه مناطق و خانواده‌های شان بود به اجرا بگذارند. بدین ترتیب نظام‌های خویشاوندی موجود در چین در طی سلسله‌ها به صورت سپری در برابر اعمال زور دولت امپراتوری درآمدند.

از سلسله "هان" به بعد، نظام سیاسی چین پیش‌بینی‌هایی برای توزیع قوا کرده است. اگرچه امپراتور، به عنوان سرچشمه تمام نیروها، حق انحصاری برای استفاده از قوه‌های مقننه، مجریه، و قضاییه داشته است، ولی وزیرانش برای اطمینان یافتن از وجود یک حکومت موثر و شریف مستقلاً از نیروهای بازرسی و اعلام جرم استفاده می‌کردند. مثلاً، از بازرسان امپراتوری انتظار می‌رفت که اعضای دولت، از جمله امپراتور، را زیرنظر داشته باشند و در صورت لزوم از آنها انتقاد کنند. امپراتور چین، مانند پادشاه انگلستان، بالاتر از قانون قرار می‌گرفت ولی تابع محدودیت‌های نهادها و روش‌های اخلاق و رسوم کنفوسیوسی بود. این تفکیک قدرت امپراتور (شاه) از دیوانسالاری، هرچند در طی سلسله "مینگ" (1368-1644) دستخوش خلل‌هایی شد، مثل موقعی که منصب نخست‌وزیری برچیده شد، با این همه برای چند قرن سیمای اساسی حکومت سنتی چین باقی ماند.

با گذشت زمان محتوای آیین کنفوسیوس دستخوش دگردیسی‌های بیشماری شد. گاهی از تاکید بر بسیاری از

امپراتور را متقاعد کرد که این اصلاحات برای بقای چین ضروری است.

در تابستان 1898 گوئانگسو، امپراتور سلسله "چینگ"، بر اساس پیشنهادهای کانگ، یک سلسله فرمان‌های اصلاحی صادر کرد که آغازگر چیزی شد که به "اصلاح صد روزه" (از 11 جون تا 20 سپتامبر) معروف است. شاید مهم‌ترین آنها کوشش کانگ برای از نو زنده کردن مفهوم "مشترک‌المنافع بزرگ" کنفوسیوس در نظریه "یک جهان" بود. کانگ بر آن بود که تکامل به سوی یک جهان غایی (سومین مرحله تکاملی که کنفوسیوس پیش بینی کرده بود) فرایندی طولانی و تدریجی خواهد بود که شامل برداشتن "نه مرز" جهان معاصر است: ملت، طبقه، نژاد، جنس، خانواده، شغل، بی‌نظمی (نابرابری)، نوع (تفکیک مردم از حیوانات)، و رنج. کانگ نمودار بلندی از اصول کنفوسیوسی سه دوره تنظیم کرد که بخشی از اندیشه اش در زمینه متحد کردن ملت‌های مختلف تحت یک پارلمان جهانی بود. اگرچه کودتای دربار پایان زودرسی برای اصلاحات کانگ پدید آورد، اما کوشش او را در ایجاد یک حکومت جهانی مبتنی بر مفهوم وحدت، برابری، و صلح باید افزوده بزرگی به تاریخ اندیشه سیاسی دانست، همان‌گونه که نوشته اش یکی از جالب‌توجه‌ترین رساله‌ها در زمینه دموکراسی با مشخصات کنفوسیوسی باقی مانده است.

پس از سقوط سلسله "چینگ" و تاسیس جمهوری در 1911، آیین کنفوسیوس بارها آماج حمله شد. تظاهرات "جنبش چهارم ماه مه" 1911، به رهبری دانشجویان، به تهاجم دامنه‌دار بت‌شکنانه به سنت کنفوسیوسی انجامید. بسیاری از اصلاح‌طلبان برجسته آن زمان طرفداران دوآتشه علم و دموکراسی غربی بودند و آیین کنفوسیوس را به چشم نوعی سنت‌گرایی ارتجاعی می‌نگریستند. مناظره‌های روشنفکرانه دوران جمهوری خواهی وسیعاً بر دو اردوگاه متمرکز بودند: کنفوسیوسی

ها در برابر طرفداران غرب‌گرایی. اما جنبشی که می‌خواست غربی شدن یکپارچه را به چین بیاورد ناگهان، با تاسیس حکومت کمونیستی، به رهبری مائوتسه دونگ، در 1949 پایان یافت.

اگرچه دشمنی طولانی دیرینی با دین و فلسفه رایج در چین معاصر وجود داشته است، اما سنت کنفوسیوسی تحت حمایت ایدئولوژی کمونیستی جای گرفته است. خود مائو اساساً تحت نفوذ دو دانشمند کنفوسیوسی، یعنی کانگ یوئووی و لیانگ چیچائو، بود. مائو، در نوشته‌هایش، خصوصاً دو عنصر از آیین کنفوسیوس را به وام گرفت: یکی این اندیشه بود که دانش باید منجر به عمل شود و عمل باید بر اساس دانش باشد، و دیگری آرمان مشترک‌المنافع بود، که مائو آن را با کمونیسم یکی می‌دانست. مائو، چون تلاش می‌کرد که ایدئولوژی را از گذشته چین جدا نگه دارد، این مفاهیم را مایه اعتباری برای آیین کنفوسیوس نمی‌انگاشت. وانگهی، حکومت، در طی قیام سیاسی خشونت‌آمیز، "انقلاب فرهنگی" (1966-1976)، یک بسیج مهلک ضد کنفوسیوسی در سراسر چین به راه انداخت.

از اواخر دهه 1970 رهبر برجسته چین دنگ شیائوپینگ، و دنباله‌روهایش به سیاستی چسبیده‌اند تا چیزی را حفظ کنند که آن را بهترین بخش میراث فرهنگی آیین کنفوسیوس می‌دانستند. آنها از اخلاق و ادبیات کنفوسیوسی استفاده کردند تا نظریات دنگ را روشن سازند، مانند آرزو برای نظم اجتماعی و سیاسی، و مفهومی از مشترک‌المنافع جدیدی که با پرورش توانایی‌های فرد و گسترش خدمات فرد به حزب و جامعه رهبری می‌شد. حکومت میلیون‌ها دالر صرف ترمیم معابد و بناهای کنفوسیوس و اخلافش کرد که در طی دوران مائویی به دست "گاردهای سرخ" آسیب دیده بودند.

چین تا نیمه‌های دهه 1990 نشانه‌های مشخصی از تجدید حیات مطالعات کنفوسیوسی را، تحت عنوان

گسترده "سوسیالیسم با ویژگی های چینی" نشان داد. در جنبش اصلاحی دهه 1980 و آغاز دهه 1990، کم کم از نو مقالاتی در باره آیین کنفوسیوس در روزنامه های چینی چاپ می شد. آیین کنفوسیوس، در واقع، بازگشت نظری بود تا یک تکیه گاه اخلاقی نو برای کمونیسم فراهم کند. حکومت از گردهمایی ها و همایش های بسیاری حمایت کرد تا تفسیر های جدیدی از آیین کنفوسیوس را به سیاست های دنگ شیائوپنگ پیوند زند.

تجدید حیات اصول کنفوسیوسی در آسیای شرقی

آیین کنفوسیوس، در آن سوی مرزهای سرزمین اصلی چین، مشخصاً از دهه 1960 توسعه یافته است، و در همان حال کشورهای معروف به "چهار بر کناره اوقیانوس آرام" - یعنی هنگ کنگ، تایوان، سنگاپور، و کوریای جنوبی - به درجات مختلف، اندیشه های کنفوسیوسی را در ساختارهای حکومتی و اجتماعی جوامع خود که به سرعت در حال مدرن شدن هستند، گنجانده اند. حکومت ها فرمانروای اقتدارگرای خیرخواه سنتی را با پارلمانی که به شکل دموکراتیک انتخاب شده باشد ترکیب کرده اند و نخبگان با فضیلتی را از طریق نظام امتحانات دولتی به کار برگماشته اند و یک دیوانسالاری مستقل از سیاستمداران ایجاد کرده اند.

ارتباط بین منطقه ای دانشمندان کنفوسیوسی از حوزه های مختلف به تبادلات روشنفکرانه فعالی منجر شده است. [کالج آسیای نو دانشگاه چینی] در هنگ کنگ، که بر اصل تجدید حیات روح راستین آیین کنفوسیوس بنیاد نهاده شده است، در هماهنگی کوشش های منطقه ای برای پیشبرد دانش کنفوسیوسی نقشی اساسی ایفا کرده و در مطالعه ابعاد گوناگون فرهنگ کنفوسیوسی نسل نو از دانشمندان را پرورده است.

آیین کنفوسیوس، اگرچه در طی هزاران سال وسیعاً تکامل یافته است، ولی به شکل فلسفه سیاسی پر تحرکی در دموکراسی های نوین آسیایی باقی مانده است. دید تاریخی غربی در باره آیین کنفوسیوس به مثابه یک نظام اخلاق ظاهر دینی باید همپای افزایش درک و تماس غرب با آسیا گسترش یابد. آیین کنفوسیوس، به منزله نظریه ای سیاسی، بر فرمانروایی مردم و بر فداکاری حکومت برای رفاه مردمش اصرار می ورزد. به این ترتیب، شکل آرمانی آیین کنفوسیوس صرفاً حق حاکمیت مردم نیست بلکه بیشتر حکومت مردم یا دموکراسی است.

آیین کنفوسیوس، در تایوان، بخشی از برنامه قیومیت تحت حکومت چیانگ کای شک در ارتباط با سیاست ضد

فرهنگ سیاسی

تحول دموکراتیک، رابطه میان فرهنگ نخبگان و فرهنگ توده است. فرهنگ نخبگان ممکن است پیچیده تر باشد، اما در هر حال باید با فرهنگ توده وفق دهد.

ریشه های فکری

نظریه پردازان سیاسی، مدت ها پیش از آن که اصطلاح فرهنگ سیاسی وضع شود، به تفحص در باره آداب و رسوم و هنجارهای جوامع مشغول بودند، و خصوصاً می خواستند معلوم کنند که چه نگرش هایی شرایط قبلی لازم برای یک دموکراسی پایدارند. مثلاً، ارسطو در سده چهارم پیش از میلاد دموکراسی را با ارزش ها و دیدگاه طبقه متوسط مرتبط می دانست. مونتسکیو در سده هجدهم صداقت و قابل اعتماد بودن را مهم ترین ارزش های دموکراسی ذکر کرد.

آلکسی دو توکویل، در دموکراسی امریکا (1835-1840)، از حیث برشمردن شرایط اصلی یک فرهنگ سیاسی فراتر از همه نظریه پردازان اجتماعی کلاسیک رفت. او گفت که یکی از شرایط قبلی دموکراسی این است که شهروندان آزاد بتوانند انجمن تشکیل دهند، برای پیشبرد منافع و علایق خود با هم کار کنند ولی در عین حال به نیازهای کلی تر نظام سیاسی نیز در مجموع احترام بگذارند. توکویل متوجه این خطر هم بود که برابری طلبی ممکن است مغایر با معیارهای حکومت خوب باشد، ولی تاکید می کرد که حکومت خوب همان حکومت مردمی نیست.

اشتراک مساعی روان شناسی و مردم شناسی در به وجود آوردن نظریه فرهنگ سیاسی یکی از ویژگی های اصلی تحقیقات در دو دهه 1940 و 1950 بود. جنگ جهانی دوم علاقه امریکا به سایر جوامع را تشدید کرد. نیاز به تعلیم دادن فوری افراد برای کار کردن در کشورهای خارجی موجب شد که ارتش متوجه مردم شناسی و مطالعات موردی شود. تقریباً در همان ایام، مردم شناسان نیز در حال تدقیق مفاهیمی بودند که خود از فرهنگ داشتند، به این ترتیب که آرای فروید در باب روان شناسی

حاصل جمع ارزش ها، عقاید، و معارف بنیادینی که به فرایندهای سیاسی شکل و ساختار می دهند. تاریخچه فکری فرهنگ سیاسی رابطه تنگاتنگی با دموکراسی دارد. بررسی کلاسیک فرهنگ سیاسی، کتابی که این مفهوم را در علوم سیاسی وضع و تثبیت کرد، فرهنگ مدنی (1963) اثر گابریل ا. آلموند و سیدنی وربا است. در این کتاب مهم ترین شالوده های فرهنگی و نگرشی یک دموکراسی پایدار مشخص شده اند.

در اکثر نظریه های مربوط به پیدایش دموکراسی، یکی از متغیر های مهم همانا سمت و سوی اصلی فرهنگ است: آیا با شیوه های دموکراتیک سازگار و هم خوان است یا مخالف آنها است. بعلاوه، نظریه هایی که دموکراسی را با توسعه اجتماعی و اقتصادی مرتبط می دانند بر این فرض استوارند که شرایط اجتماعی و اقتصادی خاصی موجد نگرش های روانی- فرهنگی و ارزش هایی هستند که لازمه یک دموکراسی پایدارند. پس پی بردن به یک تحول دموکراتیک مستلزم نوعی شناخت در باره فرهنگ سیاسی است.

فرهنگ سیاسی با فرهنگ کلی تر جامعه از این لحاظ فرق می کند که محور اصلی آن بیشتر بر شناخت مردم از نحوه کارکرد قدرت و اقتدار، هم از لحاظ اصولی و هم در عمل، قرار دارد. در واقع، فرهنگ سیاسی است که قواعد بنیادین را برای به اجرا درآمدن سیاست وضع می کند، و همین فرهنگ است که تصورات و اعتقادات مشترکی را که بنیادهای اصلی زندگی سیاسی یک کشورند تعیین می کند. در اکثر جامعه ها الگوی فرهنگ سیاسی دوگانه است: یک فرهنگ خواص یا نخبگان، متشکل از رهبری و افرادی که مشارکت فعال در سیاست دارند، و یک فرهنگ توده که از باقیمانده مردم تشکیل می شود. یکی از مسایل اساسی در

روندهای کلی فرهنگی را می‌آزمودند تا تحولات تاریخی را شرح دهند.

مطالعه تطبیقی آلموند و وربا در باره پنج کشور (ایالات متحد، انگلستان، مکزیکو، آلمان، و ایتالیا)، با تعیین مؤلفه‌های اساسی چیزی که آن را فرهنگ مدنی می‌خواندند، شالوده فرهنگی دموکراسی‌های پایدار را تعریف و ترسیم کرد. آنها، با استفاده از شیوه نظرسنجی نمونه در آن پنج کشور، این مفهوم را آزمودند و به این ترتیب نظریه تجربی محکم و متقنی در باره فرهنگ سیاسی دموکراسی عرضه کردند. این اثر یک نقطه عطف در تحقیقات بود، نه تنها به این دلیل که یکی از نخستین تحلیل‌های تطبیقی با استفاده از شیوه نظرسنجی نمونه بشمار می‌رفت بلکه همچنین به این سبب که مؤلفه‌های نظری هر فرهنگ سیاسی دموکراتیک را مشخص و معین می‌کرد.

آلموند و وربا، در نظریه خود در باب فرهنگ مدنی، الگویی از گرایش‌های شهروندان به حکومت و سیاست به دست دادند که شامل بالا بودن میزان آگاهی سیاسی، حس قوی کفایت و صلاحیت، و مهارت فراوان در همکاری مدنی، همراه با مشارکت عقلانی در حیات مدنی و سیاسی بود. آلموند و وربا نشان دادند که میان مفهوم آنان از فرهنگ مدنی و ثبات دموکراتیک رابطه‌ای وجود دارد. تحلیل این دو از بررسی آن پنج کشور نشان داد که انگلستان و ایالات متحد بالاترین مرتبه را در مقیاس فرهنگ مدنی دارند، در صورتی که مشخصه اصلی سایر کشورها از خودبینی‌گانی و بی‌تفاوتی بیشتر است. عده‌ای به این بررسی خرده گرفتند و گفتند که مفهوم فرهنگ مدنی آن چنان با سنت‌های انگلیسی-آمریکایی در هم تنیده است که به کار فهم سایر شکل‌های دموکراسی، که همان قدر نیز مشروعند، نمی‌آید. اما با گذشت زمان، تجارب سراسر جهان نشان داده‌اند که، کم و بیش بدون استثنا، هر پیشرفتی به سوی دموکراسی پایدارتر در حقیقت متضمن تقویت و تحکیم همان چیزی بوده است که آلموند و وربا فرهنگ مدنی می‌خواندند.

ژرفنایی را یک کاسه می‌کردند تا فرایندهای اجتماعی شدن را که افراد طی آنها یاد می‌گیرند که چگونه اعضای مؤثری برای فرهنگ خود باشند توضیح دهند. معلوم شد که شخصیت و فرهنگ را دو روی یک سکه باید دید.

در دوره بالا فاصله پی از جنگ نیز علاقه فراوانی به مطالعات مربوط به خصلت یا منش ملی وجود داشت. کتاب روت بندیکت به نام گل داوودی و شمشیر (1946) تحلیل بسیار عمیق و دقیق از منش جاپانی بود. چندی نگذشت که در پی آن پژوهش‌هایی نیز در باره منش مردم آلمان و روسیه صورت گرفتند. برخی از این مطالعات بسیار نظری بودند؛ مثلاً، جفری گورر و جان ریچمن در 1945 این نظر را دادند که منشا ویژگی‌های اولیه رفتار در روس‌ها را می‌توان ناشی از شیوه قنطاق کردنشان در نوزادی دانست. در 1954، الکس اینکلس و دانیئل لویسنون آرای مربوط به منش ملی را مورد تردید قرار دادند و در مقاله‌ای با عنوان "منش ملی" خواستار استفاده از معیارهای بسیار علمی-و، در حقیقت، اکیداً علمی- در این زمینه شدند.

مطالعه و تحقیق در باب فرهنگ سیاسی

طرح مفهوم فرهنگ سیاسی راهگشای تحقیقات دوباره‌ای در زمینه شالوده روانی و فرهنگی رفتار سیاسی شد. دست‌اندرکاران مطالعات فرهنگ سیاسی، به جای آن که شیوه‌های اجتماعی کردن در ایام کودکی را بی‌درنگ و واسطه به رفتار سیاسی نخبگان ربط دهند، همان‌طور که محققان منش ملی کرده بودند، از نظریه‌ای در باب پرورش سیاسی و استخدام سیاسی استفاده کردند که حاوی تجارب یادگیری سیاسی پخته‌تری بود و نقش فرایند ارتباط سیاسی را در شکل‌دهی افکار و عقاید باز می‌شناخت. مطالعات مبتنی بر منش ملی، از این حیث که همه وجوه رفتار مردم را در توضیح حیات سیاسی دخیل می‌دانستند، غالباً خصلت تخیلی داشتند، در حالی مفهوم فرهنگ سیاسی بر محور شیوه‌های خاص حیات سیاسی قرار داشت. سنت‌های نظری‌تر مطالعات مربوط به منش ملی به صورت یکی از مکاتب روانکاوی تاریخی تحول یافتند که در آن

مطالعات مربوط به فرهنگ سیاسی در دهه 1960، که بیشتر متوجه کشورهای کمتر صنعتی و معطوف به مسأله توسعه سیاسی شد، بار دیگر حیات و قوتی تازه گرفت. این رویکرد شالوده ای محکم برای تحلیل دورنماهای تشکیل ملت در کشورهای برآمده از جهان استعماری پیشین به دست می داد. این کشورها ناگزیر بودند که نظامات سنتی فرهنگ خود را با عناصری که از غرب بر آنها تاثیر گذارده بود تلفیق کنند. جریان نوسازی این قبیل کشورها را واداشت که فرهنگ های سیاسی انتقالی به وجود آورند.

در اواخر دهه 1960 و اوایل دهه 1970، تحقیقات در زمینه فرهنگ سیاسی جاذبه خود را نزد محققان علوم سیاسی از دست دادند. این تغییر موضع، تا حدی، واکنشی بود در برابر جنگ ویتنام و عمومی شدن نگرش های افراطی در برخی از متخصصان علوم اجتماعی. کسانی که معتقد بودند که رهبران انقلابی نظیر مائوتسه دونگ در چین و فیدل کاسترو در کوبا موفق شده اند که جوامع خود را تقریباً یکشبه زیر و رو کنند، فرهنگ سیاسی را مفهومی محافظه کارانه، اگر نگوئیم ارتجاعی، خواندند. بنابراین، هر نظری در باره قدرت دایمی فرهنگ را تبلیغات خصمانه از سوی مخالفان تغییر انقلابی دانستند.

فرهنگ سیاسی و دموکراسی

تا اواخر دهه 1970، به تدریج و خصوصاً در پی باز شدن فضای سیاسی چین پس از دوران پس از مائو، معلوم شد که بخش عمده فرهنگ چین از حملات مائوئیستی وارد بر آن جان سالم بدر برده است. در دهه 1980، معوق ماندن کمونیسم در بسیاری از کشورها (که سرانجام با فروپاشی اتحاد شوروی خاتمه یافت) علاقه به مسایل مربوط به رابطه میان فرهنگ سیاسی و دموکراسی را تجدید کرد.

ساموئل پ. هانتینگتون پیشگام تجدید علاقه به موضوع فرهنگ سیاسی بود. در دو دهه 1980 و 1990 آثار مهمی منتشر ساخت که محور اصلی آنها سیاست امریکا و

توسعه دموکراسی در جهان بود، خصوصاً در دو کتاب سیاست امریکا (1981) و موج سوم (1991). این تجدید بررسی های حیات فرهنگ سیاسی تعارض مختصری با نظریه انتخاب عقلانی داشت، موضوع مطالعه ای که از روش های علم اقتصاد برای مطالعه سیاست در آن استفاده می شد و بتازگی مورد علاقه و توجه قرار گرفته بود. آرون ویلداوسکی نشان داد که این دو رویکرد از جهات عمده با هم سازگارند زیرا فرهنگ است که اولویت های سیاسی افراد را تعیین می کند. از این رو، متخصصان نظریه انتخاب عقلانی برای درک و شناخت هدف های عقلانی باید به فرهنگ بنگرند.

رونالد اینگلهارت، در انقلاب خاموش (1975) و جا به جایی فرهنگی در جامعه صنعتی پیشرفته (1990)، احیای نظریه فرهنگ سیاسی را مطرح کرد، به این ترتیب نشان داد که با افزایش رونق رفاه در دموکراسی های غربی، مسایل فرهنگی- از قبیل سقط جنین، هویت قومی، محیط زیست، و حقوق زنان- بیشتر مورد توجه سیاست قرار گرفته اند، در صورتی که برتری و تقدم طبقه اقتصادی و مسایل مادی تر فروکش کرده است. بنابراین، سیاست در جوامع پساصنعتی بیش از پیش تابع مسایل و ارزش های فرهنگی خواهند بود تا تابع منافع اقتصادی صرف.

احتمالاً دقیق ترین تحقیقی که تاکنون در ارتباط فرهنگ سیاسی با دموکراسی منتشر شده است تحلیل رابرت پاتنم در باره سنت های مدنی در ایتالیا است به نام به کار انداختن دموکراسی (1993). پاتنم و همکارانش، با سنجش دقیق عملکرد دموکراتیک بیست دولت منطقه ای مستقر در سراسر ایتالیا در 1970، و سپس با آزمودن همبستگی های آماری میان عواملی چون سطح درآمد، میزان صنعتی شدن، میزان شهرنشینی، مقدار منابع موجود، و نظایر اینها، متوجه شدند که مهم ترین متغیر برای تبیین موفقیت های دموکراتیک عبارت است از میزان توسعه آن چیزی که او "اجتماع مدنی" می خواند. اجمالاً که این عامل اصلی و تعیین کننده در گردش موثر دموکراسی همانا فرهنگ

سیاسی و خصوصاً وجود نگرش هایی است که تفاوت چندانی با همان نگرش های ذکر شده در فرهنگ مدنی آلموند و وربا ندارند. شگفت آن که این سنت مدنی اساسی جزئی از فرهنگ ایتالیا از سده چهاردهم به بعد بوده است.

با این حال لازم نیست که کشورها از فرهنگ مدنی به قدمت چندین قرن برخوردار باشند تا دموکراسی در آنها پا بگیرد. دموکراسی شکل های متعددی دارد، و فرهنگ های سیاسی کشورهایی که دیر به دموکراسی می رسند موجد آن شکل هایی از دموکراسی می شوند که با شکل های پدید آمده در غرب قدری متفاوتند. مثلاً، در شرق آسیا، از جاپان تا سنگاپور، تأکید بر ارزش های اجتماع گرایانه بیشتر بوده است و بر فردگرایی کمتر. به بیان دیگر، تاریخ اخیر نشان می دهد که اختلاف عظیم ملت ها از حیث فرهنگ سیاسی هنوز هم ممکن است منافاتی با دموکراسی پایدار نداشته باشد. همه ارزش های اصلی دموکراسی را - همچون اعتقاد به حاکمیت مردم، التزام به برابری شهروندان، و احترام به حقوق اقلیت، حتی اگر تصمیم های به نفع اکثریت باشند - می توان در کشورهای نیز که نگرش های فرهنگی آنها به اجتماع و اقتدار مختصری فرق می کند پیدا کرد.

راه های متعدد دیگری نیز برای رده بندی فرهنگ های سیاسی دموکراتیک از حیث تفاوت های شان وجود دارند. مثلاً، بعضی از فرهنگ ها بر سلسله مراتب تأکید می کنند و بعضی دیگر بر برابری. هم فرهنگ سیاسی جاپانی ها و هم فرهنگ سیاسی انگلیسی هامیل به مشروع دانستن سلسله مراتب دارند، در صورتی که فرهنگ سیاسی امریکایی بیشتر برابری طلب است. نگرش های مربوط به نقش دولت نیز از فرهنگی تا فرهنگ دیگر فرق می کند: برخی، نظیر سویدن، از دولت انتظار مداخله وسیع در امور شهروندان را دارند، که از آن جمله است تأمین رفاه مردم در حد گسترده؛ بعضی دیگر، نظیر ایالات متحد، کمترین نقش را برای دولت قایلند.

گذشته از متغیرهایی که نظریه پردازان دموکراسی برای رده بندی فرهنگ ها به کار می برند، در ارزش فرهنگی

هستند که نقشی اساسی در دموکراسی پایدار دارند. ارزش نخست، تساهل یا رواداری است، خصوصاً تمایل به پذیرفتن اظهارنظرهای مخالف. تساهل باید مشتمل بر آمادگی برای شرکت در مناسبات خصمانه نیز باشد بی آن که به احساسات پرخاشگری مجال غلبه کردن داده شود. مردم باید یاد بگیرند که با هم مخالفت کنند بی آن که از چشم یکدیگر بیفتند.

دومین ارزش اساسی همانا اعتماد است. توانایی اعتماد کردن به دیگران نه تنها به عنوان شالوده ای برای بنا نهادن انجمن های مدنی بلکه برای تقویت حس اثربخشی سیاسی مردم نیز ضروری است. دموکراسی نمی تواند پایدار بماند مگر آن که مردم بدانند که مثر ثمرند، یعنی معتقد باشند به این که مشارکت آنها ارزنده است. بدبینی یا شک کردن به صداقت و اصالت رهبران قابل قبول است به شرط آن که به حد جدایی و بیگانگی و قطع مشارکت نرسد. احساس بیگانگی خطری برای پایداری دموکراسی است زیرا نشانه پایان گرفتن کارایی است. اهمیت این علامت خطر برای دموکراسی - احساس بیگانگی - را اکثراً چنان خوب می شناسند که یکی از شگردهای رایج عناصر ناراضی اظهار بیگانگی است. به بیان دیگر، دیگر اندیشان یا ناراضیان، با تهدید به این که با روح دموکراسی قطع رابطه خواهند کرد، امیدوارند که قدرت و نفوذ کسب کنند.

فرهنگ سیاسی و علم سیاست

ورای سوال های مربوط به نقش فرهنگ سیاسی در استقرار دموکراسی های پایدار سوال هایی قرار دارند که به اهمیت کلی تر موضوع مربوط می شوند. سوال نخست این است که آیا بررسی فرهنگ سیاسی منطبق با معیارهای علمی علم سیاست هست یا خیر؟ و بر همین اساس، علم سیاست تا چه میزان علمی است؟ برخی از منتقدان می گویند که هر سخنی در باره فرهنگ های سیاسی چیزی نیست مگر بیان تصورات قالبی یا پیشداوری های مربوط به تفاوت های ملی. نقد دیگری که مختصری از انتقاد قبلی معتدل تر است این است که فرهنگ سیاسی مفهومی

پسمانده است که هرگاه همه تبیین‌های "علمی تر" قوت خود را از دست بدهند آن را وارد گود می‌کنند. با این حال نمونه فیزیک، که غالباً آن را کمال مطلوب کار علمی می‌دانند، نمونه نسبتاً محدودی از عرصه علم است، و تلاش برای استفاده از این رویکرد در علوم اجتماعی در بسیاری از موارد فقط به اثبات امور بدیهی منجر می‌شود. در حقیقت، ویژگی پیشرفت‌های علم فیزیک معمولاً تفکر همراه با خلاقیت و فرضیه‌سازی در باره مطالبی بوده است که آزمودن شان در عمل تا آن زمان ممکن نبوده است.

کاربرد اصول علمی در مطالعات فرهنگ سیاسی، یا در مورد سایر فعالیت‌های انسانی، بر اثر بی‌ثباتی‌های رفتار آدمی پیچیده می‌شود. عجیب آن که انسان‌ها می‌توانند بسیار قابل پیش‌بینی باشند، عمدتاً به سبب نقش هدف یا نیت، که هم‌تایی در علوم طبیعی ندارند. به عنوان مثال، اگر از تعهدات و وظایف یک شخص آگاهی داشته باشیم، در مواردی می‌توانیم رفتارشان را به دقت پیش‌بینی کنیم. اگر برنامه روزانه یک شخص در اختیارمان باشد، کم و بیش می‌توانیم به دقت بگوییم که کی در کجا خواهد بود. اما دانستن تا حد ممکن است ما را به پذیرش این اعتقاد وسوسه کند که بیشتر از این-مثلاً، مقاصد و انگیزه‌های شخص- را هم می‌دانیم. هم محققان و هم روزنامه‌نگاران در نوشته‌های خود چنان گزافه می‌روند که گویی مقاصد واقعی رهبران سیاسی را می‌دانند. در صورتی که شگرد سیاستمدار آن است که انگیزه‌های اصلی خود را در پرده نگه دارد. مسأله انگیزه یا مقصود واقعی برای همه محققان علم سیاست وجود دارد، از جمله برای نظریه پردازان انتخاب عقلانی که تصور می‌کنند اولویت‌ها و منافع اشخاص موضوع تحلیل‌شان را می‌دانند.

چالش دیگری که در برابر مطالعات فرهنگ سیاسی قرار دارد از ناحیه کسانی است که تاکید می‌کنند که اولویت نخست را در تحلیل‌های سیاسی باید به ساختارها داد، اعم از این که به صورت نهادهای رسمی باشند یا نهادهای غیررسمی. البته، ساختار و فرهنگ هر دو مهمند،

و رابطه میان این دو چیزی شبیه به مسأله مرغ و تخم مرغ است. فرهنگ بر ساختارها تأثیر می‌گذارد، و ساختارها نیز در شکل دادن به فرهنگ‌ها دخیلند. ساختارها اساساً الگوهای رفتاری بسیار نهادینه شده‌ای هستند، و الگوهای رفتاری نیز محصول یادگیری فرهنگیند.

گاه به این دلیل به نظریه فرهنگ سیاسی تاخته اند که گویا تاکید ضمنی آن در مطالعات تطبیقی پوششی است بر نقد پیشداورانه. منتقدان می‌گویند که تشخیص تفاوت‌ها در واقع وسیله‌ای برای نشان دادن ویژگی‌های عجیب و غریب و مایه تحقیر شمردن است. اما رویکرد فرهنگ سیاسی، در عین حال که به انواع وسیع فرهنگ‌ها و جامعه‌ها می‌پردازد، ویژگی‌های کل بشریت را نیز باز می‌شناسد. تشخیص تفاوت‌ها میان فرهنگ‌ها اهانت به دیگران نیست بلکه تاکید وجوه تمایز آنها است. در واقع، می‌توان گفت که قول به یکسان دادن همه اقوام اهانت واقعی است، زیرا به این وسیله حس یگانگی ملی را از آنان ستانده ایم.

بر پایه همین نحوه استدلال، باید یادآور شویم که فرهنگ سیاسی مفهوم نژادپرستانه نیست. در حقیقت، مردم‌شناسانی که واضع مفهوم اجتماعی شدن نخستین به عنوان شالوده فرهنگ بودند بر ضد نظریه‌های نژادپرستانه نازی‌ها واکنش نشان دادند. محور اصلی کل این رویکرد به فرهنگ، انکار مطلق هرگونه سهم و نقش عوامل ژنتیک، از جمله نژاد، بود. در عوض، همه تفاوت‌های فرهنگی را می‌بایست با توجه به پرورش و تربیت شرح دهند. در مفهوم فرهنگ، که محور اصلی مطالعات فرهنگ سیاسی است، تاکید می‌شود که فرایند اجتماعی شدن فرهنگ را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌سازد و در این فرایند زیست‌شناسی هیچ نقشی ندارد.

فرهنگ سیاسی و تغییر

قدرت فرهنگ و تداوم ذاتی در فرایند اجتماعی شدن این مسأله را پیش می‌کشد که تغییر سیاسی را چگونه باید

سیاست کمک کند. دانش پژوهانی که به دنبال فرضیات کارآمد و عملی هستند چند نکته را باید مدنظر داشته باشند. نخست این که فرضیات شان باید در توضیح تحولاتی که در نظام سیاسی خاصی روی می دهند مفید از کار درآیند. دوم این که فرضیات باید بر پایه نظریه های کلی فرهنگ و شخصیت و همچنین بر اساس یافته های تطبیقی بنا شوند. و سوم این که تحقیق در باره فرهنگ سیاسی باید به دانسته های مربوط به همه وجوه فرهنگ و جامعه مورد مطالعه حساس باشد. اگرچه جهان علم و تحقیق به رشته ها و روش های گوناگون تقسیم شده است، اما حیات سیاسی جوامع هیچ گاه به طور کامل از سایر شئون زندگی اجتماعی و اقتصادی جدا نشده است.

عرصه فرهنگ هم آن قدر گشاده و گسترده است که کل جامعه را در بر می گیرد و هم آن قدر جمع و جور که به دقیق ترین ظرایف سیاست راه می برد. بنابراین، مطالعات فرهنگ سیاسی می توانند خلاصه و چکیده ویژگی های عمده یک نظام سیاسی باشند. این مطالعات در عین حال می توانند تفاوت های ظریف شیوه رهبری و ظرافت های خاص ارتباطات سیاسی ملی را برجسته سازند.

- برگرفته از دایرة المعارف دموکراسی،
- تلخیص و تفسیر از ه. تاج

این رشته ادامه دارد

توضیح داد. ناقدان غالباً می گویند که نظریه فرهنگ سیاسی تلویحاً حاوی این معنا است که واحد یا هیات سیاسی ایستایی وجود دارد که در آن اعمال افراد بر طبق قالب یک فرهنگ ثابت و تغییر ناپذیر شکلی دایمی گرفته است. در این نظر، در تعیین نقطه تأکید خطا شده است. بعضی از فرهنگ ها ایستا هستند و پاره ای دیگر پویا. در واقع، در برخی از جوامع ضرورتی مدام برای تغییر وجود دارد که زاده گرایش های فرهنگی آنها است. بنابراین، فرهنگ سیاسی می تواند هم به توضیح تداوم استمرار کمک کند و هم به توضیح تغییر. تغییر، در همان بدو ظهور، در بافت فرهنگ سیاسی روی می دهد. ویژگی های هر فرهنگ خاص تعیین می کنند که وقوع کدام تغییرات از همه محتمل تر است و کدام تغییرات نامحتمل ترینند.

شیوه های تحلیل فرهنگ های سیاسی انواع و اقسام فراوانی دارد. استفاده از روش نظرسنجی نمونه برای تحقیق در باره فرهنگ های توده را، آن چنان که آلموند و وربا در بررسی راهگشای خود به کار بردند، اینگلهارت و دیگران نیز ادامه داده اند. استفاده از روش نظرسنجی برای مطالعات تطبیقی بسیار مفید است. متأسفانه، هزینه تحقیقات چندملتی گزاف است، خصوصاً اگر حتماً بخواهیم که پرسشنامه ای واحد متغیرهای واحدی را در نقاط مختلف اندازه بگیرد. به همین دلیل است که تعداد تحقیقات چندملتی محدود بوده است.

روش تحلیل متغیری، که متخصصان آشنا با کشورهای خاص به کار می برند، روش رایج تری است. از این قبیل مطالعات، مهارت های فرد تحلیلگر سهم اساسی در کیفیت کار دارد. حاصل چنین شیوه تحقیقاتی بندرت یک اثر تطبیقی خالص است زیرا معدودند محققانی که علم و آشنایی کافی با چند کشور داشته باشند.

نظریه فرهنگ سیاسی به صورت رشته ای شناخته شده درآمده است، و این توانمندی را دارد که به پیشبرد علم

د افغانستان لیتيومو او د معدني زېرمو په هکله:

د افغانستان معدني زخيرو، د لیتيومو د زخيرو ډرامی

او د دی زخيرو نه گټی اخستنی ته یوه لنډه کتنه:

دا مقاله می د نن نه شپږ کاله وړاندی لیکلی وه. په ځینو ویب پاڼو کی نشر شوی هم ده، اوس چی د طالبانو حکومت غواړی چی نورو هیوادونو سره په دی کانی موادو معامله و کاندی، نو نشر ته یی اړتیا ده. هیله دا ده چی د طالبانو حکومت چی د ټول هیواد او د هیواد د ملی شتمنیو د کنترول ادعا لری، په خپلو طبیعی زیرمو خبر شی او د هغوی نه د لاس ته راوړنی په برخه کی د خپلو وطنوالو د ژوند د ښه والی د پاره د عملی کار په لارو چارو ځان و پوهوی. ځکه د هر معدن د صنعتی ارزښت ټاکل ډیرو مرحلو ته اړتیا لری او تقریبی محاسبی د معدن ارزښت نه شی ټاکلی.

کی مرسته کوله، د بدخشان د لاجوردو په هکله داسی وینا راته په یاد ده: پروفیسر سلاوین ویل: «د مصر د فرعونانو په قبرونو کی کارول شوی لاجورد له بدخشان نه وړل شوی» پروفیسور سلاوین په نړیواله سطحه د جیالوجی د علم یو پیژندل شوی شخصیت او د جیالوجی په علم پوری مربوط د ډیر کتابونو مؤلف دی. هغه ویل چی «ما په ډیرو افریقایی هیوادونو کی کار کړیدی او په ډاډمنه توگه ویلای شم چی د

افغانی لاجورد

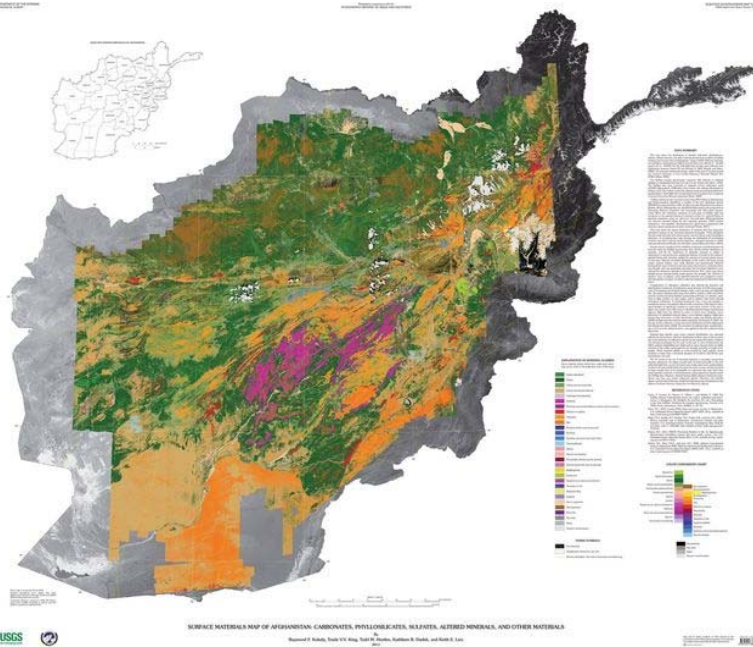
پخوا له دی چی په افغانستان کی جیولوجیکی څیړنې او د کانی (معدنی) موادو منظم مطالعات تر سره شی، ځنی داسی شواهد وجود لری چی زرونه کلونه وړاندی د افغانستان د لاجوردو د معدن په هکله معلومات موجود وو، زمونږ د یوه شوروی استاد پروفیسور سلاوین له قوله چی محترم استاد نوزادی صاحب ورسره د اسیستانت په توگه د کابل

د پولی تخنیک د انستیتوت د جامدو معدنونو په پوهنځی افریقا په ټوله لویه وچه کی د لاجوردو معدن وجود نه لری،

میندله چی انگریزانو ته په افغانستان کی د دمی ځای پیدا نه شو.

د همدی (۱۹) پیړۍ په اوږدو کی د جرمنی، ایتالیا او فرانسې د هیوادونو د جیالوجستانو گروپونه، فیورباخ (جرمنی)، لاپرانت (ایتالوی) او منیسی (فرانسوی) جیالوجستانو په مشرۍ افغانستان ته راغلل او بیلا بیلو برخو کی یی څیړنې پیل کړی، گتور کارونه یی سرته ورسول، خو نړیوالو لومړنی او دویمی عمومی جگړی ورته د کارکولو زمینه له منځه یوړله او له همدی کبله یی څیړنی نامکملی پاتی شوی، خو د دی خبر یی ورکړ چی افغانستان د کانی زیرمو د لرلو له لحاظه یو غنی هیواد دی.

تردی مرحلی وروسته بیا د شلمی پیړۍ په ورستی نیمایی کی د وخت د شوروی اتحاد د خارجی جیالوجیکی څیړنو اداری د افغانستان د دولت سره د یوه رسمی قرارداد له مخی په ټول هیواد کی جیالوجیکی کار پیل کړ. د مقدماتی جیالوجیکی سفرونو نه وروسته یی په (۱۹۵۸) زیږدیز کال کی د افغان جیالوجستانو سره یوځای منظم مطالعات پیل کړل. دوی دواړو افغانی او شوروی جیالوجستانو په گډه سره پوره شل کاله کار وکړ تر څو په دی بریالی شول چی کال (۱۹۷۷) زیږدیز کی د (1:500,000) په مقیاس د ټول هیواد جیالوجیکی او معدنی نقشی جوړی شوی او د دی کار په سرته رسیدو او د دی ستری پروژی په تکمیل سره د افغانستان

جیالوجیکی مقطع جوړه کړه او د احجارو نوعیت یی ځانه معلوم کړ. د دوی تر لنډو څیړنو وروسته انگریزانو هندوستانی جیالوجستان هم د نورو څیړنو د پاره افغانستان ته د ځان سره را وستل، خو ددوی مطالعاتو ځکه ادامه و نه

کوم لاجورد چی د فرعونانو په اهرامونو کی کارول شویدی، په اطمینان سره ویلای شم چی دا د بدخشان لاجورد دی». په هر صورت په افغانستان کی د جیولوجیکی منظمو څیړنو نه مخکی د دی وطن ستر عالم ابوریحان البیرونی د کابل د دریاب د بهیدنې په مسیر کی جیولوجیکی څیړنی کړیدی او د همدی مسیر په اوږدو کی د اتلسو (۱۸) منرالونو په کشف او میندنی بریالی شویدی.

د څیړنو او مطالعاتو تاریخچه :

په افغانستان کی جیولوجیکی څیړنې د لومړی ځل د پاره د (۱۹) پیړۍ په اوایلو کی کله چی انگریزانو د هند په لویه وچه تسلط پیدا کړ، د انگریزی جیالوجستانو په ذریعه چی د عسکری قطعاتو سره افغانستان ته راغلی ول پیل شول (انگریزانو به چی هره منطقه ونیوله نو هلته یی د کانی زیرمو د کشف د پاره د مسلکی او فنی کسانو په گمارلو سره د معلوماتو د تر لاسه کولو کار په لومړیتوبونو کی راته). دوی په افغانستان کی هم د گریسباخ او هایدن تر مشرۍ لاندی جیالوجیکی تیمونو ته د څیړنو وظیفه ورکړله. دوی هم د کابل د دریاب د بهیدنې د مسیر په اوږدو کی یوه

جیالوجیکی مقطع جوړه کړه او د احجارو نوعیت یی ځانه معلوم کړ. د دوی تر لنډو څیړنو وروسته انگریزانو هندوستانی جیالوجستان هم د نورو څیړنو د پاره افغانستان ته د ځان سره را وستل، خو ددوی مطالعاتو ځکه ادامه و نه

په سلگونه فلزی او غیر فلزی معدنونه، د قیمتی او نیمه قیمتی احجارو معدنونه او معدني مظاهر او همدارنگه په زرگونو معدني اثار کشف او د زکر شوی مقیاس په معدنی نقشه کی و ښوول شول.

د یادولو وړ یی بولم چی دا دروند او په هیواد کی تر ټولو لوی او گټور کار له پیل څخه تر ختمه پوری د شوروی اتحاد د متخصصینو سره د افغانی متخصصینو او انجیرانو د فعال گډون څره وه. په دی څیرنو کی د افغانی جیالوجستانو شمیر ډیر زیات دی چی د څو مشرانو نومونه یی دا دی: داکتر عبدالله شارق، داکتر اجرالدین حشمت، داکتر عظیمی، داکتر میرزاد، داکتر طاهر گیرووال، داکتر صمد صلاح، داکتر حمید، داکتر ثبات، داکتر نسیم، داکتر میر اکبر، داکتر احمدقلی، انجیر عصمت الله، انجیر عارف فاخر، انجیر غلام علی غرمل، انجیر گلجانان مسعود، او زما په شمول د کابل د پولی تخنیک له انستیتوت او د کابل پوهنتون د ساینس پوهنځی څخه د گڼو فارغ شوو انجیرانو لکه انجیر غلام رسول نبی، انجیر مسعود رحیم، انجیر محمد حکیم، انجیر زمرک، انجیر عبدالحق، انجیر اصف، انجیر سیدعمر، انجیر سرور، انجیر محمدهاشم رهین او په لسگونو نورو ځوانو مسلکی کدرونو هم په ساحوی کار او هم په لابراتوری کارونو کی ډیره فعاله ونډه درلوده.

دویمه برخه:

د دی ستری دولتی پروژي د کار د جریان سره یوځای د هیواد په ځینو سترو معدنونو باندی چی یو شمیر یی لا پخوا کشف شوی ول او یو شمیر یی د همدی پروژي په جریان کی کشف او ومیندل شول تخصصی او اکتشافی کارونه هم پیل شول. د هیواد په شمالی برخه کی د نفتو او گازو په معدن باندی د کار په نتیجه کی په دی مرحله کی د (۱۶۰۰) میلیونو بیلرو پوری د خامو تیلو، د (۴۴۴) بیلون متر مکعب طبیعی گاز او تر (۵۶۰) میلیونو بیلره پوری د مایع گاز ذخایر تثبیت شول.

همدارنگه د بابا د غرونو په سلسله کی، د بامیانو په ولایت پوری مربوط د کالو په دره کی د حاجی گک د او

سپنی معدن چی د نری د سترو معدنونو په قطار کی راځی، په (۱۶) بیلا بیلو زونونو کی چی هر زون یی تر (۵) کیلو مترو پوری طول لری او مجموعی اوږد والی یی تر (۳۲) کیلومتره پوری رسیږی کشف شو. د معدنی ډبرو ژوروالی (عمق) تر (۵۵۰) مترو پوری، عرض یی تر (۴۰۰) مترو پوری اندازه شویدی. په دی معدن کی د اوسپنی په غنی منرالونو کی د اوسپنی مقدار له ۲۰ سلنی څخه تر ۸۰ سلنی پوری چی په دی حساب سره په اوسطه توگه د اوسپنی لرونکو منرالونو ذخایر د (یو) بیلون (یو ملیارد) ټنو او د خالصی او سپنی اندازه پکی د (۱۱۰) میلیونو ټنو څخه په زیاته اندازه محاسبه شویده، کشف او وړاندیز وشو چی په دی معدن باندی د دقیق اکتشاف کارونه دی پیل شی.

د جیالوجیکی او معدنی نقشو د کار په جریان کی د شباشک او دره سوف د ذغالو معدنونه هم کشف شول، د ذغال سنگو دغه معدنونه چی په میلیونونو ټنه ذخیره لری د

حاجی گک د اوسپنی معدن ته نژدی موقعیت لری او د انرژي ډیره ستره منبع ده چی د اوسپنی یاد معدن ته یو خاص اقتصادی ارزښت ورکوی.

همدارنگه د تخار په ولایت کی د نورابې او سمتی د په

او تحقیقاتی څیړنی پری وشوی. د وروستیو راپورونو (تر ۱۹۹۲ میلادی کال پوری) له مخی د دی ټولو معدنونو په صنعتی کتگوریو محاسبه شوی زخیره د یوولسو میلیونو ټنو (۱۱۰۰۰۰۰) په اندازه تثبیت شوه. برسیره پردی له ۱۲ څخه تر ۱۸ ټنو پوری طلا، له ۲۲ څخه تر ۲۷ ټنو پوری پلاتین، له ۳۱ څخه تر ۴۳ ټنو پوری نقره اوو تقریباً په همدی اندازه نیکل، مالیدین، کوبالت او ولفرام هم پکی محاسبه شول.

طلا د مسو په ترکیب کې

په ۲۰۰۶ میلادی کال کی د افغانستان د معدنونو قانون پاس شو. د دی قانون له مخی اجازه ورکړله شوه چی دولت کولی شی چی په خپل هیواد کی موجود معدنونه خارجی کمپنیو ته په قراردادی توگه د استخراج د پاره ورکړی. د همدی قانون له مخی د (۲۰۰۷) کال د فبروری په میاشت کی د عینک د مسو کان د استرالیا، هند، چین، متحده ایالاتو او کانادا د (۹) کمپنیو ترمنځ د داوطلبی په نتیجه کی د چین د میتالورجیکی کمپنی د دی معدن د استخراج گټونکی شوه. په هماغه وخت کی د متحده ایالاتو او کانادا کمپنیو په افغانستان کی د فساد یا (Corruption) لوړه کچه او د ثبات او امنیت د نشتوالی له کبله خبرداری ورکړ چی ممکن چینایي کمپنی خپلی ژمنی د افغان دولت سره د دی قرارداد له مخی سرته ونه شی رسولی. برسیره پردی یوه ډیره لویه پوښتنه دا ده چی ایا په دی قرارداد کی د پورته زکر شوو ثانوی منزلونو قیمت هم شامل دی کنه؟ دا پوښتنه ځکه ډیره مهمه ده چی په (۱۹۸۶) کال کی دوه هیوادونو د وخت شوروی اتحاد (چی د افغانستان تقریباً ټول اختیارات یی په لاس ول) او د ایران اسلامی دولت دواړو د دی تقاضا درلوده چی د نوموړی معدن داستخراج قرارداد تر لاسه کړی. (زه هغه وخت د کانو او جیالوجی د اداری عمومی آمر وم) او د دی هیوادونو د

زابل کی د زرکشان د طلاو معدنونه، د بدخشان او پخوانی کاپیسا (ننی پنجشیر) په ولایت کی د لاجوردو او زمردو معدن، په نورستان، کونړ او لغمان کی د بیروجو، تورمالینو، کونستیتو او نورو قیمتی ډبرو، د کابل د سروبی په ولسوالی د جگدک په سیمه کی د یاقوتو معدن، د هیلمند په ولایت کی د یورانیمو او رخام د ډبرو معدن او بلاخره د هیواد په ټولو سیمو کی ډول ډول فلزی او غیر فلزی لوی او واړه معدن کشف شول اوپه ډبرو یی اکتشافی کارونه پیل شول. خو له بده مرغه د هیواد د جیالوجستانو دا هلی ځلی چی د وطن د پرمختگ او د اقتصادی حالت د ښه والی د پاره ډیری په ځای او ضروری وی هم د سیاستونو قربانی شوی او د رژیمونو په تغیریدو سره جنگ جگړو په ټپه ودرولی.

د اوږدو نارامیو او جگړو له امله تقریباً د ټولو معدنونو کار په مطلقه توگه توقف شو یواځی د هیواد په شمال کی د نفتو او گازو په ځینو معدنونو او د کابل په ۶۰ کیلو متری کی د لوگر د عینکو د مسو په کان باندی کار دوام وموند او د زیاتو مالی او ځانی تاوانونو او تلفاتو سره د دی دولتی اکتشافی پروژو کارونه تر یوه حده پوری تر سره شول.

د عینک، دربند او جوهر په سیمو کی د مسو د معدنونو د نا مکمل اکتشافی کار په نتیجه کی د مس لرونکی کتلی اندازه یا مقدار (۲۴۰) میلیونه ټنه محاسبه شوه و چی په متوسطه توگه ۲،۵ سلنه خالص مس پکی وجود لری. د عینک د مسو کان په دری مرکزی، غربی او جنوبی برخو کی تر اکتشافی څیړنی لاندی ونیول شو. په دی معدن کی د مسو منزلونه عبارت دی له پیرایټ، سفالیرایټ - پیرایټ، چالکوپیرایټ، پیرایټ - چالکوپیرایټ، بورنایټ، چالکوپیرایټ - بورنایټ، چالکوپیرایټ - بورنایټ څخه چی په خپل ترکیب کی په کم فیصدی مقدار سره نور ثانوی یا Secondary منزلونه لکه د جستو، کوبالتو، نیکلو، مالیدینو، طلاو، نقری او پلاتینو هم لری چی په ټوله معدنی کتله کی یی مقدار تر زرونو ټنو پوری رسیری او د نوموړی معدن اقتصادی ارزښت ته مثبت تغیر ورکوی.

برسیره پردی معدن په نومړی مس خیزه ساحه کی د دربند او جوهر په سیمو کی هم د مسو لوی زخیری کشف

دریمه برخه:

په افغانستان کی د لیتیوم د فلز د زخیرو د کشف ډرامه:

د بن د توافقاتو نه وروسته د ښاغلی حامد کرزی د زمامداری په وخت په (۲۰۰۴) کال کی د انگلستان جیالوجیکي سروی او د متحده ایالاتو جیالوجیکي سروی ادارو، د افغانستان د جیالوجیکي سروی اداره په شریکه سره په خپل لاس کی ونیوله، د تنظیمی جگړو په نتیجه کی د دی اداری وران تعمیر چی د بوت آهو د فابریکی او عسکری مسلخ په منځ کی جوړ شوی و، بیرته په ډیر بد کیفیت سره نیم و نیمکله ورغاوه. د دی دوه هیوادو ادارو بی له دی چی افغان دولت ته د خپل کار د اجرا پلان ور وښای په نامنظمه او نا هم اهنکه توگه ځنی جیو فزیکي څیړنی سرته ورسولی، ددی څیړنو او تحقیقاتو نتیجه لا نه وه څرگنده چی په (۲۰۱۰) کال کی د متحده ایالاتو د جیالوجیکي اداری یو ډراماتیک خبر خپور کړ چی په افغانستان کی د غزنی په ولایت کی یی د یو ټریلیون ډالرو نه په زیات قیمت سره د لیتیوم د فلز زخیرو میندلی ده. مخکی له دی چی د دی گرمی اوازی په هکله څه و ویل شی بده به نه وی چی گرانو لوستونکو ته د لیتیوم د عنصر په باره کی څه لنډ معلومات وړاندی شی.

د عینک د مسو کان د وړاندوینې امکان

کتلی تَفاله د ثانوی عناصرو د حصول د پاره باید زخیرو شی، نو دا چی په حقیقت کی معدن دی ولی د معدن په مجموعی قیمت کی ورزیات نه شی؟ په همدی علت د یوه هیواد سره هم قرارداد ونه شو او معدن د مجاهدینو تر بری پوری همداسی بی گتبی پاتی شو. دا چی د چینایی کمپنی سره د قرارداد جزئیات نه دی څرگند او یا هم شاید زه پری نه یم خبر نو ځکه نه پوهیږم چی د عینک د مسو په معدنی کتله کی ثانوی منرالونو ته د قیمت ورکولو یا نه ورکولو حالات به څه ډول وی؟

* * *

لیتیوم د ډیرو سپکو القلی فلزاتو د گروپ د سودیم او پوتاسیوم نه وروسته دریم فلز دی. د اوکسیجن او آزادی هوا په مقابل کی ډیر حساس دی او فوراً اوکساید جوړوی، نو له همدی وجهی نه کله چی په خالصه توگه استحصال شی نو بیایی په تیلو او یا نورو غورو مایعاتو کی ساتی. د اوبو په مقابل کی هم ډیر فعال دی، که په اوبو کی واچول شی نو داچی کثافت یی تر اوبو کم دی یعنی دا فلز د اوبو نه سپک دی نو د اوبو په سر پاتی کیږی. رنگ سپین یا نقره یی ډوله دی. دا فلز په (۱۸۱۷) کال د جان ارف وید سن (John Arfvedson) له خوا د پیتالایت (Petalite) په نوم په یو منرال کی چی د لاتینی کلمی (Littes) څخه چی د ډبری معنی لری اخستل شوی دی او دا لومړی ځل و چی دا سپک فلز په ډبره کی و میندل شو. داچی د سپکو فلزاتو دوه نور

هم د لیتيومو لوی معدنونه لری، خو په اوسنیو شرایطو کی دا ورته ارزانه تمامیری نو ځکه خپل د اړتیا وړ لیتيوم د چیلی له هیواد څخه واردوی. لوی تولیدونکی هیوادونه یی چیلی، بولیویا، ارجنتاین دی، افغانستان هم تر کانادا وروسته د دی عنصر لوی زیرمی لری.

په افغانستان کی د یو پر پنځه سوه زره (1:500,000) مقیاس د نقشی د راپور له مخی د لیتيومو معدنی زخایر په لاندی سیمو کی شتون لری: د بدخشان د ولایت د تال بوزک، د کوکچی د دریاب مسیر او اشکاشم په سیمو کی. د کونړ د ولایت د پچیگرام، پارون، کانتیوا، پاس گوشته، جامنک، یاری کل، دروم گل، پاشکی، سام گل، دره پیچ او مارید په سیمو کی. د لغمان د ولایت د الینگار، شماکت او شهیدان په سیمو کی او د اوروزگان ولایت د تگاولور په سیمه او همدارنگه د هیواد په نورو سیمو کی.

د لیتيوم عنصر د عادی تخنیک نه نیولی بیا تر عالی او کیهانی تخنیک پوری د استعمال ډیره پراخه ساحه لری. د نړی د استحالی لیتيومو نیما یی مقدار د شیشه سازی په صنعت، سرامیک (کراکری)، المونیمی الیاژو، رابر جوړولو، گریس جوړولو او نورو روغنیاتو کی کارول کیږی. په دی تیرو لسو پنځلسو کلونو کی د بطریو په صنعت کی هم تری کار اخستل کیږی، تراوسه یواځی د سل فونونو او لاپ ټاپونو په بطریو کی د بیا چارچونکی مادی په توگه تری په پراخه پیماننه کار اخستل شویدی. برسیره پردی لیتيوم د ځینو نورو سپکو فلزاتو لکه المونیم او مگنیزم سره ډیر قوی او کم وزنه الیاژ جوړوی. د دی برسیره دلیتيومو کاربوناتی فورم لکه لیتيوم کاربونات یا لیتيوم سترایت په طبابت کی د ځینو امراضو د تداوی د پاره لکه نفرس یا Gout او عصبی یا Mental ناروغیو د تداوی د پاره هم استعمالیږی.

* * *

څلورمه برخه:

د ۲۰۱۰ کال د جون د میاشتی په ۱۷ نیټه د متحده ایالاتو یوه پیژندل شوی جیالوجست ښاغلی هیوری ج ریسکی په نشنل جغرافیه کی په دی برخه کی یوه مقاله خپره کړه چی

عناصر سوډیم او پوتاسیوم له نباتاتو څخه په لاس راغلی ول نو ځکه یی دی دریم سپک فلز ته د لیتيوم نوم ورکړ. په صنعت کی دا فلز په (۱۹۳۳) کال گتی اخستنی ته وړاندی شو.

لکه څنگه چی و ویل شو دا فلز هیڅ وخت په خالص ډول نه پیدا کیږی، د حاصلولو ښه او صنعتی سُر (Sources) یی دا لاندی منزلونه دی:

– سپودوماین چی له ۴ نه تر ۸ سلنی پوری لیتيوم لری.

– امبلیگونایت چی له ۸ نه تر ۱۰ رر رر

– لیپیدولایت = = ۲ نه تر ۴ رر رر

– زنوالدایت = = ۲ نه تر ۳،۵ رر رر

– پتالایت = = ۲ نه تر ۴ رر رر

– تری فیلایت = = ۲ نه تر ۶ رر رر

– لیتو فیلایت = = ۲ نه تر ۶ رر رر

ځنی نور منزلونه هم شته چی دا عنصر تری په لاس راځی. ټول هغه منزلونه چی دا عنصر تری حاصلیږی هغه ټول د ناریه احجارو د یوه خاص ټیپ منزلونه دی چی پگماتایت ورته وای (پگماتایت ناریه مواد دی چی د ځمکی د قشر د احجارو په درزونو کی راپورته کیږی، ورو ورو سړیږی او غټ دانه کرسنالونه جوړوی).

علاوه له دی منزلونو څخه په نننی صنعت کی د لیتيومو د فلز زیات مقدار د براین Brine له مالگینو اوبو څخه په لاس راځی چی په خپل ترکیب کی د لیتيوم کاربونات مالگی لری.

د لیتيومو د حصول دغه سُر د هغی د ډبرین او منرالی سُر نه ارزانه تمامیری.

د لیتيومو نړیوال زخایر: په تقریبی توگه متحده ایالات ۷۶۰ زره ټنه لیتيوم لری او په نوره نړی کی یی زخیره تردی مهاله تقریباً ۱۲ میلیونه ټنه محاسبه شویده. روسیه او چین

یو جیالوجست په صفت دا هم ډیره سخته ده چی بی له اکتشافی مراحلو له سرته رسولو، بی له محاسبی، بی د کوهی شرایطو له تحلیل، بی له ترانسپورتي ستونزو، بی له امنیتي ستونزو او نورو او نورو د تاثیراتو نه پرته دا ومنم چی افغانستان د لیتیومو د زخیرو له کبله د تیلو سعودی عربستان جوړ شوی او یا به جوړ شی.

– د یوه معدن د دقیقې سروی وروسته چی د معدن زخیره په صنعتی کتگوریو محاسبه شی، د معدن د استخراج نه د مخه د استخراج عملی امکانات باید وڅیړل سی چی دی څیړنی ته فزیبیلتي (Feasibility Study) مطالعه وایی. د دی مطالعی وروستی راپور مونږ ته د هر معدن ارزښت په جهانی مارکیت کی را وښای.

– د نړی هیڅ کمپنی بی د فزیبیلتي راپور له مطالعی څخه د هیڅ معدن په برخه کی پانگه اچونه نه کوی. هر څوک چی غواړی چی معدن یا معادن یوی کمپنی ته د استخراجی سرمایه گزاری د پاره آفر کاندی نو د پروژی د عملی کیدو د پاره باید د نوموړی معدن فزیبیلتي څیړنی او مطالعات د داوطلبی د پاره وړاندی کړی.

په فزیبیلتي راپور یا څیړنه کی لاندی شیان په نظر کی نیول کیږی:

۱ – د معدن دیزاین : (Mine Design) چی لاندی برخی پکی شاملیږی:

الف: د معدن لیتولوجی یا د ډبرو نوعیت او په دی ډبرو کی د مفیده مادی د موجودیت اندازه.

ب: د معدن د احجارو میخانیکی خاصیت لکه: (نرمی، سختی، درزداریت، شکستگی او نور.

ج: په نوموړو احجارو کی د مفیده مادی انتشار او موقعیت او د معدنی کتلی منطقی څیړنه.

۲ – د کار د سامان او نورو امکاناتو برابرول Mining equipment and facilities:

الف: د لومړنی پانگی اچونی ټاکنه او د هغی برابرونه.

نوم یی و «د افغانستان د لیتیومو د شتمنی کیسه د غافلولو بله لار» یا (Afghanistan Lithium Wealth Could Remain Elusive) په دی مقاله کی ښاغلی هیوری داسی لیکلی دی :

– په ۱۹۷۷ کال کی د پخوانی شوروی اتحاد او افغان جیولوجستانو د (1:500,000) مقیاس جیالوجیکي او معدنی نقشی د جوړولو کار په بشپړه توگه پای ته ورساوه.

– په ۱۹۷۹ کال کی شوروی اتحاد افغانستان ته خپل عسکر ور داخل کړل، جنگ پیل شو او اکتشافی کارونه له یوی مخی توقف شول.

– په ۲۰۰۱ کال کی د متحده ایالاتو او انگلستان هیوادونو عسکر د القاعدی د زپلو په بهانه افغانستان ته ننوتل، د طالبانو رژیم یی را نسکور او د بُن د توافقاتو په نتیجه کی یی د حامد کرزی تر مشری لاندی یی گډوله حکومت جوړ که.

– په ۲۰۰۴ کال کی د بریطانیی د جیالوجیکي سروی، د متحده ایالاتو جیالوجیکي سروی او د افغانستان د جیالوجیکي سروی ادارو دری وارو په گډه په نا منظمه او بی پلانه توگه د افغانستان د کانی منابعو د څیړنی او مطالعی د پاره هلی ځلی پیل کړی.

– په ۲۰۰۷ کال کی د متحده ایالاتو جیالوجیکي مؤسسی و ویل چی افغانستان څه داسی معدنی زخیری لری چی لاکشف شوی نه دی خو که په کار واچول شی د دی هیواد په اقتصاد کی تغیر راوستلی شی.

– د دوه کلونو په تیریدلو سره اوس د متحده ایالاتو هغه محدودده ډله چی د پنتگان د اداری پوری مربوط دی د خپلو نیمگرو او یواځی جیو فزیکی تحقیقاتو په نتیجه کی د لیتیومو د تریلیون ډالرو په ارزښت خبر ورکونه یو څه ډراماتیکه بڼه لری.

– زه د یوه جیالوجست په توگه دا نه هیروم چی په افغانستان کی به د (یو) نه بلکی څو تریلیونو ډالرو په ارزښت نا کشف شوی کانی زخایر موجود وی، خو بیا هم د

خاوره ۳۴م و ۳۵م سال پمیرتاد شمیر ۲۰۲۲

پنځمه برخه.

ب: استخراجی طریقی او د هغی د بدیل انتخاب.

د افغانستان د لیتیمو او معدنی زیرمو په هکله:

ج: د معدنی کتلی د ارزښت ټاکل او زمانی ارزیابی.

زه په دی کی څه شک لرم چی د امریکا د متحده ایالاتو تکنالوجی به دومره پر مختللی وی، چی ممکن یواخی د معدن په سر د جیالوجستانو یوه الوتنه یا پرواز له هوا نه دغه ټول څیړنه چی اشاره ورته وشوه خائنه معلوم کړی وی؟ او بیا به یی په افغانستان کی یی د لیتیمو زخیره سنجولی وی او د موجوده جهانی قیمت له مخی به یی ورته قیمت ورکړی وی. د دی تر څنګ د جیالوجی د علم د اساساتو او د معدنی زخایرو د خصلت له مخی بی له ساحوی کار او په معدنی برخه کی بی د عملی اکتشافی میتودونو د سرته رسولو پرته د یوه معدن د اهمیت او د قیمت په باره کی خبری کول بی له دی چی د خلکو د اغوا او بلی لوری ته د پام اړونی او نورو سیاسی هدفونو د پاره تری کار واخستل شی بله کومه گټه ځکه نه لری چی حقیقت نه لری. دا و په دی هکله د ښاغلی هوری نظر.

۳ : د معدنی چارو منجمنت او د بشری قوی ارزیابی :
(Mine management and labor assessment)

الف: بی خطرته تخنیک او روغتیا یی حالاتو ته پاملرنه.

ب: د معدنی کتلی د لاس ته راوړنی څارنه.

۴ : سطحی اسانتیاوی Surface Facilities :

الف: معدنی خدمات.

تر لاسه شوی مواد په مؤثره توګه بلی مرحلی ته رسول.

۵ : منطقوی شرایط Regional Infrastructure :

الف: ترانسپورت.

ب: برقی انرژۍ.

ج: د لازم مقدار اوبو تهیه.

د: ارتباط اود اړیکو ټینګونه.

ه: د کارګرانو د پاره د یوه مکمل شهرک د جوړولو په پام کی نیول.

۶ – اقتصادی ارزیابی د ځینو اټکلونو سره (Economic evaluation including forecast) or (Ecology):

په دی برخه کی دغه مطالب شامل دی: د معدن د بندولو طریقه د چاپیریال ککړتیا او ارزیابی، د ساختمانی چارو تقسیم او قات، د مارکیت د تغیر دایمی تحلیل، د ترانسپورت بیلی بیلی طریقی په پام کی نیول، ناحساب شوی پولی ضایعات، د حساسیتونو مطالعه، د کارونو همغږی او ځنی نوری ضروری چاری.

ما تر ډیره حده د امریکا د متحده ایالاتو او د انگریزی جیالوجستانو هغه کارونه چی د افغان جیالوجستانو سره یی یوځای په دا تیرو دولسو کلونو کی سرته رسولی مطالعه کړی او لیدلی دی. د دوی ستر کار چی تر اوسه یی په افغانستان کی سرته رسولی هغه په ځینو خاصو او هغو سیمو کی چی د دوی د تصرف لاندی وی د جیوفزیکی تحقیقاتو څخه چی په کلی توګه د یوی سیمی د جیالوجیکی جوړښت یعنی د قشری احجارو د ټیپ او سترکچر په هکله د جازبوی او یا موجی طریقیو په مرسته معلومات وړاندی کوی، نوری هیڅ ډول تفحصی او اکتشافی کار نه دی اجرا کړی او د هیڅ معدن مکمله ارزیابی نه ده کړی، نو څنګه دا ډول ډراماتیک تبلیغات چی تر لسګونو نورو کلونو پوری به هم د دی هیواد شتمنی د هغه د وړو انسانانو نسونه ماړه نه شی کړلی د مسلکی کسانو پام ځانته ور واړوی؟ او په دی به معتقد شی چی د دی هیواد دا طبیعی زیرمی به دی هیواد ته تر دری ټریلیونو ډالرو پوری سرمایه جوړه کړی؟ د دی فکر کولو نه د مخه دا فکر په کار دی چی دا معدنی زخایر چی د نیم نه زیاته برخه یی همد اوس د زورمندانو او محلی چارواکو له

خاوره ۳۳ و ۳۴م
سال ۱۵۴۳
شماره ۱۲۳

خوا په غیر فنی توگه استخراجیږی، او د قاچاق په توگه نورو هیوادو، خصوصاً گاونډیو هیوادونه چی د فنی استخراج د پاره چی د یوه دولتی پلان لاندی د ټول ملت په گټه تر سره شی څومره بودجه باید ولگول شی، تر څو د افغانستان معدنونه استخراج او گټی اخستنی ته چمتو شی؟

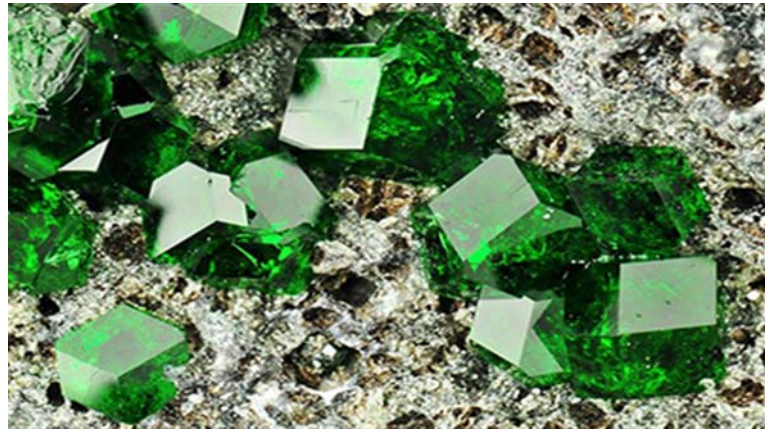
* * *

شپږمه برخه:

د افغانستان د کانی زیرمو چور چپاول ته یوه لنډه کتنه :

د ۱۳۵۷ کال د ثور د کودتا نه ورسته لاهم تر یونیم کاله پوری د افغانستان معدنونه په دیره کمه اندازه د محلی خلکو له خوا په غیر فنی او تخریبی توگه استخراجیدل. د ۱۳۵۸ کال د جدی په میاشت کی د پخوانی شوروی اتحاد د پوځی تیری وروسته ورو ورو د جنگ لمنه پراخه شوه او د بل کال تر نیمایی پوری تقریباً ټول معدنونه د دولت له لاسه و وتل او د امکان تر حده پوری هر معدن خصوصاً د قیمتی احجارو (Precious Stones) معدنونه په مکمله توگه د محلی خلکو له خوا تر ولکی لاندی ونیول شول.

ما په ۱۳۵۸ کال کی د پنجشیر د زمردو په معدن کی د انجنیر په توگه کار کاوه او په ضمن کی د اکتشافی گروپ مسؤلیت هم را په غاړه و، زمونږ انجنیران په دری

ساحو کی چی عبارت ول د (خینچ)، (مکینی) او (دشت ریوت) له ساحو څخه، کار کاوه. د همدی کال د میزان په میاشت کی احمدشاه مسعود چی ویل کیده تازه له پاکستان نه راستون شوی و، مونږ ته یو لیک را ولیږه او په هغه کی راته لیکلی و چی « مجاهدین به معدن ضرورت دارد هرچه زود تر از ساحه خارج شوید ورنه می دانید که ...». ما د مخابراتی له لاری د مرکز سره اړیکه ونیوله، د کانو او صنایعو

وزیر محمد اسماعیل دانش راته د یوه تلگرام له لاری امر وکه چی: « تمام سامان های قابل انتقال با تمام پرسونل به کابل برگردند. ماشین و الات ثقیل از قبیل کمپریسورها، جنراتورها، دستگاه های برمه وغیره که برای فعلاً قابل انتقال نیست در تونل ها جابجا و دروازه های تونل ها محکم بسته گردند و به پوسته های امنیتی معادن در تمام محلات تسلیم داده شوند».

دلته شاید د ځینو درنو لوستونکو سره سوال پیداشی چی احمدشاه مسعود ولی مونږ ته د معدن د تخلیه کیدو خبر راکړ؟ زما په اند، دی خبری دوه دلیله درلوده: لومړی داچی ما هغه د پولی تخنیک له وختو څخه چی د مانه یوه دوره ورسته و، پیژانده، په لیلیه کی زمونږ کوټی ته مخامخ د هغه د یوه نژدی ملگری چی محمد اسماعیل نومیده کوټه وه، او احمدشاه مسعود به چی په نهاری توگه یی پوهنځی لوسته د هغه کوټی ته ډیر راته او زمونږ سره یی هم ښه دوستانه اړیکی او سلام علیک درلود. نو شاید دا پیژند گلو یی به لومړی دلیل و چی هغه مونږ ته بی د ضرر رسولو څخه د معدن د خوشی کیدو خبر راکړ او دوهم داچی مسعود هغه وخت دومره قوی نه و چی په خلاصو متیو په زور سره د معدن مالک شی، نو شاید غوښتل به یی چی یو څه په خاموشانه توگه او احتیاط سره پر مخ و لاړشی. (والله اعلم).

په هر صورت مونږ د وزارت د مقام د امر سره سم په چټکی سره خپل کارونه خلاص کړل، ټول معدنونه مو د سامان سره یوځای امنیتی پوستو ته وسپارل او د عقرب په میاشت کی له پنجشیر نه را و وتلو. لس ورځی وروسته خبر راغی چی د مسعود قواو د امنیتی پوستو ټول افراد وژلی او په ټولو معدنونو یی کامل تصرف تر د لاسه کړیدی. چی په دی حساب له هماغه وخته یعنی له ۱۳۵۸ د عقرب میاشتی

خاوره ۳۳ و ۳۴
په ۳۵ سال
چمبره ۲۳

طلاو معادن او د مستقیمی گټی اخستنی نور معدنونه د دولت له واکه وتلی او سیمه ایزو زورواکانو او وسله والو قوماندانانو ور باندی خپته اچولی ده. د هیواد په غرب، جنوب او شرق کی خو اصلاً افغان دولت د کانی شتمنیو په نوم کوم څه نه لری چی یادونه یی وشی، که هرڅه وی هغه د دولت له واکه وتلی او د ټوپکوالو گروپونو او د معدنونو د قاچاقبرانو په تسلط کی دی.

د اوروزگان په ولایت کی د باخوت د فلوریتو او د هرات په ولایت کی د سنگلان او د پروان په ولایت کی د غوربند د فرنجل د باریتو معدنی زیرمی اوس نوری مخ په ختمیدو دی.

د لوگر ولایت په سپین کلا او نورو سیمو او همدارنگه د پکتیا په ولایت کی د شپل د ازبستو معدنی کتلی هم په پراخه پیمانه اوس هم پاکستان ته ځی. حتی د لوگر ولایت نه خو د گلی سرشوی ختی او ورسره د کرومایتو خامی ډبری هم هره ورځ د پاکستان په لور روانی دی، خو په ټول افغانستان کی یی د راستنیدو څوک نشته دی.

که د حا لاتو زیاته څیرنه وکړو نو د ننگرهار ولایت د شینوارو په سیمه کی د تلک (شوکانی) ډیر د عالی سرت معدنونه د اچین، سپین غر او هسکی مینی په ولسوالیو کی موجودیت لری او د کانو او جیالوجی د اداری له خوا یی اکتشافی کارونه ډیر کلونه پخوا سرته رسیدلی دی، خو د انقلابونو له دوری نه لا پخوا د محل د خلکو له خوا په غیر فنی ډول استخراجیږی او پاکستان ته وړل کیږی، خو د مخنیوی یی څوک نشته.

د هیلمند د ولایت په جنوب د رخام د ډبرو دری سرت معدنونه د (مالک دوکان، آربو او زولداک) په نومونو وجود لری، دا دری واره معدنونه تقریباً په یو ساحه کی د پاکستان د تسلط لاندی د بلوچستان او افغانستان د سرحد په (۳) او (۶) کیلو متری کی قرار لری. د مطالعاتو او څیرنو وروسته (چی ما خپله هم هلته ساحوی کار کړیدی) داسی نتیجه په لاس راغلی چی د دی معدنونو د رخام ډبری په نری کی د لوړ ترین کیفیت لرونکی دی. وروستی نا تائید شوی راپورنه داسی څرگندوی چی اوس یی د مجموعی زخیری ډیره کمه

تر ننه پوری د پنجشیر د زمردو له معادنو څخه په غیر فنی توگه شخصی استفاده کیږی او د سیمی د زور واکانو او په خاصه توگه د قهرمان مسعود د ورثه و، په تسلط کی دی .

همدارنگه (۳۸) کاله کیږی چی د بدخشان د لاجوردو معادن په ټولو ساحو یعنی د سرسنگ، لاجورد شو او دره

سخی په معدنونو باندی د دولت واک نشته او د منطقی د

د بدخشان لاجورد کان

زورمندانو له خوا په غیر فنی توگه د استخراج لاندی دی. (په دی وروستیو کی د دی معدن څخه د شخصی گټه پورته کونکو په نوملړ کی د استاد ربانی د کورنۍ نه پرته د پخوانی داخله او بیا د دفاع د وزیر بسم الله خان محمدی او د ولسی جرگی د ځینو غړو د فوزیه کوفی په گډون، نومونه هم ورزیات شول).

له (۳۵) کالو نه زیاته موده کیږی چی د هیواد په شمال کی چی (امنیتي شرایط یی د هیواد له جنوب څخه نسبتاً ښه دی (هم د مالگی معادن، د ذغالو معادن، د تخار په ولایت کی د نورابی او سمتی، حصار او انجیراو ورسره د بدخشان، زابل اود غزنی د زرکشان اونورو ډیرو سیمو کی د

برخه پاتی ده او نور ټول معدن د پاکستانی او افغانی قاچاق وړونکو له خوا چپاول شوی او له منځه تللی دی .

همدارنگه ټولو ته به شاید پته وی چی د هیلمند ولایت د خان نشین د ولسوالۍ په مربوطاتو کی په همدی نامه (خان نشین) د یورانیمو (چی راډیواکتیف عنصر دی او د لوړی انرژي د حاصلولو په منظور په صنعت کی تر کار اخستل کیږی او د ستراتیژیکو عناصرو له جملی څخه دی) یو معدن په دوه برخو (شمال او جنوب) کی موقعیت لری. په جنوب کی د یورانیمو د عنصر لرونکی کتلی تر (۲) کیلو مترو پوری طول او تر (۲۵) مترو پوری عرض لری چی د یورانیمو مقدار پکی له (۰،۰۰۶) سلنی څخه تر (۰،۰۱۵) سلنی پوری او د بل راډیو اکتیو عنصر توریوم مقدار پکی له (۰،۰۰۲) سلنی څخه تر (۰،۰۰۱) سلنی پوری تثبیت شویدی. دویم معدن یی په شمالی برخه کی دی چی د معدن لرونکی کتلی له (۱،۵) کیلو مترو څخه تر (۳) کیلو مترو پوری اوږدوالی، له (۱۴) نه تر (۵۸) مترو پوری عرض او تر د (۱۰۰) مترو پوری ژوروالی لری. د یورانیمو مقدار په بیلو منزلونو کی تفاوت لری چی وسطی مقدار یی له (۱،۱۴) سلنی څخه د (۵،۷۸) پوری تثبیت شویدی.

کیسه به را لنډه کړو او وبه وایو چی د ډاکتر نجیب الله د زمامداری په اوایلو کی دا اوازی خپری شوی چی د هیواد له شمال د سرپل له ولایت څخه روسان د یورانیمو زیرمی خپل هیواد ته وړی او د هیواد په جنوب کی د خان نشین د یورانیمو زیرمی د پاکستان د دولت له خوا چور چپاول کیږی. هغه وخت ډاکتر محمد ظاهر گیرووال د کانو او جیالوجی رئیس و، زمونږ د اداری روسی مشاور (بریزی) له هغه نه و غوښتل چی په یوه راډیویي مرکه کی دا مسئله رد کاندی. ډاکتر گیرووال له مانه چی په دی وخت کی د کانو او جیالوجی د ساحوی چارو مسؤل وم و غوښتل چی په دی راډیو گردی میز کی برخه واخلم او دا مسئله رد کړمه. ما سر مشاور بریزی او ډاکتر گیرووال دواړو ته و ویل چی زه د دی موضوع په هکله هیڅ معلومات نه لرم او نه په داسی موقف کی یم چی په دومره لویه او مهمه موضوع باندی وغږیږم، زما په نظر بهتره به داوی چی په دی هکله د کانو او صنایعو وزیر او یا هم د وزارت معین وغږیږی. دا خبره د سر مشاور

(بریزی) هم خوبه شوه او د کانو او صنایعو د وزارت د معین انجنیر امتیازحسن له خوا په یوه راډیویي خپرونه کی په دی هکله د رد نظر وړاندی شو. په هر صورت اوس نه پوهیږم چی د دی مهم عنصر د معاندو به زمونږ په هیواد کی څه حال وی؟

اوومه، او وروستی برخه:

لږه اوږده لیکنه ده که وخت او حوصله نه وی مه یی لولئ.

راځی و گورو چی زمونږ په هیواد کی د قیمتی ډبرو او یا د زیوراتو او تزئیناتو د ډبرو یعنی (Gems And Decorative Stones) حالات څه ډول دی؟

په دی گروپ کی دغه لاندی ډبري شاملی دی:

یاقوت (Ruby) ، زمرد (Emerald) ، کونزایت (Kunzite) ، گارنیت (Garnet) ، لاجورد (Lazurite or lapis lazuli) ، سرپنتینایت (Serpentine) یا د شامقصد ډبري،

سافیر (Sappheir) تورمالین (Tourmaline) او د کوارتسی (Quartz) ډبرو بیلا بیل انواع.

د یاقوتو یواځنی معدن چی تر او سه پوری په ټول هیواد کی مونږ ته معلوم دی هغه د کابل په ولایت پوری مربوط د سروبی په ولسوالۍ کی د جگدک د سیمی معدن دی. د معدنی کتلی اوږدوالی تر (۲،۵) کیلو مترو پوری رسیږی.

معدنی کتله د پروتیروزوئیک (قدیمی) دوری مرمرونه دی چی د یاقوت تشکیلات په پیگماتایتی - گنایسی طبقاتو کی مشاهده شویدی. د جگدک د مرمرو په هکله یوه په زړه پوری کیسه چی اوس معلومه شویده داده چی د تاج محل ودانۍ د هندوستان په هیواد کی د نړۍ له پنځو عجایبو څخه ده چی د شاه جهان مغلی پاچا په وخت کی ودانه شویده ، په دی ودانۍ کی کاریدلی مرمر له همدی سیمی یعنی جگدک څخه وړل شویدی. نن یی یاقوت چی په

مارچ ۲۰۱۵ سال ۳۴ شمیر ۲۳

– د لغمان و لایت د کولام په سیمه کی چی په زیوراتو کی د استعمال زخیره یی ۲۲۲۶،۶ کیلو گرامه محاسبه شویده.
– مندوکول د بدخشان په ولایت کی ، زخیره یی نه ده محاسبه شوی.

د گارنیت (Garnets) یواځنی معدن چی تر اوسه مونږ ته معلوم دی هغه د کونړ په ولایت کی د پچیگرام معدن دی چی د معدنی کتلی اندازه یی تر (۷۰۰) مترو پوری اوږدوالی او تر (۵۰) مترو پوری عرض لری او د گارنیتو د دانه داریت اندازه تر (۵) ملی مترو پوری رسیږی. صنعتی زخیره یی نه ده محاسبه شوی او لا د کشف نه د مخه د محلی خلکو د استفادی لاندی و او تر ننه دوام لری.

روبی (یاقوت)

عمده توگه د جمعیت اسلامی د تنظیم د قوماندان محمدانور جگدک په قبضه کی دی، بی له کومی ویری او ممانعت شخه د نړی په بازارونو کی په آزاده توگه پلورل کیږی.

د زمردو په هکله مو مخکی خبری وکړی چی پنځه

گارنیت یا لعل

د لاجوردو د معدنونو په هکله هم مخکی خبری شویدی دلته باید همدومره زیاته کړو چی، همدا اوس د نړی د زیوراتو په بازارونو کی د افغانستان لاجورد، زمونږ د دولت مدارانو د بی کیفایتی له کبله د پاکستان د دولت د

ایمیرالد یا زمرد

معدنونه یی په پنجشیرکی دی چی نومونه یی دادی: خنچ، مکینی، دشت روت، بزمال او دارون. یو معدن یی د کونړ ولایت د باډیل په سیمه کی دی چی دا ټول اوس د دولت له لاسه وتلی او د زورمندانو د شخصی تصرف لاندی دی.

د کونزایتو (Kunzites) معدنونه چی تر اوسه کشف شوی او د مقدماتی اکتشاف تر مرحلی پوری مطالعه شویدی په لاندی سیمو کی موقعیت لری:

لاپس لازولی یا لاجورد

محصولاتو په نامه د خرڅلاو مارکیتونو ته عرضه کیږی، خو

قیمتی ډبره علاوه له زیوراتو څخه په لوړ تخنیک کی هم کارپری .

کوارتز (Quartz) د قیمتی احجارو په منځ کی هغه نوع ده چی نسبت نورو قیمتی احجارو ته په زیاته اندازه پیدا کیږی. د دی ډبرې یواځی شفافه او بی درزه بڼه یی د زیوراتو په صنعت کی استعمال لری او د نورو مرکباتو لویه برخه یی د شیشه سازی په صنعت کی په زیاته پیمانته استعمالیږی. زمونږ په هیواد کی یی د شفاف نوعیت معادن په لاندی سیمو کی وجود لری: کونړ ولایت په کانتیوا کی، پچیگرام کی، چپه دره کی، دره نور کی، د بدخشان په ماندوقل، دراوسو، د کندهار په پیتاو، د زابل په کوروتکا، د پکتیا په علم خان، شمالی او زندرگری سیمو کی په زیات مقدار سره پیدا کیږی، او اوس په مطلقه توگه د دولت له کنتروله وتلی او په زورمندانو پوری تعلق لری .

برسیره پر پورته زکر شوو معدنونو چی د ټولو کنترول د دولت له لاسه وتلی دی او په مکمله یا نیمه مکمله توگه د ټوپکمارانو او د هغوی د خارجی دوستانو په لاس کی دی، ډیره د خواشني خبره دا ده چی موجود افغان دولت حتی د کابل په شش کروهی سیمو کی هم د کنترول واک نه لری. پام وکړی دی یو څو مثالونو ته:

د سردار محمد داودخان د ریاست جمهوری په دوره کی د کابل د ښار دپاره نوی پنځه ویشت کلن انکشافی پلان جوړ شو او د کانو او صنایعو وزارت ته وظیفه ورکړله شوه چی د کابل په شاوخوا کی د ساختمانی موادو د سروی په لټه کی شی. د داود خان د رژیم تر نسکوریدو وروسته هم دا پلان په خپل قوت پاتی شو. خلقی دولت په دی پلان باندی له سره کتنه وکړه او تر څه تغیراتو وروسته یی بیا هم د کابل ښاروالی، د ښارجوړولو وزارت او د کانو او صنایعو وزارت ته ځانگړی وظایف ور وسپارل. د سروی معادن او جیالوجی د ریاست په چوکاټ کی د ساختمانی موادو د سروی گروپ چی لا د مخه د عینک د مسو د کان د کارگرانو د پاره د یو صنعتی ښارگوټی د جوړیدو د پاره په تشکیل کی موجود و، لاپسی پراخه شو او د انجنیر مسعود رحیم په سر انجنیری یی په کار پیل وکه. دی گروپ د اتو کالو په اوږدو کی د کابل د

مونږ د دی قابلیت نه لرو چی دی ستر تجارتي محصول ته د خپل هیواد د نامه سره پیوند ورکړو.

د سرپنتینیتو یا شامقصود د ډبرو معدنونه په پوره توگه نه دی مطالعه شوی خود په ځینو برخو کی یی مقدماتی سروی شویده، او هغه سیمی عبارت دی د کندهار د ولایت د زمبورک سیمه، سیرداغ سیمه، شاه مقصود سیمه، د زابل د ولایت د لاجر سیمه، د کابل د ولایت د ماهیپر سیمه او د ننگرهار د ولایت د زاوی سیمه. دزخیری اندازه یی نه ده معلومه خو د ډبرو زمانو را هیسی د محلی خلکو له خوا په غیر فنی توگه تری استفاده روانه ده.

سرپنتین یا شامقصود

تورمالین (Tourmaline): دا د قیمتی ډبرو په منځ هغه ډبره ده چپي په بیلایلو رنگونو پیدا کیږی او که د ښه سټر په بڼه پیدا شی نو قیمت یی له زمرودو نه کم نه دی. د دی قیمتی ډبرې معدنونه د کونړ ولایت د کانتیوا، پاپروک او چپی دری په سیمو کی او همدارنگه د لغمان و لایت د کورغال په سیمو کی کشف شویدی. یواځی مقدماتی سروی یی شویده نو له دی کبله د زخیر او کوهی شریطو په هکله

تورمالین یا کهریای اصل

یی کره معلومات په لاس کی نشته. د یاد ونی وړ ده چی دا

ښار په ۳۰ کيلو مترې کې د ۴۰ نه زيات د شګو Send ، جغلGravels، د خښتو جوړولو د پاره خاوره Clay for Bricks، د تهداب د پاره ډبرې Foundation Stones، دفرش د پاره ډبرې Flooring Stones ، د چوني ډبرې، Limestone and Dolomite او د سمنټو جوړولو د پاره ډبرې او د نورو خامو مواد، معدنونه کشف او په دقيقه توګه د صنعتي کتګوريو په شول معدني زخيري، د معدنونو د فزيبيليتي راپور سره يوځای مربوطو مقاماتو ته وسپارلي. د کابل ښاروالي او د کابل ولايت مقاماتو ته وظيفه ورکړله شوه چې د نوموړو معدنونو ساتنه به کوي او هيڅ شخصي موسسي ته به د هغې د استخراج اجازه نه ورکوي.

کله چې د نجيب الله دولت سقوط شو، د مجاهدينو د راتګ سره سم جنګونه پيل شول او په لنډه موده کې د کابل ښار په کنډواله بدل شو، طالبان راغلل او ټول کارونه په ټپه ودرېدل، د امريکا له مداخلې وروسته د کرزي اداره جوړه شوه، د ډالره باران په خواصو راپيل شو، د کابل په ښار کې د لوړبوړو ودانيو مسابقه پيل شوه، ساختماني شرکتونه را منځ ته شول او په غير فني توګه له پخوانيو کشف شوو معدنونو نه ګټه اخستنه پيل شوه. اوس هم دا لړۍ روانه ده د کابل د ښار پنځه ويشت کلن انکشافی پلان هم د هغه د لومړنيو طراحانو په څير خاورو ته وسپارل شو، او د کابل په شش کروهې کې ټول معدنونه تخريب شول.

اوس به دی ته انتظار کاږو چې د همداسې بي کيفايته دولتي زعامت په وجود کې به د ټول افغانستان د معدني زخيرو جنازه کله خاورو ته سپارله کيږي او د امريکا د جيوالوجيکي موسسي د دري ټريلينونو ډالرو هوايي را پور به چې د حقيقت سره هيڅ اړخ نه لګوي کله د دنيا د جیالو - جيکي څيرونو د تفتيش لاس ته ورځي تر څو نړيوال په دی وپوهيږي چې استعماري طاقتونه د خپل سياسي او اقتصادي تسلط د پراختيا او ساتني د پاره د هيڅ ډول غلونکو او دروغجنو لارو څخه د ملتونو د اغوا او غولوني د پاره ډډه نه کوي.

په آخر کې بايد عرض کړم چې زما د معلوماتو او د خپل مسلک سره د ميني لرلو له کبله بايد د وطنوالو غوږونو ته دا

ورسوم چې همدا شيبه ستاسو د وطن د ملي شتمنيو د معدني برخې څخه د پنځه سوه نه زيات لوی او واره معدنونه د هيواد د زورواکو، او نړيوالو قاچاق برانو په لاس کې دی او د موجوده دولتي زعامت ډير څيري د دی شتمنيو په لوټ او تالان کې ونډه لري. هر څومره چې کولی شئ د دی مهمی حياتی مسئلې په افشاء کيدو کې برخه واخلي او خپل وطنوال په دی وپوهوي چې د دی شتمني د چور چپاول په نتيجه کې به دا وطن د تل د پاره سوالګر او گدای گر پاتی شئ .

په ټوله دنيا خصوصاً په گران هيواد افغانستان کې د هر پردی د هر ډول تسلط د ختميدو په هيله.

پای

په دی مقاله کې د لاندی اثارو نه ګټه اخستل شويده:

۱ - د افغانستان د (1:500,000) دنقشی جيولوجيکي راپور ۱۹۷۷ کال د ليننګراد ښار

۲ - د افغانستان د (1:500,000) د نقشی د معدني موادوراپور ۱۹۷۷ د ليننګراد ښار

۳- Identification of Mineral Resources in Afghanistan

Open - File Report 2011.

US Geological Survey, Reston, Virginia: 2011

۴- (Afghanistan Lithium Wealth Could Remain Elusive)

By:Heury.J.Reske. National Geography. June/17/2010

۵: زما ياداښتونه

۶: د کابل د ښار د ۲۵ کلن پلان د تطبيق د پاره د کابل په شا او خوا کې د ساختمانی موادو

را پور ۱۹۹۰ کال د افغانستان د کانو او جيوالوجی د اداری ارشيف.

سید جمال الدین افغانی از افسانه تا حقیقت

سید باید در این پنج سال مذکور چندین کشور را سیاحت نموده باشد ولی نه نام کدام کشوری، نه نام کدام عالم و فقیری و نه اسم کدام شهریاری را، که با او مصاحب شده باشد، می نویسند. از این نامه هویداست که سید باید در جوامع و کشورهای مختلف با علماء، فلاسفه و سلاطین ملاقات های بهم رسانیده باشد که از همه آنها ناراض است. البته معلوم نیست که سید با کدام صلاحیت علمی و سیاسی با علماء، فلاسفه، صوفی ها و شاهان کشورهای مختلف دیداری بهم رساننده و بحث های نموده اند. چون ما نمی دانیم که سید، در آوان جوانی، حتی نوزده سالگی، این صلاحیت و شهرت را از کجا به دست آورده بود که با علماء و فضلاء ادیان و مذاهب مختلف و فلاسفه بحث های کرده باشد.

ولی مورخین سابق و نویسندگان معاصر افغانستان به چنان گرمی و اطمینان از دوران کودکی و جوانی سید معلومات می دهند که گویا شاهدان عینی واقعات زندگی و دوران کودکی و جوانی او بوده باشند. حتی تخلص سید را که او برای خود انتخاب نموده است تغییر می دهند و به عوض افغانی، افغان می نگارند. مرحوم عبدالرحی حبیبی در تاریخ مختصر افغانستان، فضل ربی پژواک در کتاب ناسیونالیسم افغان در پهنای تاریخ، و محمد امین خوگیانی در مقدمه بر کتاب سید به نام "تتمت البیان فی تاریخ الافغان" و سایر نویسندگان و علاقه مندان سید او را افغان نامیده اند. در تاریخ ادبیات افغانستان اثر احمدعلی کهزاد، علی محمدزهما، علی احمد نعیمی، محمدابراهیم صفا و میرغلام محمدغبار چاپ سال ۱۳۳۰ هجری می خوانیم "سیدجمال الدین افغان بن سید صفدر اسعد آبادی کنزی متولد در سال ۱۲۵۴ قمری در کتر و متوفی در سال ۱۳۱۴ قمری در اسلامبول نه تنها بزرگترین مرد سیاسی افغانستان بلکه بزرگترین عالم، فیلسوف، خطیب و نویسنده افغانی در قرن گذشته و از اشهر مشاهیر

سید جمال الدین افغانی شاید، در قرن نوزده میلادی، در جهان اسلام، یکی از مشهورترین اشخاصی بوده باشد. او را نابغه شرق و ستاره شرق خوانده اند و محمودطرزی، به حیث درخشان ترین ستاره نویسندگی و ژورنالیسم، در افغانستان، او را معدن علم و فضیلت خوانده است؛ که هر کس به اندازه استعدادش از مجالست او بهره مند می گردید.

در باره کودکی و جوانی او، تعلیمات، مدارس و اساتید او تقریباً هیچ گونه اطلاع موثقی در دست نیست تا که از یکی از نامه های او، که در سال ۱۸۶۶، یعنی ۲۸ سالگی در شهر هرات نگاشته اند، در باره زندگانی او اولین اطلاعی به دست می آوریم. سید در این نامه، که تحت نام جمال الدین الحسینی عبدالله بن عبدالله نگاشته اند، می نویسند که چون سنین به نوزده رسید به بحر حیرت افتادم و قدم در جستجو نهادم که "من عرف نفسه فقد عرف ربه" در خدمت علماء صورت بینان ظاهرجویان که از عالم معنی بیخبر بودند تردد نمودم و جد و جهد بسیار کردم و مراسم تفحص و تجسس به جا آوردم، به جز حیرت چیزی نیفزود و به غیر از شبهه روی نمودم...

سید بعداً می افزاید "اکنون از قیل و قال عالمان برکنارم. غرض آنکه مدت پنج سال در اطراف عالم گردیدم و زحمات گوناگون و مشقات از حد فزون کشیده با اولیای هر مذهب و فقراء هر ملت و علماء هر فرقه و عقلاء هر زمره و عظماء هر مملکت و فهمای هر ولایت مجالست نمودم. در هر طریقی صاحب تحقیقی و در هر دینی صاحب یقینی و در هر مکانی اهل عرفانی و در هر خانقاهی دل آگاهی و در هر اقلیم حکیمی و در هر دیار شهریاری دیدم و طریقی مصاحبت پیمودم..." (گزیده آثار سید جمال الدین ص ۱-۲)

مشرق زمین محسوب است. سید از زمان تولد تا سال ۱۲۶۱ قمری در کز بوده، در سال ۱۲۶۲ به کابل وارد و تا سال ۱۲۷۱ قمری مقیم ماند. و در سال ۱۲۷۲ به هند، عراق، حجاز و سوریا سفر و به تحصیل خود دوام داد (گویا قبل از این مصروف تحصیل در کابل بود. جهانی) و در سال ۱۲۷۴ قمری به افغانستان مراجعت و به کابل مقیم شد. در سال ۱۲۷۹ قمری به معیت امیر دوست محمدخان به هرات سفر و از آن به بعد تا سال ۱۲۸۴ به دربار امیرشیرعلی خان و امیر محمد افضل خان و امیر محمداعظم خان باقی ماند. و پلان ترقی افغانستان را به اساس تعمیم معارف و پیشبرد زراعت، صنعت، تجارت و اصول دیموکراسی طرح کرد. بالاخره در سال ۱۲۸۵ قمری مایوساً افغانستان را ترک و به سیاحت دنیا برآمد و تا وقت مرگ ممالک افغانستان، فارس، هندوستان، مصر، ترکیه و کشورهای عربی زبان را به سیاست اتحاد اسلامی و اداره دیموکراسی و قبول نمودن جدید عالم و مقابله با سیاست استعماری غرب آشنا و سوق نموده. سید جمال الدین در سیاست استعماری دول بزرگ غربی مکرراً مداخله ورزید و در تمام محافل سیاسی اروپا شهرت عظیم سیاسی و حتی علمی حاصل کرد. نقش سید جمال الدین بعد از نیم قرن یعنی ۴۷ سال بعد در افغانستان آورده شد و در کابل با تجلیل بسیاری در سال ۱۹۴۴ بروز شنبه دفن شد.

آثار سید جمال الدین قرار ذیل است:

تتمة البيان فی التاريخ الافغان البيان فی الانگلیز والافغان (معلوم نیست که این لاحقہ آخر از کجا آمده چون نام کتاب تتمة البيان فی تاریخ الافغان است. جهانی) رد علی الدهرین (الرد علی الدهرین جهانی)، مقالات جمالیه، مقالات عروة - الوثقی و مقالات بسیاری در مطبوعات فرانسه و مصر و غیره.

سید جمال الدین چون مشغولیت دایمی در سیاست مشرق زمین و تنویر افکار داشت و همدرین موضوع خطابه ها ایراد و مقالات در مطبوعات می نوشت لهذا کمتر به تألیف و تدوین کتب وقت می یافت ورنه او که عالمی جید و نویسنده زبردست، مخصوصاً در ادب عرب بود می توانست مولفات مهمی به وجود آورد» (ص ۳۹۰-۳۹۱)

اینکه نویسندگان تاریخ ادبیات افغانستان می نویسند که سید به سال ۱۲۷۲ قمری یعنی ۱۸۵۴ میلادی آغاز به سیاحت و تحصیل نمود (که سید به مسله تحصیل اشاره ای ندارد جهانی) و به سال ۱۲۷۴ قمری، که مطابق ۱۸۵۷ میلادی می شود، به افغانستان مراجعت نمود و در کابل مقیم شد، با تحریر خود سید جمال الدین افغانی مطابقت ندارد؛ چه سید می نویسند که از نوزده سالگی به سیاحت آغاز نمود و پنج سال از کشورهای مختلف و طبقات مختلف مردم دیدن نمود. به این صورت باید سید به سال ۱۲۷۷ قمری مطابق ۱۸۶۰ میلادی سیاحت های خود را ختم نموده باشد. البته اولین نامه ای که ما از سید دریافت داشته ایم همان نامه مذکور است که، تحت عنوان تشتت افکار، به سال ۱۸۶۶ در هرات نگاشته اند. سید نمی نویسند که سیاحت های خود را از کجا آغاز و در کجا ختم نمود و بعد از ختم نمودن سیاحت های اول خود تا سال ۱۸۶۶، که ما او را در هرات می یابیم، کجا بوده است.

این که می نویسند که سید به سال ۱۲۷۹ مطابق ۱۸۶۲ میلادی به معیت امیردوست محمدخان به هرات سفر نمود چندان صحیح به نظر نمی آید. چون از کتاب تتمت البیان معلوم می گردد که سید در این سفر با دوست محمدخان نبوده است. اگر می بود هرگز در کتاب خود، در باره جنگ هرات، نمی نوشت که امیر دوست محمدخان بیرون از قلعه هرات، که در محاصره او قرار داشت، وفات نمود و عساکر او بعداً بر شهر هجوم آورده و آن را فتح نمود. ولی واقعیت امر، به اتفاق همه تواریخ، این است که امیر بعد از فتح نمودن هرات و چراغان شدن کابل، به افتخار این فتح، ۱۳ روز دیگر، در هرات، زنده بود و تب شدیدی عارض حالش شد و درگذشت.

این که می نویسند که سید تا سال ۱۲۸۴ که به دربار امیرشیرعلی خان، امیرمحمدافضل خان و امیر محمداعظم خان بوده و بعداً به سال ۱۲۸۵ مایوسانه کابل را ترک گفته است با واقعیت تاریخی تطابق ندارد. اولاً اگر سید به دربار امیرشیرعلی خان و بعداً به دربار پدر و کاکای امیرعبدالرحمن خان می بود؛ امیر حتماً در کتاب تاج التواریخ به سید و رول او اشاره ای می کرد نه این که، شخصی به این سطح مهم را، به صورت کلی فروگذاشت می نمود. و یا در

سراج التواریخ به این موضوع اشاره می‌شد. و دوم این که از نامه ای که سید به سال ۱۸۶۸ در کابل نگاشته به صراحت معلوم می‌گردد که سید نه تنها شخص معتبری به دربار امیرمحمداعظم خان نبوده بلکه روزگار بدی داشته است و خود را در کابل پا در زنجیر فکر می‌کند:

هو العالم بالسراء

"معلوم خُلان بهتر از جان بوده باشد، که طایفه انگریزیه اُروسم می‌خواند، و فرقهء اسلامیة مجوسم می‌دانند. سنی رافضی و شیعه ناصبی. بعضی از اخیار چهاریار به وهابی ام گمان کرده اند و برخی از ابرار امامیه بابی ام پنداشته اند. الهیان دهری و متقیان فاسق از تقوا بری، عالمان جاهل نادان و موءمنان فاجر بی ایمان انگاشته اند. نه کافر بخود می‌خواند و نه مسلمم ازخود می‌داند. از مسجد مطرود و از دیر مردود! حیران شده ام که به کدام آویزم. و با کدام به مجادله برخیزم؟ از رد یکی اثبات دیگر لازم و از اثبات احدی اعتقاد اخیار بر ضد آن جازم. نه راه فرار که از دست این طایفه گریزم و نه جای قرار که با آن فرقه ستیزم! در شهر کابل در بالاحصار دست بسته و پای شکسته نشسته تا از پرده غیب چه برآید؟ و از گردش فلک دون پرور چه زاید.

فی یوم جمعه فی ۱۳ شهر رجب سنه ۱۲۸۵. " (گزیده آثار سید جمال الدین ص ص ۲-۳)

نامه بعدی سید جمال الدین افغانی، که چندی بعد نگاشته اند، و مطلب او معرفی اهالی افغانستان است، دلچسپ تر از نامه قبلی است. چه سید در این نامه، برای محکوم نمودن و لعنت نمودن اهالی افغانستان، حتی مبادرت به ساختن آیات نموده اند. تاریخ مکان تحریر نمودن این نامه معلوم نیست و معلوم می‌گردد که سید بعد از حرکت از افغانستان آن را به رشته تحریر کشیده باشند.

هو الله تعالی

مجملی از حال اهل افغانستان

"چنانچه معلوم و مبین براین نامه نگار گردید این است که مثل مدعیان ولایت در مملکت افغانه مثل احبار و راهبان یهود می‌باشد که تابعین آنان آنها را "ارباب من دون الله"

(خدایان بغیر الله جهانی) می‌دانند و در جمیع حوایج خود بر آنها رجوع کنند و مسؤولت می‌نمایند. جمیع متصرفات ملک خود را از آن جماعت می‌دانند حتی موت و حیات و سلطنت و مسکنت و عزت و ذلت بلکه خود آن مدعیان ولایت نیز خود را "ارباب من دون الله" گمان کرده اند و به زعم فاسد و ظن کاسد خود گاهی اعطاء ملک به احدی می‌کنند و گاهی نزع ملک از دیگری می‌نمایند "والذین یتخذون انفسهم ارباباً من دون الله اولاءک هم الخاسرون!" (۱) و مثل جاهلان آن مملکت که دعوی علم می‌نمایند و طالبان دنیای بلاد که خود را طالب علم گمان کرده اند مثل خمر و میسر (شراب و قمار جهانی) است. اگرچه منفعتی قلیل بر آنها مترتب می‌شود چون تعلیم مسایل ضروریه "صلوة و صوم و لکن اثمها اکبر من نفعهما" به جهت آن که تصرفات بسیار و تبدلات بی شمار من اعد نفسهم در احکام الله می‌نمایند و به مشتش های نفس خود احکام کثیر احداث می‌کنند و بر کسی که به خلاف مرضای آن جماعت سخنی گوید حکم کفر جاری می‌سازند "و من لم یحکم بما انزل الله و حکم به اولاءک هم الظالمون" (۲) و مثل سرداران و سرکردگان و منصبداران آن اراضی مثل خشب مسند و اصنام قریش است "لا یقدرون علی شی لا یحبون و لا یموتون" (۳) عقل کاملی ندارند که در معضلات امور تدبیری کنند و نه شجاعت و تهور دارند که در معارک شمشیری بکار برند. چون صوفیان ابن الوقت را ملاحظه کرده هر طرف که صاحب قوه دیدند اسپ خود را تاخته به تعجیل تمام بدان جانب می‌روند. نه کف بذلی دارند که به مسکینی درهمی بدهند و نه لسان خیری که در حق غریبی کلمه خیر بگویند. در تکبر چون فرعون و هامان و در فتنه انگیزی شیطان "والذین یفسدون فی الارض و یتکبرون علی الناس اولاءک هم الذین یلعنهم الله و یلعنهم لاعنون" (۴)

ترجمه: (آنها کسانی هستند که در روی زمین باعث فساد می‌شوند و در مقابل مردم از تکبر و غرور کار می‌گیرند آنها کسانی هستند که الله به لعنت خود بر آنها لعنت می‌فرستد. جهانی)

آه از دل پرخون! آه از بخت واژگون! آه از دست مردم دون! نه علاج دل توانم نه علاج بخت وارون! نه علاج خویش

خارده ۳۳ و ۳۴ سال ۱۳۵۵ شمسی آذر ۲۲

توانم نه علاج مردم دون. چه کنم و راز دل با که بگویم و راه نجات خود را از که بجویم؟

مرگ کو تا زین بلا برهاندم؟ مرگ من شد بزم و ترکستان من. چه کنم از دست دل؟

از تقاضاهای دل پشتم شکست ×××× برسم جانا بیا میمال دست

چه چاره با خداوند دل؟

ای ز تو ویران دکان و منزلت ×××× چون نالم چون بیفشاری دلم

الغریب فی البُلدان و الطرید عن الاوطان (بیگانه در شهرها و طرد شده از وطن ها جهانی) جمال الدین الحسینی الاستانبولی

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست ×××× هر چه گوید در حق من جای هیچ اکراه نیست" (گزیده آثار سید جمال الدین ص ص ۳-۵)

این نامه، اگرچه از لحاظ متن، چندان واقعیتی هم ندارد؛ اهالی افغانستان شاید، در طول حیات خود، از هیچ کسی چنین دشنام و توهین شنیده باشند. سید آنها را بزذل، خسیس، شیطان، فرعون و هامان، جاهل، ابن الوقت و دون یعنی پست خطاب نموده اند و بالاخره برای لعنت فرستادن به آنها آیتی از خود ساخته اند و، به حیث یک عالم مسلمان، برای اثبات مدعای خود، سایر آیات را هم جعل نموده و یا دستکاری کرده اند. شاید کسی بگوید که سید در جاهای دیگر از غیرت و شجاعت و مبارزات دلیرانه افغانها بر ضد استعمارگران انگلیس توصیف نموده اند. باشد؛ ولی این بدان معنی نیست که کسی یک قوم و یا باشندگان یک کشور را حق دشنام دادن هم داشته باشد.

۱: آیتی بدین عبارت در قرآن شریف موجود نیست. سید مشابه به عبارات قرآن شریف آیتی دیگری را ساخته اند. این آیه ۳۱ در سوره توبه چنین آمده:

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً من دون الله والمسیح ابن مریم و ما امروا الا ليعبدوا إله الاالله هو سبحانه عما يشركون.

ترجمه: آنها علماء و رهبران مذهبی و عیسی پسر مریم را، بغیر الله، خدایان خود ساختند. و به آنها چنین امر نشده بود بلکه باید بغیر الله هیچ معبودی را نمی پرستیدند. بدون الله هیچ خدایی موجود نیست. او ذات اعلی است آنها با او هر چه شریک بسازند.

۲: آیه ۴۵ سوره مائده است که سید در مابین آیه کلمه (وحکم به) را به غیرحق اضافه نموده اند.

۳: آیه ۲۶۴ سوره بقره است. سید این آیه را از خود ساخته اند اصل آیه چنین است.

... لا یقدرن علی شیءٍ ممّا کسبوا والله لا یرحم القوم الکافرین.

ترجمه: آنها قادر به نگهداشتن چیزهای که بدست آورده اند نیستند. الله قوم کفار را هدایت نمی دهد.

۴: آیه ۴۸ سوره النمل است. سید این آیه را صرف برای لعنت فرستادن الله به اهالی افغانستان از خود ساخته اند. تنها دوکلمه اول یعنی یفسدون فی الارض در آیه مبارکه موجود است و باقی ساخته سید است.

"و کان فی المدینة تسعة رهط یفسدون فی الارض و لا یصلحون"

ترجمه: در آن شهر به تعداد ۹ تن کلان شوندگان خاندان های مختلف بودند. آنها در زمین باعث فساد می شدند و مسایل را به صلح حل نمی نمودند.

البته سید در این آیه، از خود ساخته، فقط می خواست لعنت را به اهالی افغانستان بفرستند.

نوت: چون بنده هم در قرآن کریم و هم در لسان عربی کم سواد هستم که فقط یک درجه از بیسواد مطلق بلندتر قرار دارم. اگر اشتباهی، در زمینه، از من سرزده باشد به لطف خود برمن بخشیده و قبل از آنکه طعنه ام بدهید متن بنده را اصلاح فرموده و رهنمایی ام کنید.

باقیدار

بحثی بر مکتب‌های ادبی

سوررئالیسم

Surrealisme

در ادامه از میحث گذشته

سیر تاریخی اندیشه سوررئالیستی

سوررئالیسم بر تاریخ حساسیت قرن ما تسلط دارد. کمتر قلمرو زندگی فرهنگی را می توان شناخت که از پویایی پرچمال آن در امان مانده باشد. تا آنجا که امروزه ما تاریخ مشخص عمر آن را که قریب نیم قرن بود فراموش کرده ایم. اما این نهضت در واقع چندان حساسیت تازه ای ابداع نکرده است و چنان که دیدیم تعدادی از تمایلات اساسی آن

مشخصات رومانتیسم قرن نوزدهم را دارند: اعتقاد به طبیعت شاعرانه انسان، مراجعه به توانایی های شعر باطن، تخیل و رویا، همنوایی علم با شعر و ادبیات، امید هزاره ای برای تحول انسان که تابع هستی شناسی خود نیست. سور-رئالیسم قواعد زیبایی شناسی علمی و حتی سیاسی مهم عصر خود را رد می کند. سوررئالیست ها، این بازیگران جنگی که به رغم خواست خود در آن شرکت جسته بودند، وسعت بحرانی را که هیچ شادی حاصله از پیروزی و هیچ گونه بازگشت به اخلاق و معنویات نمی توانست از چشم شان پنهان کند می شناختند. به جز چهره های دو مرشد شان، رمبو و لوتره آمون، در چشم انداز ادبی خویش، از آن چهره هایی که به قول آندره برتون، دیگر هنر برایشان غایت نبود، چندان نمی دیدند. در کنار سمبولیست ها سن-پل-رو و آ پولینر را قدر می دانستند که برتون با نوشتن نوعی بیانیه و برنامه با عنوان ذهنیت تازه (1917) به آنها اندیشیده بود و پی یر رودی را که مجله شمال-جنوب (Nord-Sud) آثار

رنالیستی" خواننده بود شناخته شده است. اما کلمه در اینجا مفهومی پیدامی کند که از قلمرو زیبایی شناختی بسیار فراتر می رود و کاوشی است برای راه یافتن به "کارکرد واقعی اندیشه". پس در باره جنبه ادبی این اولین تجربه پژوهش سوررئالیستی نباید اشتباه کرد. راز این مساله در همان همکاری نهفته است که برای نوشتن میدان های مقناطیسی صورت گرفت. ایماژ های فراوانی که به دست می آمد بیشتر از این که ناشی از حساسیت درونی یک نفر باشد، نتیجه یک روش و به ویژه سرعت نگارش بود. این "اندیشه هدایت نشده" نه درونگرایانه بود و نه، به طیب خاطر، شاعرانه. خواب مقناطیسی، داستان رویاها و بازسازی هذیان ها، با سرعت فراوان، تجهیزات روش شناختی سوررئالیست ها را غنی تر کرد. نزدیک به پایان سال 1922 همه گروه (از جمله کرول، دنوس، و پره) دستخوش این "اپیدمی خواب" شدند که آراگون آن را در بیانی از فعالیت دو ساله سوررئالیستی که در سال 1924 تحت عنوان موج رویاها منتشر ساخت شرح داده است.

اما این فعالیت خواب و خیال افراطی را نمی توان فقط جستجویی برای کسب اطلاعات عینی تلقی کرد. خصوصیت غیرشخصی تعمدی آن، مانع قدرت شاعرانه شدن آن نیست و از ورود به آن قلمرو فراواقعی، که هر کسی کلید آن را پیش خود دارد جلوگیری نمی کند. شعر نام دیگر این عملی است که تنها به این سبب استعداد فردی را رد می کند که به هر کسی اختیار کامل هستی خویش را بدهد. در محل دایمی کلوب کوچه "گرنل" درهای یک "دفتر پژوهش های سوررئالیستی" به روی هر بیگانه حامل اسرار، عصیان و یا رویا باز بود: با هدف تحقق بخشیدن به آرزوی لوثره آمون مبنی بر این که شعر را باید همگان بسازند. مرکز سوررئالیستی، از زندگی روزمره تغذیه می کرد و می خواست که خود از آفرینندگان شگفتی ها برای این زندگی باشد.

از اول دسامبر 1924 اُرگان تازه ای برای انتشار کارهای گروه با عنوان انقلاب سوررئالیستی جانشین ادبیات می شود. پی یر ناویل و بنژامن پره، مدیران آن، لحن نشریه ای بسیار جدی نظیر بولتن علمی به آن می دهند. اما وظیفه تجربی که این مجله به گردن دارد سبب می شود که جهت گیری

اورا چاپ می کرد. در این میان فقط پی یر آلبر بیرو بود که از همان شماره اول مجله Sic در سال 1916 طرف هنر مدرن و کوبیسم و فوتوریسم را گرفته بود. اما هیچ کدام اینان مساله را به صورت آن عصیان اساسی تلقی نمی کردند که در همان سال 1916 آندره برتون در بیمارستان "نانت"، تجسم کامل آن را در وجود "ژاک واشه" کشف کرد. دوستی برتون با آراگون و فیلیپ سوپو بود که در مارچ 1919 با تاسیس مجله ادبیات این عصیان را بارور کرد. اما دوره اول ادبیات [چنان که در فصل پیش دیدیم] در واقع ارگان نهضت دادا شمرده می شد و در آن نام برتون و دوستانش در کنار نام تزارا، دوشان، پیکایا، و ریمون دسنی می آمد.

سوررئالیسم شهودی (1922-1924)

انتشار سری تازه مجله ادبیات همزمان است با قطع رابطه با دادائیسیت ها و سرآغاز دوران موقتی که در اثنای آن سوررئالیست های آینده به تدریج گردهم می آیند و نهضت خود را پایه می گذارند که بعدها برتون "دوران شهودی سوررئالیسم" نام خواهد داد. هیچ آموزه منسجمی ارایه نمی شود و هدف این نویسندگان و هنرمندانی که گردهم آمده اند، بیشتر از این تاسیس یک مکتب جدید و هنری باشد، ایجاد وسیله شناختی است از قلمرو هایی که تا آن زمان اعتنایی به آنها نشده است، یعنی رویا، دیوانگی، و حالات وهم آمیز. عواملی که از آن زمان اصطلاح ناخودآگاه را در مورد شان به کار می برند. میدان های مقناطیسی، اولین اثر سوررئالیستی برتون و سوپو، بیشتر از آن که یک اثر ادبی پیشرو باشد، نوعی ارزیابی تجربی توانایی های زمانی است که هرگونه مراعات و قیدوبند از آن برداشته شده باشد. متون "خودکار" که این اثر سرآغازی است بر تولید فراوان آنها، در واقع اولین زمینه تجربه سوررئالیسم نوزاد است که در سال 1924 با بیانیه سوررئالیسم به قلم برتون، توصیف قانونی خود را پیدا خواهد کرد.

بهتر است بنا به رسم معهود به خود کلمه بپردازیم که در سال 1924 به نهادی که به ریاست برتون رسماً پایه گذاری شد اطلاق می شود. این کلمه از سال 1917 که آپولینر نماینده خود را با عنوان پستان های تیرزیاس را "درام سوررئالیسم" نامید.

انقلابی نهضت را با سروصدا اعلام دارد. دوران شهودی سور-رنالیسم به سر آمده است. با انتشار بیانیه اول سوررنالیسم در سال 1924، دوران خردگرایی آن آغاز می شود.

در باره بیانیه (Manifeste): نوامبر 1924

آندره برتون در بیانیه اول سوررنالیسم می گوید: "انسان موجود خیالبافی است. "اما امروزه دیگر نمی تواند تخیلات خود را آزاد بگذارد. و حال آنکه زبان برای این به انسان داده شده است "که از آن استفاده سوررنالیستی کند." و زبان را آئینه و بیانگر فوق واقعیت کند. آیا فوق واقعیت (سوررنالیته) چیست؟ از نظر ادبی، عبارت از نوعی اعجاز است که زائیده آفرینش آزاد و شخصی است و نیز نوعی حساسیت مدرکه در لحظات خاصی است که در هر تجربه انسانی، همراه حیرت و شگفتی است (که به طور سنتی آن را الهام می نامند، اما برای رسیدن به سوررنالیته حقیقی باید به وجوه تازه ای از الهام متوسل شد). لحظات خاصی وجود دارد که در آنها ایجاد این وجوه تازه الهام وجود دارد: آن گاه بیانیه "اسرار هنر جادویی سوررنالیستی" را آشکار می کند و مخصوصاً با استفاده از رویا و "نگارش خودکار" به بهره برداری از "صور خیال سوررنالیستی" می پردازد و آن را "بالاترین درجه استقلال فکر" معرفی می کند. آنچه در این "بیانیه اول" می بینیم از این قرار است: بزرگداشت مخیله که آنچه را نیست، هست می کند. انتقاد از رنالیسم که واقعیت را حقیر می کند و از رمان برای روده درازی های غیرلازم و دروغ پردازی هایش و از تحلیل روانشناختی برای بیهودگیش، و بالاخره از منطق که لیاقت توصیف انسانی را ندارد. اهمیت کارهای فروید که توانسته است ارزش رویا را نشان دهد، از درهم آمیختن رویا و واقعیت سوررنالیته (فرا-واقعیت) ای پدید می آید که اولین نشانه های آن در ادبیات وهمی ظاهر شده است. با بازگشت به سرچشمه ها، با نظام دادن به اشتیاق های انسانی است که شعر کمال خواهد یافت. ایماژ (صورت خیالی) از طریق نگارش خودکار، از اعماق ضمیر پنهان بیرون می آید. نروال، الهام یافته حقیقی از روحی که سوررنالیست ها را به هیجان می آورد، با "سوپر ناتورالیسم" ابداعیش، بیشتر از آپولینر، که کلمه "سوررنالیسم" را از او گرفته اند، پیام آور نهضتی است که نقاط مشترکی با

چنین جنبه هایی از آثار گذشته (از شکسپیر به این سو) دارد. تعریف سوررنالیسم به عنوان "خودکاری روحی ناب" که می کوشد کارکرد واقعی اندیشه را کشف کند. ارزشیابی قدرت مطلق رویا، وظیفه جدید شاعر که ثبت کننده اندیشه، شعر و طرح است. و از میان روش های سوررنالیستی، شعر شفاهی در حالت رویای بیدار و به خصوص نگارش خودکار ... ایماژ سوررنالیستی، طبیعت آن و نیروی آن: "راز هنر جادویی سوررنالیستی".

سال 1924، در عین سال انتشار بیشتر آثار مهم سور-رنالیستی است. از آراکون انتشار هرزگی (Libertinage) و نگارش روستایی پاریس (paysan de Paris) که در 1926 انتشار یافت. از آرتور، ناف برزخ (Ombilic des Limbes)، از برتون، هرزه گردی (Pas perdus) مجموعه مقاله های سابق، ماهی محلول (Poisson soluble)، از الوار، مردن از مردن (Mourir de ne mourir) و از بنژامن پره، بیماری نامیرا (Immortel maladie).

دوران خردگرایی (1925-1939)

سوررنالیست ها تحت تاثیر بحران نظام های مختلف جهان، در جستجوی اساس های تازه ای بودند. مانند معاصران مارکسیست شان، مانند رومانیتیک های قرن پیش، به فکر کشف قوانینی بودند که رهیافت تازه ای به انسان را بر روی آنها بنا کنند. در نتیجه نمی توانستند بر پژوهش های عصر خود صحنه بگذارند، بی آن که آنها را با معیاری کاملاً هستی شناختی بازسنجی و ارزش گذاری کنند. آزمایش هایی که به آنها امکان کشف عرصه ناخودآگاه را داده بود، علمی تجربی به معنی ابتدایی آن بود. تنها یک شناخت برای آنها اهمیت داشت: نوعی عرفان که می بایستی آنان را به آشتی بین عمل و رویا هدایت کند. و شعر می توانست همین "شناخت بارور واقعیت" باشد. و این گفته رنه شار است که در عالم رویا درجه ژرف تری از واقعیت را کشف می کرد. زیرا نوعی رنالیسم وجود دارد هم جوهر با مشی سوررنالیست ها که اگر بخواهیم آن را تعریف کنیم بهتر است جمله ای را به یادآوریم که ایوان گول در اولین شماره مجله سوررنالیسم که در سال 1924 منتشر شد نوشت: "قرار دادن واقعیت در

سطح والاتر (هنری)". اما فراواقعیت خود به خود به دست نمی آید. باید اشتیاق داشت و در برابر دستگاه سرکوبگر منطق و اخلاق و اجتماع از آن دفاع کرد. بدین سان تاریخ پر تلاطم سوررئالیسم، سرگردان بین اشتیاق و آگاهی، و بین الهام های پیشگویانه و رئالیسم انتقادی، تا جنگ جهانی دوم ادامه پیدا کرد.

برتون در 1934، در سوررئالیسم چیست؟ اعلام کرد که اشتیاق "یگانه عمل اعتقادی سوررئالیسم" است. پیش از آن نیز در سال 1932 در پاسخ به پرسشنامه یوگسلاوها در باب اشتیاق، برتون برخلاف شایع ترین سنت فلسفی، کیفیت شناخت را به میزان اشتیاق ارتباط داده و نوشته بود: "از طریق مستقیم ترین اشتیاق ها و خواست های انسان است که استعداد شناخت در او پیدا می شود."

این ظهور اشتیاق، درست در جایگاه شناخت، کامل ترین صورت خود را در عذرای آبهت پیدا می کند که برتون و الوار در 1930 انتشار دادند. یک رشته اشعار منثور حیرت آور که در آنها نویسندگان تسلیم "تجربه های تظاهر به حالات جنون آمیز"، ناتوانی مغزی، تا جنون زودرس می شوند. دو شاعر با این کار آسیب پذیری معیارهای طبیعی بودن را به تجربه می گذارند.

اشتیاق در عین حال اساساً انقلابی است. موريس نادو، نویسنده تاریخ سوررئالیسم می گوید: "انقلاب واقعی برای سوررئالیست ها پیروزی اشتیاق است." در این مرحله است که تاریخ سوررئالیسم پیچیدگی خاصی پیدا می کند. بازگویی مراحل مشخص آن، در واقع پیراستن این مکتب از مواضع جزمی است که اغلب اصرار دارند به آن ببندند. سال 1930 را باید سال "پارادوکس" های سوررئالیسم نامید. چون از یک طرف سال انتشار عذرای آبهت است و از سوی دیگر انتشار اولین شماره مجله ای به نام سوررئالیسم در خدمت انقلاب به جای مجله انقلاب سوررئالیستی. همین تغییر نام تحول گروه را به سوی موضع سیاسی معینی نشان می دهد. اما حقیقت این است که دست اندرکاران سوررئالیسم گروه هم سان و هم عقیده ای را تشکیل نمی دهند. در درجه اول، کاشفان زمین های بکر سوررئالیسم، یعنی آندره برتون، پل

الوار، رنه کرول، و بنژامن پره هستند که سالوادور دالی، لوئیس بونوئل، ژرژ هونیه، رنه شار، آندره تیریون به آنها می پیوندند. اما تنها اینها نیستند. باید از پی یر ناویل نام برد که از سال 1926 رسماً وارد حزب کمونیست شده است و بالاخره لویی آراگون و ژرژ سادول که سفر شان به شوروی اثرات عمیقی در آنها گذاشته است. برای این که به امکانات و نیز محدودیت های ادغام پذیری سوررئالیسم پی ببریم بهتر است که به سال 1924 برگردیم که مجله انقلاب سوررئالیستی از همان شماره اول عنوان خود را چنین توجیه می کند: "باید به اعلام صورت تازه ای از حقوق بشر رسید." اما برتون از انقلاب "تصوری" خاص دارد. مثلاً در باره "حق اعتصاب" برای روشنفکرها می اندیشد و الوار نیز که ارزش استعلایی (برتری) انقلاب را در برابر عمل گرایی انقلابی قرار می دهد. یا آراگون که در جزوه یک جسد [که اعلامیه ای جمعی بود بر ضد اتاتول فرانس به دنبال مرگ او] اعتراف می کند که چندان میلی برای رژیم بلشویکی ندارد. در اعلامیه ای که در جنوری 1925 چاپ شده است جمله زیر را می توان دید: "ما فقط برای آن کلمه سوررئالیسم را به کلمه انقلاب چسبانده ایم که خصوصیت بی غرضانه و بی طرفانه و حتی کاملاً نومیدانه این انقلاب را نشان دهیم." هرچند که سوررئالیست ها نمی توانند تصمیم بگیرند و جهت سیاسی خود را انتخاب کنند و بحث "التزام" همیشه آشفته شان می کند، اما در یک مورد همه با هم مشترکند و آن نوعی "حالت خشم و غضب" است، همان حالتی که سبب می شود در اثنای ضیافتی به افتخار سن-پل-رو در جولای 1925، جنجال به پا کنند.

در این میان به ویژه چشم انداز گذشت ناپذیر بی عدالتی های اجتماعی و رفتارهای امپریالیستی سبب می شود که آن حالت خشم و غضب ادامه یابد. توافقی با گردانندگان مجله کمونیستی (روشنی Clarte)- یگانه مجله ای که با دید روشنی از نظر ایدئولوژیک با جنگ مراکش (1924-1926) به مخالفت برخاست- در مارچ 1926 عملی شد و در واقع سرآغاز فصلی بود که برتون آن را "دوران خردورزی سوررئالیسم" نام داد.

اما پذیرش اصول ماتریالیسم دیالکتیک، اگر هم می توانست پاسخگوی هستی شناسی تاریخی سوررئالیست ها

مارچ و آوریل سال ۱۹۲۵
پیشرفت آندره برتون

باشد، از آنها می خواست که الغای شرایط بورژوازی زندگی را در درجه اول اهمیت قرار دهند، نه "آزادی ذوق و اندیشه" را که در جستجوی آن حتی تا شرق نیز می رفتند و به تقلید از آنتونن آرتو به دالائی لاما نامه می نوشتند. خلاصه این که "خدمت به انقلاب" عبارت بود از خدمت به پرولتاریا. "پی یر ناویل" که قرار بود به زودی در مدیریت کلارته شریک شود، سوررنالیست ها را به بیکارگی و بی حاصلی متهم می کرد و در مقاله ای با عنوان انقلاب و روشنفکران می پرسید: "از سوررنالیست ها چه کاری ساخته است؟ بدین سان آن توافق جمعی که بر پایه نقد فردگرایی و ضرورت اقدام گروهی بنا شده بود، داشت درهم می شکست. بیانیه ناویل شامل حمله شدید به "مشاجرات ذهنی بیهوده"، گروه را چنان آشفته کرد که مایه نگرانی برتون شد و او در سپتامبر 1926 در رساله دفاع مشروع کوشید که با خطر از هم پاشیدن گروه مبارزه کند. در این اثر قبول برنامه حزب کمونیست را به سبب رعایت اصول و دارای حداقل اهمیت به شمار آورد. ورود برتون، آراگون، الوار، پره، و اونیک به حزب کمونیست نیز به سبب رعایت همین اصول بود و عملی نمادین شمرده می شد که حزب کمونیست گول آن را نخورد و حتی وقتی هم که گروه پنج نفری، "آنتونن آرتو" و "فیلیپ سوپو" را به گناه این که جهت گیری جدید آنان را قبول نداشتند علناً از گروه اخراج کردند، عمل آنان جدی گرفته نشد. زیرا نوعی سختگیری شبیه سختگیری احزاب انقلابی در میان گروه سور-رنالیست های طرفدار برتون نیز حاکم بود. دادگاه هایی که برتون برای محاکمه متهمان به فردگرایی (ژاک بارون، میشل لیریس، ژاک پره ور، و رمون کنو، و بالاخره روبردسنوس به اتهام فعالیت ژورنالیستی که نوعی خودکشی معنوی شمرده می شد) تشکیل می داد، سرانجام به ایجاد عکس العمل های عصیان آلودی منجر شد. هجونامه دیگری با عنوان یک جسد نظیر همان که در هجو آنتول فرانس نوشته شده بود، این بار در 1930 به قلم چند تن از اخراجیون اخیر بر ضد آندره برتون صادر شد... در سال 1929 بود که آراگون و ژرژ سادول که برای شرکت در دومین کنگره بین المللی نویسندگان به خارکف رفته بودند از اتحادشوروی بازگشتند. در حالی که صد در صد کمونیست شده بودند. آراگون برای اعلام رسمی موقعیت سیاسی جدید خود شعر "جبهه سرخ" را در مجله

ادبیات انقلاب جهانی که در مسکو منتشر می شد به چاپ رساند. در فرانسه علیه آراگون (به گناه این که مردم را به کشتن رهبران رژیم دعوت کرده بود) اعلام جرم کردند و به رغم این که برتون به دفاع از او برخاست، آراگون در سال 1932 با این گروهی که خود از موسسانش بود قطع رابطه کرد و در عوض، نزدیک رابطه را با حزب کمونیست برقرار کرد (به ویژه با نفی فرویدیسم و تروتسکیسم). باید توجه داشت که در این تاریخ دیگر شرایط فرق کرده بود و پیوستن به حزب کمونیست دیگر یک رفتار نمادین و نوجویانه شمرده نمی شد. اتحاد شوروی دیگر آن تجربه متزلزل انقلابی شمرده نمی شد، در فرانسه سختگیری ها هم در جناح راست و هم در جناح چپ آغاز شده بود، دولت فرانسه الوار را ممنوع الخروج و سادول را زندانی کرده بود. در سال 1933 برتون، الوار، و کرول از حزب کمونیست اخراج شدند. در سال 1935 به برتون اجازه ندادند که در کنگره نویسندگان برای دفاع از فرهنگ سخنرانی کند.

از آن پس، با وجود چند اقدام مشترک دیگر با جناح چپ و شرکت در اقدامات ضدفاشیستی، در سال 1935 برتون با انتشار مقاله موضع سیاسی سوررنالیسم مخالفت خود را با استالین اعلام داشت. افشا محاکمات مسکو در سال 1937، برقراری ارتباط محکم تر با تروتسکی که به مکزیکی تبعید شده بود و ملاقات برتون در تابستان 1938 و شرکت در بنیان گذاری "فدراسیون انقلابی مستقل" و تنظیم بیانیه در دفاع از هنر انقلابی مستقل با همکاری تروتسکی و دیه گو ریرا، نقاش مکزیکی، قطع رابطه مکمل سوررنالیسم را با استالینیسم نشان می دهد.

در جناح دیگر نیز اوضاع بهتر از این نیست. نازی ها در سال 1937 نمایشگاهی از آثار "هنر فاسد" ترتیب دادند که آثار بیشتر نویسندگان و نقاشان سوررنالیست در میان آنها قرار داشت.

استقلال سوررنالیسم به رغم خود آن، در استقلال آثار فردی است که در این سال های پر آشوب به وجود می آیند. هنر به جای این که بازتاب ایدئولوژیک روابط تولید باشد، نتیجه آنی ترین انتخاب ها و اشتیاق ها است و برتون بر ضد

را به عنوان نهضتی هنری که علاقمندان بین المللی اش روز-افزون است فراهم می آورد.

سوررئالیسم گذشته از آن که به سوی جهانی ترین فرم ها متمایل می شود، تجربه خود را به شکل های بسیار دقیق هم دنبال می کند و به کار در روی سبک می پردازد که آراگون رساله آن را در سال 1928 می نویسد. هر کسی که بخوهد در باره آثار استثنایی که از آن پس سوررئالیسم به دنیا داده است مطالعه کند، ناچار است که به این متن برگردد. این متن یکی از کلاسیک های سوررئالیسم است که در آن آراگون دقیق ترین مرزها را برای انارشیسم در ادبیات تعیین می کند. این رساله در درجه اول صورت هجونامه دارد، اما دامنه آنچه هجو می کند، بسیار گسترده است: نخست به نظامی گری و جنگ طلبی، به مقامات کلیسا و بالاخره به شیوه های مختلف ادبی (خودکشی، سفر، مذهب، بیماری قرن) حمله می کند. حتی به شیوه هایی که فرویدیسم یا نسبیت اینشتین به میان آورده است و حتی خود سوررئالیسم. و می گوید: "اگر شما به تبع یکی از روش های سوررئالیستی قلم بردارید و بلاهت های غم انگیزی بنویسید، بلاهت غم انگیزی است!" با توجه به این نقدهای تند است که در سال 1938 برتون و الوار، فرهنگ مختصر سوررئالیسم را به عنوان مقدمه ای بر نمایشگاه بین المللی سوررئالیسم که برای نخستین بار در گالری هنرهای زیبای پاریس تشکیل می شود می نویسند. به دنبال این نمایشگاه، نمایشگاه های متعددی در کشورهایی که سوررئالیسم به عنوان مکتب وارد آنها شده بود دایر می شود. این کشورها عبارتند از بلجیم، چکسلواکی، سوئیس، انگلستان و حتی جاپان.

اما سوررئالیسم که پس از سال 1930 پیروز شده است از داشتن ارگانی محروم است. آخرین شماره سوررئالیسم در خدمت انقلاب در ماه می 1933 منتشر می شود و پس از آن هیچ مجله دیگری جای آن را نمی گیرد. دیگر نوبت آن رسیده است که روزنامه ها و مجلات مختلف با سوررئالیست ها گفتگو کنند و یا در باره این مکتب کتاب های گوناگون نوشته شود.

آن هنر تبلیغاتی که در "دفاع از فرهنگ" باشد قیام می کند (موضع سیاسی سوررئالیسم) و با تلاشی بیش از همیشه می کوشد که قطب های متضاد نهضت خود را با هم آشتی دهد و عملاً سعی می کند که در تاریخ سوررئالیسم آن نقطه روحی را به وجود بیاورد که: "زندگی و مرگ، واقعی و خیالی، گذشته و آینده، ارتباط پذیر و ارتباط ناپذیر، عالی و دانی، دیگر نقطه مقابل هم شمرده نشوند." این پیامی است که بیانیه دوم سوررئالیسم بر پایه آن بنا می شود.

بیانیه دوم Second Manifeste du surrealism

این متن که در دسامبر 1929 در شمار 12 انقلاب سوررئالیستی منتشر شد، با لحن پرشوری که دارد و خشونت در قضاوت که نشانه جوشش درونی گروه و به طور کلی تلاطم موجود در بیرون از گروه-حاکمی از آشفتگی عمیق و نوعی تردید و تزلزل در عقاید- که همه محافل "پیشرو" دوران را مغشوش کرده است، با بیانیه اول متفاوت است.

این بیانیه دوم، سوررئالیسم را نه تنها تلاشی برای شناخت، بلکه نوعی پویایی برای رسیدن به همان نقطه روحی می داند که در آن همه تضادهای ظاهری از میان می روند. چنین اقدامی به دیالکتیک هگل و در عین حال به سنت عرفانی متکی است و نیز خواهان برخورد جدی و شدت عمل، از جمله برای محکوم کردن انواع انحراف ها است و نگه داشتن نهضت در "نقطه حساس خط قله" که در آن تعهد سیاسی و پژوهش های نظری بتوانند همزیستی کنند، بی آن که همدیگر را ویران سازند. استقرار در چنین وضعی نوعی اراده معطوف به عصیان مطلق را ایجاب می کند، در حدی از جوش و خروش دایم. به طوری که به جز لوتره آمون، تمام اسلافی که پیش از آن مورد احترام برتون بودند، (رمبو، ساد، بودلر، پو) این بار کم و بیش در معرض انتقاد قرار گرفته اند، زیرا آثار آنان در حدی نبوده اند که بتوانند در برابر تلاش های گوناگون برای حذف شان مقاومت کنند. هدف این بیانیه در عین حال دستیابی مجدد به مصالحه ای در میان اعضا گروه است: عبور دیالکتیکی از آثار فردی و نوعی کلی سازی مباحث آنها که پیروزی سوررئالیسم

مهاجرت به امریکا و مقدماتی بر یک بیانیه سوم سور-رتالیسم، یا نه؟

در سال 1924، جنگ در اروپا سبب شده است که عده زیادی از سوررتالیست ها یا سوررتالیست های سابق برای مبارزه با نازیسم یا حکومت ویشی، بسیج شوند: آراگون، شار، دنوس، الوار، لیریس، پونژ، کنو، رییمون، دسنی، سوپو، تزارا، اونیک ... عده ای فقط دست به عمل می زنند و نوشتن را کنار گذاشته اند، دیگران، هم می نویسند و هم عمل می کنند و بخصوص اشعار شان را در مجموعه اشعار جمعی شعر مقاومت با عنوان آبروی شاعران چاپ می کنند. بنژامن پره که به مکزیک مهاجرت کرده و به برتون وفادار مانده است، در فروری 1945 در نوشته ای با عنوان بی آبرویی شاعران به روده درازی های ناسیونالیستی و تبلیغاتی کسانی مانند آراگون و الوار می تازد.

برتون که به امریکا مهاجرت کرده است، با محبت و استقبال شدید سوررتالیست های آن سرزمین، به ویژه دوشان، ارنست، ماسون، ماتا، و تانگی روبرو می شود و در آنجا با لیزا، همسر آینده اش و الهام بخش آرکان 17 آشنا می شود. سفر با این زن در میان بومیان امریکا و در اقامتگاه های سرخ پوستان آریزونا و نیومکزیکو راز هنر سرخ پوستی را به او می آموزد. کشف اساسی عروسک های هوپی (Hopi)، کشفی که به صورت عجیبی به سرودن قصیده ای برای شارل فوریه، مبتکر بزرگ جامعه ای متحد و بر پایه تبعیت از مشابهت ها و پیوندهای جهانی، منجر می شود.

فعالیت سوررتالیستی در نیویورک به ویژه با انتشار مجله VVV (از جون سال 1942) با اندیشه ها و جریان های نزدیک به خود رابطه برقرار کرد و به چاپ آثاری از روژه کایوا، لوی استروس، و دنی دو روژمون نیز رضا داد. و نیز به جستجوهای تازه تری از سوررتالیست ها در باره کیمیاگری و جادوگری و غیره میدان داد.

اما پژوهش مهمی که به فعالیت VVV شدت بخشید، در مقدماتی بر یک بیانیه سوم سوررتالیستی یا نه؟ دیده می شد که در همان سال 1942 در همین مجله چاپ شد: در ورای انقلاب اجتماعی، تحول انسان است که اهمیت دارد. ضمناً

در آن، محکومیت اسطوره های باستانی و پی افکندن نوعی اساطیر مدرن و پذیرا، آشتی دادن انسان با طبیعت، عالم صغیر یا عالم کبیر، و بازیافتن مشابهت ها و پیوندهای جهانی که بودلر عزیزش داشت، مطرح شده بود.

با این که جنگ مایه پراکندگی سوررتالیست ها شده بود و غیبت بعضی از آنان از قبیل آراگون و الوار برای گروه تقریباً جبران ناپذیر بود، اما ورود افرادی که بعدها همه از نامداران ادبیات فرانسه شدند نیروی تازه ای به نهضت بخشید. اشخاصی از قبیل: ژولین گراک، آندره پی یر دوماندیاریک، ژان پی یر دوپره، جویس منصور، و ایوبونفوا. اما بعد تاریخی و فرهنگی سوررتالیسم، از آن پس آن را به سوی روحیه مبارزه می کشاند و وضع سیاسی گروه قاطعیت بیشتری پیدا می کرد: گروه که پیوسته با چشم باز مواظب فشارها و سرکوب های دول مختلف در جهان بود، در سال 1956 به دخالت نظامی شوروی در بوداپست اعتراض کرد. در سال 1960 برتون به نمایندگی اعضاء گروه از اعلامیه 121 نفر که اعلام کرده بودند هر کسی حق دارد که از فرمان نظامی برای رفتن به الجزایر و سرکوب استقلال طلبان خودداری کند طرفداری کرد.

مرگ آندره برتون در 28 سپتامبر 1966 پایان زندگی نهضت را به عنوان سازمانی متشکل جلو انداخت. ژان شوستر در لوموند 4 اکتوبر 1969 با این عبارات خبر مرگ آن را منتشر کرد: "شماره 7 نشریه Archibras آخرین اظهار وجود سوررتالیسم به عنوان نهضتی متشکل در فرانسه خواهد بود." اما مرگ سوررتالیسم مرگی بود پس از تحقق و تکامل و تثبیت. زیرا اثری عظیم بر ادبیات و هنر جهان گذاشته بود. شعر و رمان و نقاشی و سینما و هنرهای دیگر پس از سوررتالیسم، دیگر آن نبودند که پیش از سوررتالیسم بودند. فردیناند آلکیه، فیلسوف فرانسوی آن را نوعی فلسفه نامید، موریس بلانشو "شبحی حاضر و ناظر در همه جا" و خود برتون هم به آن نام "اسطوره جدید" داد.

- این بحث ادامه دارد -

کلید او دمره

څلرم باب

د تیرو په ادامی سره

(اریایي فولکلور)

رایي وویل، هغه کیسه
څرنگه وه؟
برهمن کیسه شرو کړه،
ویي ویل:

د بوم او کارگه په اړه

رایي برهمن ته
ووویل: د صادقو
دوستانو او د ورونو
په شان انډیوالانو
کیسه می واورېدله،
اوس که ممکنه وي
د هغه دښمن کیسه
راته وکړه چې د
هغه په غوړه مالي،
درواغو او فرېبونو باید

څوک تېر نه وزي. دښمن دښمن دئ که څه د ورورۍ لافي
ووهي.

د بومانو د پاچهي وراندیز

د اولنو په کیسو کې
راغلي دي چې په یو ډېر
لوړ غره کې لویه، جگه ونه
و چې ډېری پندي څانگي
یې هره خوا غځېدلي او له
پانو ډکي وي. ونه دومره
غټه وه چې په هغې کې نژدې
زرو کارگانو ځالي لرلې او پکښې اوسېدل. دغو کارگانو یو پاچا
لره چې ټوله کارگان یې تر تابعیت لاندي وه او د هغه امر و
نهی یې منل.

برهمن وویل: هوسپاران د دښمن په مهربانیو او فرېبونو او
غولوونکو کارونو نه تېر وزي. هر څومره چې دښمن هوسپار
وي په هغه اندازه یې د دوستۍ تلکه ټینګه او تر ډېرو پردو
لاندي پټه وي چې له هغه څخه باید ځان وژغورو. خو کله چې
څوک د دښمن په لومه کېښوږي نو به پر هماغه خواري برابر
سي چې د کارگه له خوا بوم ته ورپېښه سوه.

د بومانو او کارگانو د زړې دښمنۍ له کبله یوه شپه د
بومانو پاچا د خپلو لښکرو سره د کارگانو پر مېنه حمله ور وړله
او هغوی یې کنډوکپر کړل. ډېر یې ځني مړه او زیات یې
زخمي او شوکي پوکي کړل. خو بومانو بی تلفاتو او زیانونو
ځانونه وژغورل او صحیح سلامت ولاړل.

خاځاره ۳۰۳ و ۳۰۴ م سال ۳۵ م پېښور ۲۰۲۲

ويل:

بله ورځ د کارگانو پاچا خپل لښکر راټول کړ او ورته وپي:

ماتي وروسته سمدستي د خپل وطن د پرېښوولو ستونزې قبولي کړو. بايد وسله پيدا کړو او جگړې ته دوام ورکړو.

د بريالي پاچا په همت اس بايد مخ په وړاندي ولاړ سي او د همت لمبې يې اسمان وسوځوي. هر څه چې کېږي هغه به وسي، خو پاچا ته د میدان پرېښوول نه ښايي.

تر ټولو ښه لاره دا ده چې د هغوی د راتګ په لاره کې پيره داران ودروو، چې د هغوی له حملې مو خبر کړي. بيا به نو له هغوی سره جگړې ته ادامه ورکوو. يا به بريالي کېږو او يا به د تر شاتګ لپاره د قناعت وړ دليل لرو. پاچاهان بايد د جنگ او ننگ په کار کې د هغه نتيجه ته و نه گوري، د جنگ په هر گام کې مرگ سته.

پاچا دريم وزير ته وويل: ته څه مشوره راکوي؟

هغه وويل: زه نه پوهېږم چې نورو وزيرانو څه درته ويلى دي، خو زما رايه دا ده چې د دشمن دننه ته جاسوسان واستوو چې دغه خبره معلومه کړي چې هغوی به زموږ سره سوله ومني، په خراج او جزیه به قانع سي! ځکه که پاچا ته معلومه سي چې دشمن نور زيان هم رسولاى سي او رعيت له وژنه او بربادۍ سره مخامخ کېدلای سي. نو تر ټولو ښه لاره دا ده چې د دشمن د نردبازۍ (تخته نرد لوبه) مهره په نرمي په لاس کې واخلو او داووه دوه چنده کړو. يانې پاچهي او ملک د شتو او پيسو په ښندلو وژغورل سي او تر خپله وسه جزیه ورکوله سي.

پاچا همدا رنگ له څلورم وزير څخه وپوښتل:

ستا رايه څه ده؟

هغه وويل: زما په نظر تر دې چې دشمن ته تسليم سو او هغه ته باج ورکړو بهتره دا بولم چې وطن پرېږدو، جلاوطني او غربت دشمن ته تر تسليمېدلو ښه دي. ځکه دشمن ته په تسليمي کې به هغه په پای کې يوازي زموږ په له منځه وړلو راضي سي.

اولني وايي:

«دشمن ته بايد يوازي دومره نژدې سو چې خپله اړتيا تر سره کړو، ځکه که داسي ونه کړو نو خوارېږو او دشمن نور هم راباندي زړه ور کېږي». ځکه دا به د هغي لکړي غوندي

ايا د بومانو ناڅاپه حمله او زړه ورتيامو وليدله؟ زموږ ډېر کارگان يې ووژل او زخمي کړل او دوی ټول ژوندي ولاړل. نن تاسو ته مري، زخميان او وزر ماتي کسان پاته دي. تر ټولو د پام وړ خبره دا ده چې هغوی څومره زړه وره او له جرئته ډکه حمله وکړه. د بل ځل لپاره هغوی ته زموږ ځايونه او حالات هم معلوم دي او موږ ته هغه پخوانی توان او غښتلتيا هم نه ده پاته. هغوی دغه شان حمله بيا هم کولای سي. لار يې وموندله. تاسي بايد په دغه باره کې فکر وکړئ او چاره وسنجوئ.

په دوی کې پنځه کارگان په پوهه، عقل او مشوره ورکولو کې ډېر مشهوره وه. کارگانو پر هغوی اعتماد درلود او د کارونو په اړه يې هغوی ته مراجعه کوله. دغه د پاچا وزيران وه. هغه هم د هغوی رايو ته په درنه سترگه کتل او د خپلو وزيرانو بې مشورې يې هيڅ کار نه کاوه. پاچا يو له هغوی څخه وپوښتی چې په دې اړه ستا نظر څه دی؟

هغه وويل: رايه هماغه ده چې د دغي مسالې په اړه تر موږ پخوا عالمانو ويلى ده. «کله چې څوک د دشمن په وړاندي د جگړې توان و نه لري نو بايد مال او هر څه پرېږدي، ځکه هغه ته جنگ کول لوی خطر لري، په تېره بيا تر ماتي وروسته». هر هغه څوک چې په دغه لاره کې په بې غورۍ گام واخلي نو هغه به داسي وي لکه د توندو اوبو د سيل په لاره کې چې بستره وغوروي. ځکه يوازی پخپل قوت او مړانه غولېدل له احتياطه ليري کار دئ او دغه پخوانی پرمل کړوږ بودا اسمان خو نو اوس په سپينه ورځ څه نه ويني او ښه خلک خو پر مخ ليدلای هم نه سي. څوک د اسمان په کړو او چور لېدلو پوهېدلای هم نه سي.

پاچا بل وزير ته مخ وړاوه پوښتنه يې ځني وکړه چې ته څه وايي؟

هغه وويل: زه د ده پر خبرو باور نه لرم.

زه به د تېښتي او د خپل ځای د پرېښوولو خبري هيڅ و نه کړم، ځکه دغه له عقله ليري کار دئ چې تر لومړۍ جگړې او

ښکاري چې مخامخ يې لمر ته ونيسې، که لکړه يو څه کړه کړې نو سيوري يې اوږدېږي او که يې کوږوالی يو څه نور هم زيات کړې نو سيوري يې کمېږي.

ځکه نو زما نظر صبر او د مساعد وخت په رارسېدلو کې جگړه ده.

پاچا له پنځم وزير څخه پوښتنه وکړه ويې ويل:

کومه خوا دي خوښه ده، جگړه که سوله او يا جلا وطني؟

هغه جواب ورکړ، ويې ويل: تر هغه وخته پوري چې يوه بله لاره مو پلټلې او موندلې نه وي موږ ته جگړه گتوره نه ده. موږ داسي جگړه بايد پيل نه کړو چې سمتدستي ماته وخوړو، ځکه هغوی تر موږ قوي او ددبده يې زياته ده. هوشياران بايد دښمن کمزوری و نه گڼي، ځکه بيا مغرورېږي. پخوا تر دغې جگړې هم موږ له هغوی څخه بېرېدلو، خو اوس مو دغه بېره تر پخوا هم زياته سوې ده. که څه هم چې هغوی له موږ څخه مخ واپراوه خو هغوی دلې دي. ليري ليدونکي هيڅکله ځان د دښمن څخه بېغمه نه گڼي. ځکه کله چې دښمن نژدې وي نو د ناڅاپي حملې په اړه فکر کوي او کله چې ليري سي نو د بيا راگرزېدل لار سنجوي. که وتښتي نو په کمين کې کښېني او که يوازي پاته سي نو په دوکه لاس پوري کوي.

تر ټولو هوشيار خلک هغه دي تر څو چې مجبوره نه سي له جگړې ډډه کوي. ځکه په جگړه کې د انسان تن او اروا تباه کېږي او په نورو حالاتو کې شته او مال لگېږي.

موږ ته نه ښايي چې له بومانو سره جگړه وکړو. ځکه څوک چې له فيل سره په جنگ سي رالاندي کېږي.

پاچا وويل: چې له جگړې ډډه کوې نو څه وينې؟

وزير وويل: په دې اړه بايد په حوصله فکر وکړه سي. پورته او کښته، راسته او چپه خوا وي بايد ښې وکتلي سي. په دغه اړه بايد مصلحتونه او مشورې وسي. ځکه هماغه شان چې د ورو ويالو د سره يو ځای کېدلو په مرسته د رود د اوبو اغېزه زياتېږي همدا شان د وزيرانو په مشورو د پاچا قوت څو چنده کېږي او د دښمن دسيسې څرگندېږي. څرنگه چې تاسو زما رايه وغوښتل نو به زه د خپلې نظريې يوه برخه د خلکو په وړاندې او نور به يې يوازي تا ته وایم.

که څه هم چې زه د جگړې مخالف يم، خو د ذلت، خواری او جزيې او خراج قبول هم عار گڼم. ځکه دغه بېرته موږ پخوانيو زمانو ته ورگرزوي، چې تاريخ يې تر اوسه هم تازه دی.

نشوم خاضع عدو هرگز
ورچه بر آسمان کند مسکن

که څه هم چې زمانه زړېږي خو کارنامې تل تازه پاتېږي.

مېرني ځوانان د دي لپاره اوږد ژوند غواړي چې نيکۍ يې تل تر تله سي او ښکلي اغېزې يې پاته سي خو که په دغه کار کې ناکامه سي نو دژوند لنډوالی غواړي او تنگ قبر د ځان د پټېدلو ښه ځای گڼي.

خپلې نورې نظريې به يوازي تاته وایم. ځکه د برياليتوب پانگه او د خوشبختۍ لاره سم ليري ليد دی. بايد ووايم:

پاچا زموږ د رايې په غوښتلو او په خپلو کارونو او رازونو کې د فرمان وړونکو په شريکولو سره خپل ليري ليد او پوځوالی څرگندوي. بايد پته يې نه کړم چې:

سمه رايه هغه ده چې بېلابېل نظريات سره شريک کړل سي. او سمه رايه د زياتو رايو د اوږدولو او د رازونو په را سربيره کولو تر لاسه کېدلای سي.

رازونه څو ډوله کسان څرگندولای سي؟ اول په خپله پاچا او نور رايه ورکونکي او هغه کسان چې په پټه د نورو نظر اوري او بيا يې د نورو غوښونو ته رسوي. راز پټول دوې گټې لري:

که راز وساتل سي بری لاس ته راځي. که کار برياليتوب ته و هم نه رسېږي نو د عيب پلټونکو له زيان رسولو څخه ژرغورل کېږي. پاچهان د خپلو کارونو د پرمختگ لپاره هوشيارو رايو ورکونکو اورښتینو پوهانو ته اړتيا لري.

ځکه، که څه هم د پاچا رايه د وزيرانو تر رايې ډېره ښه ده او د ستونزو سره د مخامخ کېدلو په وخت هماغه د ده رايه ده چې تر ټولو ښه وي. ليکن پاچا هغو مشورو ته چې وزيران يې ورکوي هماغه شان اړتيا لري لکه څراغ چې د خپلې روښنایۍ لپاره تېلو او اور يې د خپلو لمبو لپاره لرگيو ته لري. هر هغه څوک چې د رايې ملاتړ او په کارپوه کسان ولري نو د هغوی په پښو به بری تر لاسه کړي او په لاسونو به يې د زيانو مخه

مارچ ۲۰۱۵
پنځم ۲۰۱۵
پنځم ۲۰۱۵

شريكېدلای سي. خو هغه پټ څه چې زه يې پاچا ته وایم په هغه یوازې دوه سره او څلور غوږونه خبرېدلای سي او بس.

پاچا وپوښتی چې د کارگانو او بومانو د دشمنۍ علت به څه وي او کله منځ ته راغلې ده؟

وزیر ورته وویل: دشمني له هغې خبرې راپیدا سوه چې د یوه زاغ تر خولې ووتله.

پاچا وویل: څرنگه؟

وزیر ورته وویل: وایې د الوتونکو یوې ډلې اتفاق کړې وو چې بوم خپل امیر وټاکي، خو په هغه کې یې اختلاف درلود. یوه له نورو څخه لیرې یو کارگه ولیدی چې د دوی خواته راځي، نو یې وویل:

صبر وکړئ چې کارگه راورسېږي، هغه هم زموږ له ډلې څخه دی. که د جرگې په کارونو کې د هرې ډلې له لویانو سره مشوره نه سي نو هغه جرگه نه سو بللای. کله چې کارگه راورسېدی هغوی د غونډې مقصد ورته ووايه.

کارگه ورته وویل: که ټوله مرغان مړه سوي او مشهوره مرغان لکه طاوس، باز او عقاب ورک سوي وي، نو پر الوتونکو دغه خبره واجبه ده چې بی پاچا ژوند وکړي او د خپل کرم او مهربانۍ له امله د بوم متابعت غاړه کښې نه ږدي. ځکه هغه یو بدرنگه بی عقل دی چې قهر یې ډېر، مهرباني یې لږ ده. سربېره پر هغه، بوم د روڼي او زړه وړونکي ورځي له روڼا څخه محرومه دی، بدخويي پر هغه مسلطه او بی باکه هم دی. ځکه نو وایم چې د پاچا په څېر د بوم د ټاکلو ناوړه فکر له سره وباسي او ځانونه په خپله اداره کي. هماغسې چې سوی ځان د سپوږمۍ رسول معرفي کړی وو او په خپله رایه یې یو ډېر لوی مشکل حل کړی وو.

ناستو مرغانو ورته وویل: هغه څرنگه کیسه وه؟

کارگه کیسه ورته شرو کړه ویې ویل:

ونيسي. کله چې لوی خدای (ج) له پیغمبر (ص) څخه وغوښتل د خلکو رایه واخلي، نو دغه کار د دې لپاره نه وو چې د نورو کسانو رایه به د خدای تر پیغمبر ښه وي کوم چې د خدای شان یې په زړه کې دی، بلکه خدای (ج) له دې لارې خپلو بندگانو ته د رایې اخیستلو گټې فرمایي تر څو خلک د دغه نېک او گټور کار گڼه په ځان پوري کړي.

ځکه نو فرمان وړونکو ته لازمه ده چې د پاچا د هر کار په اړه فکر وکړي، له هغه کار ملاتړ وکړي چې سم وي او که په هغه کې ناوړه څه وویني نو په نرمه د هغه بدې ووايي او د هغه په اړه خپله رایه وړاندي کړي تر څو چی کارونه پر سمه لاره پر مخ ولاړ سي. هر هغه څوک چې په دغه طریقه د پاچا رایه نه غني موي نو به هغه څه چې د رعیت په گټه وي عملي نه سي. هغه رایه چې د پاچا او ملک لپاره زیان ولري هغه به د نو د هغه سړي غونډي وي چې په دېب یې جادو کاوه منتر یې هېر سو او په پای کې دېب پر را ولاړ او سړی یې مړ کړ.

پاچا بېکاره خبرو ته اړتیا نه لري. هغه د خپلي هوشیارې په مرسته د نورو ملکونو پاچهان ډارولي دي، د ملک په پولو کې یې پیره داران او جاسوسان درولي دي. له همدې کبله د هغه شان او شوکت ټولې ناوړې پېښې تر شا تمبولي دي.

کله چې پاچا له دې لارې خپل رازونه وساتي، کارپوه وزیر وټاکي، د خلکو په زړونو کې بېره واچوي، خپلو ښو فرمان وړونکو ته کوم چې لیاقت یې څرگند سوی وي انعامونه ورکړي او له دې او نورو لارو د ملک بنسټ ټینګ کړي نو د ناوړه پېښو مخه نیول کېدای سي. په دغه ډول پاچهي کې نو د بې عدالتۍ دوران نه را پیدا کېږي.

باید ټوله کسان د خوشبختۍ په لټه کې وي او د ښه ژوند لپاره هلي ځلي وکړي، چې هر یو د خپل توان په اندازه په ملک کې راکړه ورکړه زیاته کړي او ښه کار وکولاي سي. لیکن دغه ډول ژوند د کار او کوشنې، سمې رایې او ښه عمل په برکت تر لاسه کېدلای سي.

زما د نظر بله برخه به یوازې پاچا ته ووايم، ځکه:

د پاچهانو اسرار بېلابېل ډولونه لري، ځیني یې داسي وی چې دوو کسو ته نه سي ویل کېدلای او ځیني یې له یوې ډلې سره

چکیده های ادبی

نقطه و رنگ ها

داستان کوتاه

علی کریمی

چشمانش در میان تاریکی در گوشه دیگر دوید، اندیوال هایش را دید که در حلقه های سه نفری و چهار نفری دور هم نشسته و چیزهای را با همدیگر می گویند و گاه گاهی به دقت به سوی او می بینند. فکر کرد که در میان نگاه ها، نگاه نورگل با آن چشم های زاغی و ریش انبوهش خسته تر از گذشته ها به سوی او می پلکد. احساس کرد که در نگاه های نورگل یک نوع رقت و عاطفه موج می زند. گوش هایش را تیز کرد تا سخنان آنان را که با آهستگی و بعد از فاصله زیاد میان شان پیچ پیچ می شد، بشنود. هر قدر تلاش کرد، چیزی را نشنید و همچنان عاجزانه و با وسواس به سوی آنان می نگریست. می دانست که آنان چیزهای را در باره او به همدیگر می گویند. سوالی که جواب ثابتی برایش نیافته بود، باز در ذهنش چنگ زد:

"چرا دیروز آنان مرا از خودشان جدا کرده و به این گوشه انداخته اند؟"

جواب هایی را که می یافت ، گونه گونه بود:

"شاید در این چند شب نتوانسته ام، که برای یافتن چیزی بروم."

صدای عراده جاتی که از بالای پل در رفت و آمد بودند، در پایین کمتر احساس می شد. پیراهن تَنبان چرکین و پاره پاره ای، که رنگ آن به مشکل تشخیص می شد، اندام زرد و لاغر جانان را پوشانده بود. ساعت ها می شد، که پشتش را به دیوار نیمه تاریک که پایه شرقی پُل را تشکیل می داد، تکیه داده و پاهایش به صورت موازی روی سنگفرش چتل و نمناک دراز بود. دهانش مزه تلخ می داد، احساس می نمود، که در سراسر وجودش یک نوع سستی و کرختی ریشه دوانیده، که حتا به آسانی نمی تواند چشمانش را باز کند. به پلک ها و اطراف چشمانش فشار آورد، وقتی که چشمانش باز شد و به اطراف نگریست؛ اشیا، کاغذ پاره ها، پوست های میوه، پاکت های کثیف پلاستیکی، شیشه های میده و آب خیتِ بدررفت ها که مانند جویچه ای از وسط سنگفرش ها می گذشت، پیش دیدگانش در میان سایه روشن ها و تاریکی تا و بالا می شدند. به مشکل می توانست از میان چیزهای تیت و پرک و کوت شده هر کدام را تشخیص دهد: پوست تربوز، پوست کیله و خربوزه، پوش کاغذی صابون، بوتل های میده، کاغذ پاره های چُملک شده، کارتن های فرسوده، تاقه، کفش های کهنه، زباله ها و بسیار چیزهای به دردخور دیگر...

"شاید در این چند روز، که مریضم از جیب آنان کشیده و آمپول زده ام."

"شاید آنان به خاطر رنگ و مذهب مرا از خودشان رانده باشند..."

آن گاه مکثی می کرد و این مفکوره را به شدت رد می کرد:
"نی، نی این ممکن نیست... در میان معتادان این چیزها اساس نمی شود، شرط اساسی معتاد بودن ما است."

نا خواسته، جوابی را که از آن گریزان بود، به شدت در دلش جای می گرفت:

"شاید مثل شیرعلم که در هفته های اخیر زندگی اش او را جدا کردیم مرا جدا کرده باشند."

شیرعلم را به خاطر آورد، با چشمان چُفُر، ریش تاب خورده و سر کل اش، کم گپ می زد، وفاداری و جوانمردی اش را کس نداشت. رقتش می گرفت:

"آه بیچاره شیرعلم! چطور یک روز دور از دیار و وطن اش مُرد و پولیس ها کشان کشان جنازه اش را به بالای پل کشیدند!"

همان قسم که خاطره های شیرعلم در ذهنش ورق ورق می شد، سایه مخوف مرگ در سراسر وجودش چیره شد و نگاه هایش به چت پُل خیره ماند. از دلش فریادی برخاست و در گلویش بند شد. زبانش یارای گفتن آن را نداشت:

"نی، نی... وقت مردن من نیست! من نباید بمیرم، تا هنوز جوانم... من زن دارم، من بچه دارم... تا هنوز برای سکینه و نبی هیچ کاری نکرده ام، نبی باید درس بخواند، من باید مصارف تحصیلات او را پوره کنم... من باید..."

یک مرتبه ناخواسته نگاه هایش از چت پُل دور خورد و به دوستانش افتاد، که با حالت وارخطایی به سویش می دیدند. نگاه های نورگل همچنان دلسوزانه و رقت انگیز بود. همان قسم که چشمانش به نورگل خیره مانده بود، کم کم گیج شد، درد شدیدی را در شقیقه هایش احساس نمود و پلک هایش نا خواسته روی هم قرار گرفتند.

گرمی ی دستی که در بالای پیشانی اش گذاشته شد، حس کرد. در حالتی که کرختی و کم حسی دست و پایش را فرا گرفته بود، به مشکل احساس نمود، که کسانی ران ها و شانه هایش را مالش می دهند. دوباره به پلک هایش فشار آورد؛ چشمش به نورگل افتاد که دستش را روی پیشانه او گذاشته بود. قیس، فاروق، هارون، مراد، فیضو و دیگران را دید که بازوها و ران هایش را مالش می دادند. همان طور که چهره هر کدام را از نظر گذراند، کلماتی از زبانش بیرون پرید:

"مره چیزی نشده... مه جور هستم... فقط... فقط..."

دیگر نخواست که چیزی بگوید و نورگل در کاسه خشکیده چشمان او رطوبتی را دید که به آهستگی از گوشه چشمانش می لغزید. آنان به همدیگر اشاره هایی نمودند، آن گاه آهسته آهسته از کنار وی دور شدند و تنهایش گذاشتند.

لحظه ها می شد که چشمانش به نقطه نامعلومی خیره مانده بود و افکار گوناگون در سرش جای می گرفت. ناگهان چیزی در دلش جوشید؛ یک چیز خوشایند، یک چیزی که همیشه در تنهایی هایش به سراغش می آمد، یک چیزی که آرزو داشت همیشه با آن زندگی کند. همان طور که به آن می اندیشید، احساس کرد که انرژی از دست رفته اش کم کم به سراغش می آید. فکر کرد که می تواند دست ها و پاهایش را حرکت دهد. پای راستش را کش کرد و دوباره دراز کرد، آن گاه پای چپش را امتحان نمود. دستانش را به حرکت آورد، مطمئن شد که خیال نیست و آنچه را که اجرا می کند، واقعیت است. به آهستگی پشتش را از دیوار پُل جدا کرد، با دست چپ از انتهای پشتش کلوله چرکین و ژنده ای را که حکم بالشت را داشت، به یک سو کشید و از زیر آن واسکت رنگ رفته ای را بیرون آورد. دستش به آهستگی در جیب بغلی آن لغزید و تذکره هویت کهنه ای را که پوش آن پوسیده شده بود، بیرون آورد.

انگشتان زرد و لاغرش ورق های تذکره را یکی پس از دیگری ورق زدن گرفت. از ورق آخر آن قطعه عکسی را پیش چشمانش قرار داد. عکس برقی سیاه و سفید که دو قسمت

آن درز برداشته بود. با اشتهای عجیبی به طرف عکس می دید، چشمانش حالت خاص و جدی به خود گرفته بود.

عکس گویا تر از همیشه بود؛ خودش بود، سکینه بود و نبی. نبی شاید در آن وقت دو ساله بود. به خاطر آورد، ده سال پیش زمانی که اولین عکاسخانه برقی در بازار منطقه باز شده بود، یک روز به اجازه بزرگان خانواده برای گرفتن عکس به بازار رفته بودند. از روی یک فلم یک قطعه کلان و چندین قطعه خورد چاپ کرده، قطعه کلان آن را چوکات نموده و در تاقچه خانه گذاشته بودند. یک قطعه خورد آن را همیشه با خود نگه می داشت... همان طور که به طرف عکس می دید فکر کرد که سکینه یک کمی وارخطا به نظر می رسد، شاید دفعه اولش بوده که در مقابل دوربین عکاسی و آن چراغ های روشن قرار گرفته بوده... خودش را دید، با یک تبسم ساختگی در گوشه لبانش، با سکینه بازو به بازو و نبی در بغل سکینه با حالت نامطمینی مستقیم به سوی دوربین چشم دوخته است.

زانوانش را بالا کشید، بالشتش را به پشتش راست کرد و عکس را در میان زانوانش قرار داد. دستانش را بالا برد و انگشتانش را گره نموده در عقب سرش محکم نگه داشت. حالی می توانست که خوبتر به عکس ببیند. همان طور که با دقت به آن می دید، مرغ خیالش به دور دست ها به پرواز آمد و سال هایی در ذهنش زنده گشت:

زمستان های پر برف و مسجدهای گرم، بهاران سبز و پر باران، تابستان های با برکت، پر کار و پر هیاهو، یکی پس از دیگری از لابلای عکس هویدا می شدند... می دید که فصل، فصل رشقه درو است و "کربلایی" در حالی که لنگی اش را به کمرش شخ بسته و عرقچین سفیدش را قَرخ بالای سرش گذاشته، لحظه به لحظه با صدای نازک، زیبا و حنجره طلایی اش الله دوست (*) کنان جوانان را در درو کردن رشقه تشویق می کند. فریاد رسای الله دوست کربلایی، با رقص و شرشر داس ها می پیچد و دیری نمی گذرد که پلوان های رشقه یکی پس از دیگری درو می شود.

* الله دوست تصنیفی که از چند ترکیب مذهبی ساخته شده و در فصل درو گندم و رشقه و یا کارهای عمومی از طرف شخص آواز خوان برای تشویق دروگران و کارگران با آواز بلند و رسا فریاد می گردد.

و می دید که سکینه با چادر نیل خورده اش از دور، از پشت قلعه دسترخوان نان در بالای سرش، در یک دست ظرف های خالی را در دستمالی پیچانده و در دست دیگر دیگ ماست را گرفته، نمایان می گردد. نبی پیشاپیش مادرش جست و خیز کنان تاو بالا می دود، شاید پروانه ای او را مصروف کرده باشد. نبی از پشت پروانه در میان کشتزار گندم گم و پیدا می شود. سکینه لحظه به لحظه ایستاد می شود، دم راست می کند و نبی را صدا می زند، اما نبی توجهی به مادرش ندارد، و از دنبال پروانه در میان گندمزار و گردهای شبدر بالا و پایین می دود. گاهی ساقه های گندم از قد او بلندی می کند و زمانی شبدرهای انبوه تا کمرش می رسد. پروانه هر طرف او را به دنبال خود می کشد. سکینه بی حوصله می گردد و حرکت می کند. نبی به اطرافش نگاه می کند، مادرش را می بیند که از او فاصله گرفته است. دوان دوان مادرش را گیر می کند و از او پیشی می گیرد.

پس از لحظه هایی در کنار چشمه، در سایه درخت زردآلو، که غوره های آن رنگ زده است، سکینه دسترخوان را هموار می کند. نان های اُیتو (*) را به فاصله های معین تقسیم می کند، کاسه های خالی و چمچه ها را در وسط دسترخوان می گذارد، جگ را از آب یخ چشمه لبریز می کند، دیگ ماست و آب یخ را در کنار گُنده زردآلو قرار می دهد... و می دید که نبی از یک گوش چادر مادرش گرفته، اصرار دارد که برایش زردآلو بچیند. سکینه دستش را به سوی شاخه ای دراز می کند، قد بلندک می کند و چند دانه زردآلو به دستش می افتد. آفتاب از لابلای شاخه های زردآلو به طوق گردن سکینه می تابد و بازتاب آن در فاصله دور تر به چشمان او برق می زند، آنگاه سکینه به اطرافش - به سوی او و دروگران می بیند و اشاره شان می کند که:

"همه چیز آماده است."

کربلایی متوجه می شود. بعد از آن که لنگی اش را از کمرش سست و کلاه اش را پس و پیش می کند، جوانان را برای خوردن ماست و دوغ و نان در زیر درخت زردآلو فرا

* اُیتو، یک نوع نان روغنی و خوش طعم، که با تابه گلی و در میان قوغ پخته می شود.

می خواند...

پس از دیگری به طرف بنا پرتاب می کند و بنا مثل آن که ورد زبانش شده باشد، حق و نا حق و تکرار و تکرار می گوید:

"یاآ بینم!"

"زود باش افغان!"

"یاآ زود تر!"

و این آهنگ یکنواخت بنا، با پرتاب کردن خشت هایک نوع مناسب موسیقایی پیدا می کند که باید در مقابل هر فریاد بنا، یک خشت در دستش قرار گیرد. او خشت ها را همچنان یکی پس از دیگر به بنا می رساند. فکر می کند که شاید بناهای ایرانی وقتی که به خواب می روند، در عالم خواب و در کنار خانم های شان هم فریاد کنند که:

"یاآ زود باش!"

"پدر سوخته!"

"یاآ بینم...!"

شامگاهان خودرا خسته و کوفته در کنج اتاق می بیند. هم اتاقی هایش یکی بازار رفته، کسی لباس هایش را می شوید و چند تایی هم در کنج یکی از اتاق های ساختمان، اجاق شان را گذاشته و تریاک دود می کنند. خودرا می دید که از خستگی در کنج اتاق به بستره اش لم داده! امین- امین مزاری مست و شنگول از دروازه اتاق وارد می شود. در حالی که خماری از دود تریاک است، به چوکات دروازه لم می دهد و باز هم همان گپ های هر روزه اش را تکرار می کند:

"جانان! تو نمیشی، تو گریس بند هستی، گریس بند!"

خشمگین می شود و می خواهد که جواب امین را بگوید، ولی امین پیشی می گیرد:

"خلاصه، دو کش... فقط دو کش ماندگی و ذله گی ته خلاص می کنه"

لُق لُق به طرف امین می بیند. امین را خوب می شناسد، که از جمله آن آدم هایی است که در وقت گپ زدن هر قدر

دیگر نتوانست که به عکس ببیند، کاسه چشمانش پر از اشک شده بود و دانه دانه از گونه هایش در روی سینه نیمه عریانش می چکید. چشمانش را بست و پلک هایش را بهم فشرد، اشک های جاری شده سینه اش را مرطوب می ساخت. حسرت دیدار دوباره سکینه و نبی در دلش غوغا انداخته بود. لحظه هایی به گذشته های شیرین و آرزوهای پرپر شده اش اندیشید و عکس همچنان در میان زانوانش قرار داشت. چشمانش را باز نمود و یکبار دیگر به عکس به دقت نگریست.

دستانش را از عقب سرش رها نمود و پاهایش را دوباره روی سنگفرش چرکین دراز کرد. نخواست که به سوی دوستانش ببیند، می دانست که آنان تمام حرکات او را زیر نظر دارند، همان گونه که حرکات شیرعلم را زیر نظر گرفته بودند. لرزان لرزان و به آهستگی عکس را از میان ران هایش برداشت، دوباره در میان تذکره جای داد و در جیب واسکتش گذاشت.

نگاه هایش در چت پُل راه کشید. مثل هر روز به آهن های زنگ خورده که از دیدن آن متنفر بود، چشم دوخت. عادتش شده بود زمانی که به آهن های زنگ خورده می دید، خاطرات ایران در دلش تا و بالا می شد. می دید که در "بندر عباس" در ساختمان هشت منزله ای، که پنج منزل آن بالا شده بود کار می کند. کارگران آن اکثر افغانستانی اند؛ بچه های کابل، مزار و هزاره جات. و می دید که همان مهندس ایرانی که شکم کلانش روی پاهای کوتاهش سنگینی می کند و کارگران او را "آقا مهندس" صدا می کنند، با موتر لُق و پوق اش لحظه به لحظه می رسد. عینک دودی اش را پوشیده و دهانش مثل همیشه نیمه باز است. زیادتیر با معماران و بناها سر و کار دارد و گاه گاهی با کارگران هم گپ هایی دارد. به قیافه و شکم کلان مهندس خیره می شود؛ مهندس تبتل و آرام به نظر می رسد، ولی از دیگران شنیده که او در بین کارگران تریاک پخش می کند. پس از لحظه ای مهندس گم می شود و کارگران همچنان به شدت کار می کنند. خودش را می دید که خشت های تر شده را بدون وقفه یکی

می برد. با اصرار امین کشِ دوم را با پیپ او می کند. صدای چک چک در اتاق می پیچد، کسی می گوید:

"گریس بند، گریس هایش پاک شد!"

کسی دیگر در فاصله سرفه های پیهم، بلند بلند می

گوید:

"حالی... در بین ما بیگانه... کسی نیست!"

سرفه اش می گیرد و سرش کم کم گیج می شود. کسانی از شانه هایش گرفته و به اتاق می رسانند.

احساس می کند که سبکبال و آسوده خاطر بالاتر از ابرها پرواز می کند. کوه های بلند و دریاهای جهان زیر نظرش قرار دارد. از غم و غصه در دلش اثری نیست و چیزهایی به نام خستگی، درد، مشکل، و ناامیدی چیزهای دروغ و کم رنگی بوده اند.

و می دید، که فردا و فرداهای دیگر در جمع آنان پیوسته است. دیگر از کار خسته نمی شود، توهین و تحقیر اثری ندارد و کسی به نام گریس بند صدایش نمی کند. گاهی در جریان کار هم غیب می شود، منقل را برایش روشن می کند و به تنهایی تریاک می کشد. دیگر امین برایش تریاک نمی آورد، خودش راساً با "مهندس" معامله می کند.

چشمانش همچنان میان آهن های زنگ خورده تاوبالا می دوید. گاهی به نقطه ثابت خیره می گردید و افکار گوناگون در کله اش می چرخید؛ می دید که در طی چند سال چگونه و با چه سرعتی از تریاک به هیروئین و از هیروئین به آمپول زدن رسیده بود! آن گاه پیشانه گره می خورد و وجودش ملامت از عقده و نفرت می شد. زندگی را قمار می انگاشت و خود را بازنده این قمار. زندگی را پل لرزانک می یافت، که آن سویس نا پیدا بود. در جاده زمان خود و امثالش را موجودات فالتو و بی اثر ارزیابی می نمود، که نه آمدنش شان اختیاری بوده، نه زندگی شان دارای اهمیتی و نه مردن شان خلایی را ایجاد می کنند. شاهد زندگی را به کام زورمندان و ثروتمندانی می دید که برای حفظ مقام و موقف شان سرنوشت جمعی را بدون این که آب از آب تکان بخورد،

"خلاصه، خلاصه" بگویند، هر کلامش خلاص نمی شود. امین لکچر می دهد:

"چرت زدن آدم را پیر می کنه، مسافرت و کار غم های آدم را زیاد می کنه، خلاصه تحقیر و توهین آدم را خرد و خمیر می سازه... دواي تمام این دردها تریاک اس، تریاک!"

امین فرصت جواب دادن را نمی دهد، کسی از بیرون امین را صدا می زند و او به دنبال صدا بیرون می شود، آوازش همچنان از مابین دهلیز در گوش های او رسوب می کند:

"خلاصه، تو نمی شی، تو گریس بند هستی، گریس بند..."

بعد از رفتن امین، لحظه ای به گپ های هر روزه او می اندیشد:

"مردم این شهر از مهمانان شان به جای چای، با اجاق تریاک پذیرایی می کنن."

"از والی این شهر گرفته، تا مامورین آن تریاکی اند."

"چرت زدن آدم را پیر می کنه، تحقیر آدم را خرد و خمیر می سازه..."

"دو کش... فقط دو کش تمام خستگی هایته خلاص می کنه..."

فردای آن، زمانی که از کار بر می گردد، چون از کنج ساختمان می گذرد، امین و کسانی دیگر را می بیند که در اطراف منقل تریاک نشسته و غم های دنیا را به مسخره گرفته اند. قلبش به تپش می افتد و پاهایش گیر می کند. می خواهد زود بگذرد ولی از دلش فریادی بر می خیزد که سخت تسلی دهنده و هوس انگیز است:

"چرت زدن آدم را پیر می کنه، تحقیر و توهین آدم را خرد و خمیر می سازه..."

یک زمان خود را در جمع آنان می بیند. از میان غامغال و بگومگو هایی که ایجاد می شود، با جرئت عجیبی "پیپ" کسی را می گیرد و از دود غلیظ تریاک که روی سرپوش فلزی منقل می سوزد، یک کش طولانی را در سینه خود فرو

خارده ۳۳ و ۳۴ سال شمیر آذر ۱۳۲۲

به آسانی به بازی می گرفتند. کسالت، دلتنگی، دوری از یار و دیار، در سایه زیستن ها و شبگردی هایش یکی یکی در مغزش مانند خاری می خلیدند.

نگاهش را از آهن های زنگ خورده گرفت و با بی میلی از گوشه چت پُل به بالا نظر انداخت. قسمتی از آسمان را که در نظرگاهش قرار داشت دودزده و غبارآلود یافت. نور آفتاب که به منزل های بالایی ساختمان هم می تابید، حدود چاشت روز را نشان می داد. همان طور که از زیر پُل به نوک ساختمان ها و آسمان کم رنگ می دید، چیزی در دلش گرفت:

"تماشای کوه های دور دست و آسمان سبز چقدر زیبا است!"

احساس نمود که تماشای جهان بالا و آفتاب نیم روز، که مدت ها است از آن محروم بوده شاید برایش توان و نیروی زندگی کردن را بدهد ولی چگونه خود را به بالا برساند...

به سمت چپ، به سوی دوستانش دید؛ فیضو با حالت نِشه و خمار گوشه ای افتاده بود، هارون آستینش را بالا بر زده و خود را آمپول می زد و دیگران در اطراف منقل سرِ دوپا نشسته بودند و با احتیاط و دقت دود هیروئین را از بالای زوروق به سینه های شان کش می کردند. همان قسم که هر کدام را از نظر گذراند، تا کمکش کند، با نورگل چشم به چشم شد. نورگل کلاه چرکین و پیش چاکش را بالای سر گذاشته بود. باز هم از چشمان نورگل یک احساس غریب را خواند. کوتاه لحظه ای به همدیگر خیره شدند. نورگل در حالی که سرنج آمپولی را در دست داشت، از جایش برخاست، آهسته آهسته به سویش آمد و نوازشگرانه مخاطبش ساخت:

"جانان، چطور هستی؟"

"خوبم... بسیار خوب..."

نورگل به چهره اش دقیق تر نگریست و گفت:

"بی غیرتی نکو، بیخی نام ما مردمه بد می کنی... چیزی می خوری؟"

"نی... دلم همیشه."

نورگل بمبه پیچکاری و آمپول را به چشمانش نزدیک کرد و گفت:

بچه وطن! کتی ازی چطور استی؟"

جانان همان طور که به سرنج و آمپول چشم دوخته بود، بریده بریده گفت:

"مره کمک کنین... که یک دغه بالا میرم..."

نورگل از چشمان او یک نوع التماس را خواند و با تعجب تاکید کرد:

"چاشت اس... چاشت روز اس!"

جانان پشتش را به آهستگی از دیوار پُل جدا کرد و گفت:

"می فاموم که چاشت اس..."

نورگل سرنج و آمپول را در کناری گذاشت و دیگران را صدا زد:

بیایید، که به وطندار خود کمک کنیم، که بالا میره..."

دو، سه کس به صورت غیر عادی و سرفه کنان از کنار منقل بلند شدند و آمدند. یکی از زیر قول، دیگری از شانه ها، و نورگل دوستانش را گرفت و بلندش کردند. وقتی سر پا ایستاد، از دیوار پُل تکیه کنان و با کمک دیگران آهسته آهسته تا آخر دیوار به پیش خزید. نور آفتاب چشمانش را، که با سایه و تاریکی عادی شده بود، می آزد. دیگران از کنار دیوار پُل برگشتند. تنها نورگل از زیر بغلش گرفت و پا به پای او، از میان خوارها زباله ها کشان کشان راه کوتاه و پیچ در پیچ را نفس زنان پیمود و پس از لحظه هایی به بالا و کنار سرک رسیدند. در حالی که نفس نفس می زد و توان گپ زدن را نداشت، فقط با نگاه از نورگل تشکر نمود. آنگاه به گوشه ای خزید و پشتش را به کناره پُل تکیه داد. نورگل مثلی که از عابرین

رم کرده باشد، بدون این که اطرافش را ببیند، با قدم های سریع سرایشی پل را پیمود و از دیده ها خودرا پنهان ساخت.

جانان زمانی که خودرا در بالا یافت، جهانی را دید که با دنیای زیر پل تفاوت داشت. چشمانش کم کم با روشنایی عادی می شد؛ کوه های دور دست از زیر غبار نمایان بود، پهنا و فراخی آسمان تا چشم یاری می داد گسترده بود. در گوشه و کنار سرک ها درختان سبز و بلند خودنمایی می کردند. موترها و ریکشاهها هارن کنان از همدیگر تیرو بیر می شدند. برخی به سمت پایین در پیش ساختمان های بلند از پشت هم می خزیدند و برخی رو به بالا سرک گولایی دار را می پیمودند و به سمت راست و چپ در میان درختان از دیده ها پنهان می شدند. مغازه های گوناگون، خوراکیه فروشی ها و رستورانها در کنار و در مقابل هم به رنگینی شهر می افزودند. در شیشه های بلند مغازه ها تردد آدم ها و موترها به صورت شفاف چوکات می شدند. آدم ها از کنار هم می گذشتند؛ برخی خوشحال، عده ای با حالت گرفته و مغموم از پهلوی هم تیر می شدند. کسانی هم با موهای براق و تیل زده، بروت های لم داده و عینک های دودی و بعضی ها هم اتو کرده، راست و با احتیاط قدم بر می داشتند. در میان عابرین کسانی را هم می دید که از پیش دست فروشان که اشیای شان را به سوی آنان پیشکش می نمودند، پوز می گرفتند و بی تفاوت می گذشتند. همان قسم که تفاوت های جهان بالا و زیر پل را به مقایسه می گرفت، مردان و زنانی را می دید که با اطفال شان برای خرید مغازه به مغازه می شدند. با دیدن خانواده چیزهایی از ذهنش گذشت، نگاه هایش را از آدم ها، موترها و مغازه ها گرفت و به سوی کوه ها و دور دست ها چشم دوخت. نگاه هایش از کوه ها گذشت و به آن سوی کوه ها و کوهپایه ها به تماشا نشست. از دره های دور درختان بلند خانه های گلی و چشمه های آب

پیش دیدگانش ظاهر گشت. آسمان آنجا را دید که سبز سبز است، گندم زارها را می دید که با رنگ طلای شان دهکده را طلایی ساخته اند... افکارش غرق تماشای دهکده ها بود که صدای افتادن چیزی خیالاتش را از هم بُرید؛ سکه دو کلداری پیش رویش در روی زمین لول می خورد. دخترک خورد سال به رهنمایی مادرش، به گمان این که شاید گدایی در کنار پُل نشسته باشد، او را کمک کرده بود... تا به موضوع پی برد، مادر و دختر از او فاصله گرفته بودند. با دیدن سکه پول به رقت آمد، عقده ها در گلویش خانه می کرد و چشمانش را اشک مرطوب می ساخت. احساس کرد که بیچاره تر از همه کس است. از دیدن سکه پول وحشت عجیبی در وجودش خانه می کرد. احساس خشم، غیرت، بیچارگی، ناتوانی، و سستی، هر کدام ناتوان ترش می ساخت و سکه همچنان در نور آفتاب پیش دیدگانش می درخشید. به بالا نظر کرد، رنگ آسمان به نظرش تیره و تار بود، چشمانش کم کم تاریک می شد، شقیقه هایش آهسته آهسته دوباره به درد آمد و پلک هایش ناخواسته روی هم قرار گرفت. صدای رفت و آمد عراه جات همچنان در گوش هایش می نشست و تپ تپ پای عابرین را نیز احساس می نمود که از کنارش می گذشتند. نتوانست خودرا کنترل کند، به آهستگی به طرف چپ لم خورد و گرمی سنگفرش را در گونه اش احساس نمود. می دانست که کسانی در کنارش کوتاه توفقی می کنند و می گذرند. پس از لحظه هایی دستانی را احساس کرد که پشت و زیر ران هایش گرفته از کنار سرک بلندش می کند و انتقالش می دهد...

زمانی که نورگل به آهستگی او را سر جایش در زیر پل گذاشت جانان در تاریکی احساس سردی نمود و چشمانش را باز کرد؛ کسانی اطرافش را احاطه نموده بودند. در فضای نیمه روشن، نگاه هایش با نگاه های نورگل بخیه خورد. لحظه ای صمیمانه به این آشنای دیرین نگریست و کوشش کرد که چیزی بگوید، ولی نورگل پیشی گرفت:

شماره ۳۳ و ۳۴
سال ۱۳۵۵
پیشتر آذر ۱۳۱۲

"بچه وطن! چاشت روز ده گرمی رفتن، آدمه شل می سازه... چیزی می خوری؟"

جانان با تکان دادن سر جواب منفی داد، ولی دیدگانش توقع چیزهای دیگری را داشت.

نورگل از نگاه های او چیزهایی را خواند و پرسید:

"کتی پیچکاری چطور استی؟ خوده نسه می کنی؟"

لبان جانان به جنبش آمد:

"ها... ها... از هر روز کده یک کمی زیادتر!"

به اشاره نورگل فعالیت ها آغاز گردید. هارون و مراد آستین های دست چپ و دست راست جانان را بالا زدند و به جستجوی رگ مناسب به مالش دادن پشت دست ها تا آرنج هایش پرداختند. دو نفری از بالا به پایین و از پایین به بالا مالش می دادند، آرنجش هایش را قید می کردند ولی رگ پیدا نمی شد. نورگل مایع بی رنگ دو آمپول جگری رنگ را یکی پس از دیگری داخل مبه کش کرد، آنگاه نوک سوزن را با سر انگشت امتحان نمود، تا از تیزی آن اطمینان حاصل کند و منتظر ایستاد، تا رگ پیدا شود. هارون و مراد همچنان تلاش شان با جدیدت ادامه داشت؛ پشت پاها، ساق ها، و زیر زانوانش را به مالش گرفتند، باز هم رگ از زیر پوست چمک شده اش نمایان نمی شد. آنان شکست خورده و مایوس باز به تلاش شان روی دست هایش ادامه دادند. جانان همان قسم که به صورت افتاده، دستانش در اختیار دیگران بود، بی تابانه و با صدای نسبتاً بلندی نجوا کرد:

"ده پیشانی، پیشانی مه بپالین."

هارون سر او را به طرف روشنایی دور داد و با انگشت شصت خود چین های نازک پیشانۀ او را به مالش گرفت. پس از کوتاه لحظه ای مانند کسی که بر امر مهمی پیروز شود، فریادی از شعف کشید:

"اینجه، رگ اس!"

درست قسمت پایین پیشانه و حدود میان ابروان جانان را نشان می داد. نورگل در حالی که نوک سوزن سرنج را به یکی از سنگ های تهداب پُل می مالید تا تیز گردد، نزدیک آمد و با حالت خمیدگی نگاهی به پیشانه و میان ابروان او که توسط انگشتان هارون برجسته گردیده بود، انداخت و متخصص گونه کلماتی را جوید:

"رگ بسیار ضعیف اس، هوش کو که گم نسه."

آنگاه با مهارت خاصی نوک سوزن را به ورید نزدیک ساخت. نفس ها در سینه ها قید گردیده بود و کوچک ترین بی احتیاطی امکان آن را داشت که آنان را به مدت زیادی سرگردان و مصروف سازد. انگشتان هارون رگ را برجسته ساخته بود. نورگل اول با نوک سوزن پوست را شکاف نمود و آهسته آهسته نوک سوزن را داخل ورید کرد، آنگاه برای اطمینان بیشتر میلیۀ مبه را کمی پس کشید، تا از جریان خون اطمینان حاصل کند. خون رنگ مایع داخل مبه را گلابی ساخت. بعد مانند پرستار ماهر تمام محتوای داخل مبه را آهسته آهسته داخل ورید تزریق کرد.

پلک های جانان هم زمان با بیرون کشیدن سوزن سرنج روی هم قرار گرفتند. هارون با آهستگی سر او را روی بالشت چرکین و سوراخ سوراخ قرار داد و نورگل پاهای او را به صورت موازی روی سنگفرش نمناک دراز نمود. آنگاه از کنار وی دور شدند و تنهایش گذاشتند.

وقتی که چشمان جانان بسته شد، تمام صورت و زیر گلویش را یک نوع غبار مرطوب فراگرفت، که شباهت زیاد به شبنم های نازک سحرگاهان بهار که برگ های پهن تنباکو را فرا می گیرد، داشت. محتوای آمپول آرامش خاصی برایش بخشیده بود. رنگ های عجیب و غریب پیش دیدگانش ظاهر می شدند. رنگ ها همه روشن بودند؛ رنگ های زرد آبی، گلابی و نارنجی. رنگ ها یکی پس از دیگری می آمدند و مانند رنگین کمان زیبایی افق تا افق را احتوا می کردند. هیچ سمتی بی رنگ نبود، تمام

رنگ ها از یک سمت می آمدند و به سوی لایتناهی در حرکت بودند. زمین و زمان را رنگ گرفته بود، گاهی در میان رنگ ها کسانی هم پیدا می شدند و چیزهایی را به نمایش می گرفتند. کربلایی را می دید که در میان رنگ آبی غوطه ور است و فریاد "الله دوست" را سر می دهد. امین مزاری را می دید که از میان رنگ زرد فریاد می زند:

"خلاصه تو نمیشی، تو گریس بند هستی، گریس بند!"

امین آرامش ندارد و باز از میان رنگ نارنجی کله کشک می کند و می گوید:

"تحقیر و توهین آدم را خُرد و خمیر می سازه!"

رنگ ها همچنان می آمدند و می رفتند. یک زمان سکینه را دید که در میان رنگ های نارنجی از درخت زردآلو، زردآلو می چیند؛ طوق گردنش برقک می زند و بازتاب آن چشمان او را خیره می سازد. نبی را می دید که در میان رنگ های زرد و نارنجی در جستجوی پروانه است و پروانه هر طرف او را به دنبال خود می دواند. رنگ ها همچنان آسمان و زمین را فرا گرفته بودند. مهندس را می دید که با شکم کلان، پاهای کوتاه و عینک سیاهش در میان رنگ های گلابی سرگردان و دهانش مثل همیشه نیمه باز است. بنا را می دید که در میان رنگ ها ناقرار است تاوبالا می دود و فریاد می زند:

"یاآا بینم!"

"یاآا زودتر!"

"پدر سوخته!"

به هر طرف می دید، رنگ بود. از کوه و دشت و دریا اثری نبود. آسمان، زمین، و ستارگان تمام شان رنگ شده بودند، رنگ های روشن که از یک سو می آمدند و به سوی دیگر می رفتند. آمد و رفت رنگ ها پایانی نداشت. خود را می دید، که در میان رنگ ها و آدم ها سرگردان است. هر چه فریاد می زند و چیزهایی می گوید، کسی

نمی شنود. پایین می دَوَد، بالا می دَوَد و از میان رنگی به رنگ دیگر راه باز می کند. گاهی خسته می شود و در میان رنگ ها ایستاد می شود. رنگ ها همچنان پایانی نداشتند، می آمدند و می رفتند. زمانی خود را در دور دست ها، در میان رنگ ها دید. دید که در میان رنگ ها آهسته آهسته کم می شود، آب می شود، ریزه گک می شود، و به نقطه ای بدل می شود، و می دید که نقطه در میان رنگ ها سرگردان است، گاهی گم و گاهی پیدا می شود. هیچ کس نقطه را نمی بیند. رنگ ها با حرکت شان نقطه را دور می سازند، نقطه گاهی گم می شود و زمانی از دور دست ها نمایان می گردد. رنگ ها نقطه را با خود می برند، به دور دست ها می برند، به لایتناهی می برند...

* * *

در نزدیکی های غروب، در سرکی نسبتاً خلوت که جمعی از پیرمردان مهاجر مانند روزهای دیگر زیر بَرندۀ مسجدی نشسته بودند و از اوضاع مملکت ویران شان چیزهایی را بین شان می گفتند، متوجه شدند که پیک اپ تریالی و سیاه رنگ پولیس در پیشروی آمبولانسی به طرف مسجد نزدیک می شود. پس از لحظه ای موتر پولیس دور تر توقف کرد و آمبولانس نزدیک دروازه مسجد ایستاد شد. پولیس لاغری و بلند اندام از موتر پایین آمد و با چالاکي دروازه عقب آمبولانس را باز کرد. دو پولیس دیگر به کمک او آمدند و سه نفری جنازه ای را از بالای تخت کهنه بلند کردند و در کنار دروازه مسجد گذاشتند. روپوش محقرانه ای که چند جای ان شکاف بود، جنازه را پوشانده بود. تار تار موهای چسپیده و چرکین، با قسمتی پیشانی زرد و پاهای لاغر از زیر روپوش نمایان بود. پیرمردان با رنگ های پریده به همدیگر می دیدند. یک دو تایی شان می خواستند که از پولیس چیزهایی را سوال کنند، که یکی از پولیس ها نزدیک آمد و با لهجه اُردو و لحن خشک، که از آن بی عاطفه گی و قانون می بارید، گفت:

"مهاجر است، بی وارث است، از زیر پُل آوردیم،
دفنش کنید."

ضرورت به پرسش دیگری نبود، زیرا همگان موجودات
زیر پُل و شبگردان شهر را می شناختند.

زمانی که غسل جنازه را برای غسل دادن آماده می
کرد، از جیب واسکت جنازه چیزهای را کشید و همراه با
واسکت در یکی از تاق های غسل خانه گذاشت: تذکره
هویت، دستمال خامک دوزی کهنه و چرکین و چند
قطعه عکس چُملک شده.

در مراسم تدفین که نزدیکی های شام پایان یافت،
تعداد انگشت شمار مهاجرین شرکت نموده بودند. از
میان شرکت کنندگان، دو، سه نفر متوجه کسی شده
بودند که از فاصله دورتر- از کنار لوحه سنگی مراسم
تدفین را سوگمندانه به تماشا نشسته بود. ناشناخته به
نظر می رسید. کلاه پیش چاک پوشیده بود، ریش انبوه و
چشم های سیاه زاغی داشت و در پتوی خاکستری رنگ
خودرا پیچانده بود.

* * *

سردی خزان در غروب هنگام، بیشتر از صبحگاهان
عابرین کوچه و بازار را نیش می زد. آفتاب به سمت
غرب نزدیک شده می رفت و مسافرخانه هایی که
مهاجرین افغانستان را به خود پناه می دادند، در نزدیکی
های غروب جمع و جوش شان زیادتر می شد. درپیشروی
یکی از مسافرخانه ها که آدم های ظاهراً بیکار بیروبار
انداخته بودند، بچه ای یازده، دوازده ساله ای که از یخن
خامک دوزی شده و پتوی رنگی چارخانه ای و نازکش
فهمیده می شد که در تازگی ها از افغانستان رسیده
است، قسمی معلوم می شد که در جستجوی کسی است.
چشمان پرسشگرش روی هر کسی دور می زد و به چهره
و اندام هر آدمی دقیق می شد. پس از لحظه ای پسرک
خودرا از میان جمعیت به گوشه ای کشید، که در آنجا

کهنسالان پشت به دیوار و رو به آفتاب نشسته مشغول
تماشای دست فروشان و صرافان بی جواز بودند. پسرک
آهسته آهسته به آنان نزدیک شد. کمرو و شرمندوک به
نظر می رسید. یکی از پیران که متوجه او شده بود، با
اشاره دست نزد خود فراخواندش تا گپ های را در باره
وطن و وضع راه از او بپرسد. پسرک به اشاره پیرمرد
نزدش رفت و او نوازشگرانه چند سوال پیهم را از او
پرسید:

"بچیم، از وطن آمدی؟ از وطننا چه احوال، چه نام
داری؟"

پسرک فقط قسمت آخر سوالش را جواب داد:

"نبی... محمد نبی."

آن گاه به عینک پیرمرد عینکی دقت نمود و پرسید:

"شما جانان را می شناسید؟"

پیرمرد دستش را آفتابگیر ساخت و گفت:

"کدام جانان، چی کار می کنه؟"

نبی با آهستگی گفت:

"نامش جانان است، کار نمی کنه، مریض است."

نبی پیش از آن که جواب پیرمرد عینکی را بشنود،
کسی دیگر مداخله کرد:

"آدم، مریضه از شفاخانه ها پسران می کنه، نگفتی که
چی مریضی داره؟"

اشک در اطراف چشمان نبی حلقه زد، با خجالتی و
صدای آهسته ای گفت:

"می گویند تریاک دود می کنه، هیرویین می کشه..."

مرد قطی نسوار را از جیب پیراهنش کشید و با لهجه
کوچه و بازار از نبی پرسید:
چند سال اس، که تریاک و هیرویین می زنه؟"

صدا از گلوی نبی به مشکل بیرون می شد:

"هفت سال می شه، که از خانه مسافر اس، تا دو سال پیش خط هایش از ایران می آمد، پسان ها خبر شدیم که ده پاکستان اس..."

آن گاه پیرمرد عینکی دلسوزانه پرسید:

"بچیم! از شفاخانه ها نپرسیدی؟"

نبی جواب داد:

"از تمام شفاخانه ها پرسیدم، نبود."

پیرمرد دوباره پرسید:

زیر پُل نرفته بودی؟"

نبی چشمانش را پایین انداخت و گفت:

"رفته بودم، اونجه هم نبود."

مردم دومی انگشتش را به طرف ساختمان سبز رنگ دومنزه نشانه گرفت، بی باکانه و بی اعتنا دوباره مداخله کرد:

"ده اونجه چرسی ها و پودری ها را تداوی می کنن، از اونجه نپرسیدی؟"

نبی کوتاه تر جواب داد:

"اونجه هم نبود."

مرد در آینه قطنی نسوار به بروت های نامنظم کوتاه و درازش نگریست و با بی تفاوتی گفت:

"اگه یک دفه، از غسل خانه قبرستان مالومات بگیری، بد نیس!"

آن گاه نیم خیز شد و با انگشتش به سرکی که از دود و غبار انتهایش معلوم نمی شد، اشاره نمود و گفت:

"آنجا قبرستان اس!"

نبی شکست خورده و مایوس نگاهی به آخر سرک انداخت. غصه و ناامیدی قلبش را می فشرد و بی تابانه گاهی به مرد و گاهی به سرک، که انتهایش از کثرت دود و غبار ناپیدا بود، می دید.

در این وقت نفر سومی، از جمله آن آدم هایی که لبان شان به سرعت می جنبد و صدای شان کمتر بیرون می شود، چیزهایی را زونگ زونگ کرد که نبی هیچ نفهمید.

نماز شام تیر شده بود، که نبی واسکت پدرش را با یک جلد تذکره کهنه و دستمال خامک دوزی شده، همراه با یک قطعه عکس سیاه و سفید، که دو قسمت آن درز برداشته بود، از غسل تسلیم می شد. وقتی که از غسل خانه برآمد، بی اراده و حیران ایستاد بود، نمی دانست که به قبرستان رفته و از میان صدها قبر، قبر بی نشان پدرش را پیدا کند و یا به مسافرخانه رفته تصمیم حرکت به طرف وطن را بگیرد.

پایان

شمال، باد، توفان

ع.ک. میثاق

پدر لختی خاموش ماند، بعد با دست چپش پشت گوش راستش را خاریده آهی عمیق بر کشید و گفت: شب در میان، خدا مهربان!"

* * *

شبی از شب های مهتابی آخرین ماه بهار بود. بابۀ جومالی هرچه خود را به خواب می انداخت، خوابش نمی برد، گاه گاهی نیم خیز شده در پرتو نور ماه که از دریچه تابیده بود، به چهره لاغر پسرش نگاه می کرد و باز به بسترش می افتاد. وقتی کمی مژه هایش سنگین می شد، آوازی به مغزش می پیچید.

"درد ایلا کدش، بری ازی که سر قوت بیایه، باید شوربای یخنی بخورد، شوربای گوسفند."

نشد، آهسته از بسترش برخاست، به همسرش که او هم بیدار بود، نزدیک شد و گفت: "من رفتم."

"هنوز خُو صبح نشده!"

"پروا ندارد، آهسته آهسته، دم راست کرده می روم."

بعد به پیشانی پسرش که در خواب ژرفی فرو رفته بود، بوسه زده زمزمه کرد: "بری چاشت صبایت بخیر گوشت می آورم."

* * *

بابۀ جومالی توبره آرد جو را محکم به پشتش بست و از خانه برآمد. سپیدی سیمگون ماه همه چیز را در آغوش داشت و این سپیدی یک نواخت تشخیص وقت را دشوار ساخته بود. او که نرم نرمک از کوره راه میان کشت زارها گام

پسر بابۀ جومالی در بستر مریضی افتاده بود. مرد با تجربه ده که از او عیادت کرد، نبضش را گرفت. به پیشانی او دست گذاشت و پس از این که زبانش را دید گفت: "درد ایلا کدش، بری ازی که سر قوت بیاید، باید شوربای یخنی بخوره، یخنی گوشت گوسفند."

پدر در برابر نگاه های مادر سرش خم شد و لحظه ای بعد با نوک شمله لُنگی اش عرق هایش را از شیارهای پیشانی اش پاک کرد.

مرد با تجربه پس از دل داری و دعا از خانه برآمد. مادر که در کنار پسر مریضش اندوهگین نشسته بود و آهسته آهسته با خمچه مگس ها را از بستر او دور می کرد، باز نگاه های پرسش آمیز را به پدر بخیه نمود. پدر که پیدا بود غرق چرت هایش می باشد بعد از این که چند بار گاهی از ریش سفید و گاهی از کومه های درون رفته و بینی شکفته اش چُندک گرفت، بی صدا به مادر اشاره نمود. مادر خمچه را در پهلوی بالشت پسرش ماند و بی شرفه از جایش برخاست. هر دو از خانه برآمدند و در زیر چپری، آن جایی که تنور تابستانی بود، به گفت و گو پرداختند. پدر که گلویش پُر عقده معلوم می شد، گفت: "دیگر چاره نیست، از همان آرد جو یکی دو سیرش را بفروشیم."

مادر که خیلی دلش به حال پدر می سوخت، گفت: "به چی احتیاجی و گردن پتی توانستی که شش سیر آرد جو را از ارباب قرض بگیری! آن هم یک سیر را به دو سیر، حالا اگر از آن بفروشی باز غم نان چطور می شود؟"

را در قات نان چپاتی پیچ داده فرو می برد و از پشت آن چمچه را گرفته با شتاب شوربای یخنی را شُپ می نماید او دیگر نیرویش را باز یافته و مانند پیش با هم روی زمین های خان زحمت می کشند و از زحمت آنان مزرعه ها از حاصل جوش می خورند.

* * *

گاه گاهی یگان موتر که از کنار بابه جومالی می گذشت و خاک باد انبوه آن او را در خود غرق می نمود، رشته های چرتش پاره می شد و در این وقت آرزو می نمود ای کاش پول می داشت تا به موتر سوار می گردید. پس از لختی باز سگال کشتی خیال هایش را به دست گرفت.

* * *

پسرش را می دید که لبخندی شادمانه بر لبان دارد و جوال های گندم را یکی پشت هم از خرمن جای به خانه می آورد.

او به پسرش می گوید: "چه می کنی؟ حق خان را هم به خانه ما می آوری؟"

پسرش با تعجب به سویش نگریسته پاسخ می دهد: "حق خان؟ حق چی؟"

بعد بازو هایش را در برابر چشم های او قرار داده گاهی با یک دستش و گاهی با دست دیگرش به بازوهایش تپ تپ زده با غرور به جوال ها اشاره می نماید و با خشم می گوید: "این ها محصول کار ما است، محصول بازوان و دست رنج ما! هیچ کس به این ها حق ندارد، هیچ کس!"

* * *

تار این چرت های رنگین و دل پذیر بابه جمالی وقتی سگکید که موتر حاجی گل میر به شدت در پهلوی او متوقف گردید و حاجی خطاب به کلینزش گفت: "گل زرین، سواری را وَر دار!"

بر می داشت، ناگهان فکری به کله اش برق زد. لختی به جایش میخکوب شد، به سوی ماه، آسمان و ستارگان دید، بعد در پیرامونش به مزرعه ها نظر انداخت، آن گاه به صدای بلبلی که در جنگل کنار دریا ناله سر داده بود، متوجه شد. لبخند شادمانه بر لبانش نقش بست و راهش را به سوی جنگل کج نمود. در زیر سایه روشنی به روی چمنزار مخملین در لب دریا، توبره اش را در زیر سرش گذاشته دیده هایش را از لای شاخسار به مهتاب روشنگر دوخت و به آوای عشق انگیز بلبل گوش فرا داد. لحظه ای بعد در حالی که باز به اندیشه پسرش افتاده بود با خود گفت: "هر وقت که بلبل به خواب رفت و خاموش شد، معلوم است که گل ها می شکفد و صبح فرا می رسد، آن وقت من راهی می شوم."

او به خاطر تن درستی پسرش خاموشانه می اندیشید و بلبل به خاطر شوق دیدار لبخند گل مستانه می نالید. هنگامی که بلبل به خواب رفت و دیگر فریاد هایش به گوش نمی رسید، بابه جومالی توبره اش را برداشت و رهسپار شهر گردید.

* * *

شهر آنجا دارای بازار کوچکی بود که فقط چند دکان داشت. دکان داران از ثروتمندانی بودند که هم زمین فراوان داشتند و هم دکان داری می کردند. اهالی منطقه مجبور بودند که احتیاج شان را به وسیله این دکان ها رفع نمایند.

دکان داران با استفاده از احتیاج اهالی، اشیای فروشی آنان را به قیمت ارزان می خریدند و اشیای مورد نیاز شان را به قیمت گران می فروختند.

بابه جومالی توانست که با فروش دو سیر آرد جو، یک پاو گوشت گوسفند بخرد.

* * *

آفتاب کم کم به نیمه های آسمان نزدیک می شد. بابه جومالی که غرق چرت هایش بود، تلاش کنان از میان سرک گردآلود راه می پیمود. او می کوشید که پیش از چاشت خود را به خانه برساند تا همسرش بتواند گوشت را برای چاشت پسرش پخته کند. او پسرش را می دید که لقمه های گوشت

خارج از متن سال ۱۳۵۵ خورشیدی

خدا، گوشتم را بدهید، آخر در خانه انتظارم می باشند، گوشت پرهیزانه پسر است..."

موتر دقیقه به دقیقه از او فاصله می گرفت، هر چه موترا دور می شد، او وارخطا تر می گردید و می کوشید تا به سرعتش بیافزاید. لنگی اش از سرش باز گردیده حلقه حلقه به گردنش افتاده بود. دانه های عرق یکی پشت هم از رخسار چروکیده و کم خونش سرازیر می شد و از لابه لای تارهای ریش سفید خاک آلودش به یخن چرکینش می چکید. به تدریج نیرویش به تحلیل می رفت و موترا از او دور تر می شد؛ ولی او تلاش کنان و نفس زنان می دوید و چیزهایی می گفت، از خستگی زیاد نمی توانست گفته هایش را صریح ادا نماید. تنها از میان گفته هایش کلمه گوشت فهمیده می شد و گاه گاهی همان طور در حال دوش از ته دل با تمام قوت فریاد می زد: "گوشت... گوشت پسر!"

دیگر ناتوان شده بود. تمام وجودش از خستگی سست می شد و به سختی گام هایش را بر می داشت. کمی که می خواست به سرعتش بیافزاید، پاهایش به هم می پیچید و بر خاک های گرم سرک به رو می افتاد. سر و صورت مرگ زا و لباس های ژنده اش بیخی گردآلود شده بود؛ مگر باز با شتاب از جایش بر می خواست و همان طور خاک آلود باز می دوید. در حالی که دست هایش در هوا بلند و پنجه هایش باز می بود، فریادی سر می داد: "گوشتم... را... بده... گوشت... پرهیزانه... پسر..."

باز ناتوان می شد و باز به رو می افتاد. در این لحظه ها صدایی به گوشش زمزمه می شد: "درد رهایش کرده، بری آزی که سر قوت بیاید شوربای یخنی بخوره، شوربای یخنی گوشت گوسفند..."

باز از جایش بر می خواست. دیگر حواسش پریشان شده بود. زمین و آسمان به دور سرش می چرخید. پرده های رنگارنگ در برابر چشم هایش قرار می گرفت و در لا به لای این پرده، چیزهای گونه گونه به نظرش می آمد. پسرش را می دید که در کنار مادرش نشسته شوربای یخنی را با چمچه شُپ شُپ می نوشد و گوشت یخنی را در قات نان چپاتی پیچانده کته کته لقمه می زند.

گل زرین که مالکش را خوب می شناخت چند بار به قواره بابه جومالی نظر انداخت. بعد با تردید از دستش گرفته به موترا بالا کرد.

بابه جومالی که از این حادثه بسی شادمان شده بود، پس از دعاگویی به یک گوشه، بالای بار نشسته به دقت پیرامونش را می نگریست تا از منزل گاهش تیر نشود.

وقتی به منزل گاهش نزدیک گردید، فریاد برآورد که موترا را ایستاده کند. موترا ایستاده شد. بابه جومالی پیاده گردید. حاجی میرگل صدا کرد: "گل زرین کرایش را بگیر!"

وقتی کلمه کرا به گوش بابه جومالی رسید، رنگ از رخسار پرید. با عذر و زاری گفت: "پیسسه ندارم، به خدا که ندارم."

موتروان هر دم به اکسیلتر فشار می آورد و موترا آهسته آهسته حرکت می کرد.

حاجی میرگل که بی حوصله شده بود، در میان غرش موترا به سختی صدای گل زرین به گوشش رسید که گفت: "پیسسه ندارد."

همین که کلمه پیسسه ندارد را حاجی گل میر شنید، با شتاب از موترا پایین شد و چند سیلی محکم به رخسار بابه جومالی حواله نموده، فحش و ناسزا گویان گفت: "وقتی پیسسه نداری چرا به موترا سوار می شوی؟"

بابه جومالی که از وارخطایی، تمام وجودش می لرزید، ناله کنان گفت: "من کی خواستم که به موترا سوار شوم! خود شما مرا به موترا سوار نمودید."

حاجی گل میر این بار با پنجه های پُر زورش از گلوش گرفته چنان فشار داد که چشم های بابه جومالی لوق ماند. سپس دستمال گوشت را از دست او گرفته به بادی موترا پرتاب کرد. خودش به موترا نشست و موترا حرکت نمود. و با خود غرید: "پیسسه ندارم، پیسسه که نداری چرا به موترا سوار می شوی؟"

موترا به رفتارش ادامه می داد و بابه جومالی با تمام قوتش از عقب آن می دوید و فریاد می کشید: "به لحاظ

باز پاهایش به هم می پیچید و در میان خاک های گرمآلود می غلتید. وقتی که می خواست برخیزد، نمی توانست. آه ژرفی می کشید و فریاد می زد: "گوشت... گوشت پسرم..."

به روی سرک لوتک می زد و غلتان غلتان خودرا در سمتی که موتر رفته بود، می کشاند. ناگهان خودرا به روی چیزی انداخت و به آواز خیلی بلند ناله سر داد: "گوشت... گوشت...!"

* * *

حاجی گل میر بی خیال در سیت موتر نشسته بود و گاهی زمزمه های شادمانه ای از میان لب های کلفتش بر می آمد. او به موتروان دستور می داد تا بکوشد پیش از گرمی های چاشت خودرا در جای خوش آب و هوایی برساند. پس از ساعتی موتر کنار بیشه ای ایستاده شد.

حاجی از سیت برآمد، رادیو و قالینچه اش را گرفته به سوی چشمه صافی که از قات سنگلاخ ها در دل چمن زاری سرازیر می شد و پیرامون آن راجنگل های وحشی با گل های رنگارنگ آذین بسته بودند، روانه شد. آن جا قالینچه اش را در کنار چشمه به روی سبزه های زمردین در زیر سنبل هایی که از شاخه های سنگ ها آویزان شده بودند، هموار کرد.

سرو صورت گوشت آلود و گردن پُر چربویش را شست. آن گاه پس از این که چند بار ریشش را با پنجه هایش تا و بالا نمود، وضو کرد. بعد خطاب به گل زرین صدا کرد: "جای نماز را بیاور!"

گل زرین مثلی که هیچ نشنیده باشد، همان طوری که روی بارها در بادی موتر لم داده و نگاه هایش به نقطه دور، به قله های پُر برف، دوخته شده بود، غرق اندیشه ها بود. پس از لختی باز هم حاجی گل میر صدا کرد. باز هم گل زرین از جایش تکان نخورد. بار سوم حاجی گل میر فریاد خشم آلودی برکشید: "گل زرین، کر شدی، زود شو جای نماز را بیاور که نماز قضا می شود."

گل زرین، این بار، پس از این که چند بار تف تف نمود، از بادی موتر پایین شده جای نماز را از سیت برداشت و آورد

در برابر حاجی گل میر پرتاب کرد. حاجی که وضع را دید، برایش گفت: "چه گپ است؟ چرا از سر و رویت قهر می بارد؟"

گل زرین چیزی نگفت و خاموشانه برگشت. حاجی گل میر از دنبالش صدا کرد: "اِشتوب و دیگ بخار را هم بیاور و همان گوشت را پخته کن!"

گل زرین با شنیدن این صدا در جایش میخکوب شد. لحظه ای ساکت و آرام بود، مثلی که در باره چیز مهمی می اندیشید. در باره گذشته های ننگین حاجی، در باره مادر پیرش که از مدت ها منتظر مزد او است، در باره گوشت بابیه جومالی و ... ناگهان با شتاب به عقب برگشت و با گام های محکم قدم برداشته در برابر حاجی گل میر ایستاده شد و گفت: "کدام گوشت؟"

"گوشتی که از سواری والا گرفتیم."

گل زرین که از قهر زیاد به خود می پیچید، بازوان زورمندش را به کمر باریکش گرفته، سینه فراخ و مردانه اش را به پیش کشیده، هرچه پر قوت تر به صورت حاجی گل میر تف کرد.

تف های او به صورت گوشت آلود و ریش سیاه انبوه حاجی گل میر چسبید. حاجی که سخت تحقیر شده بود و تمام رگ هایش از عصبانیت می پرید، خطاب به گل زرین گفت: "ای بی حیای خدا ناشناس، تو از کجا این قدر جرأت کردی؟"

گل زرین از ته دل فریاد کشید: "باید جرأت کرد، بیش از این نمی توان تحمل نمود!"

این را گفت و به سوی موتر گام برداشت. حاجی گل میر پس از این که نفس تازه کرد، خواست که تف ها را از رخسار و ریشش پاک کند. در این هنگام متوجه شد که موتر به حرکت افتاد. او سراسیمه به جانب موتر دوید، ولی موتر دیگر از او دور شده بود...

رویدادهای خوش و ناخوش

گزارش از محفل رونمایی کتاب

خاطرات شادروان عبدالکریم میثاق؛ روایتی دست اول از
فراز و نشیب جریان چپ در افغانستان

این نشست با سخنان داکتر فرشید زیار میثاق فرزند فقید میثاق که مروری بر زندگی وی و چند و چون نشر این اثر داشت، آغاز شد. او به دلایل تأخیر در نشر این اثر پرداخت و در عین حال آرزو کرد که کاش پدرش فرصت می‌یافت و تمام خاطرات سیاسی خود را به رشته تحریر در می‌آورد. داکتر فرشید در بخشی از سخنان خود چنین گفت:

«ما (خانواده میثاق) بالاخره بعد از یک مدت زیاد و تلاش

رونمایی از کتاب خاطرات شادروان عبدالکریم میثاق، از چهره‌های برجسته جریان چپ در افغانستان، یکی از رویداد های مهم فرهنگی طی سال روان میلادی در لندن بود. در نشست رونمایی «خاطره‌ها، گپ‌هایی از گذشته» در تاریخ ۹ اکتوبر ۲۰۲۲ میلادی در سالن اجتماعات زرین در شمال لندن سرگذشت زندگی سیاسی عبدالکریم میثاق، وزیر مالیه و شهردار پیشین کابل، توسط شماری از فرهنگیان و صاحب‌نظران به بررسی گرفته شد.

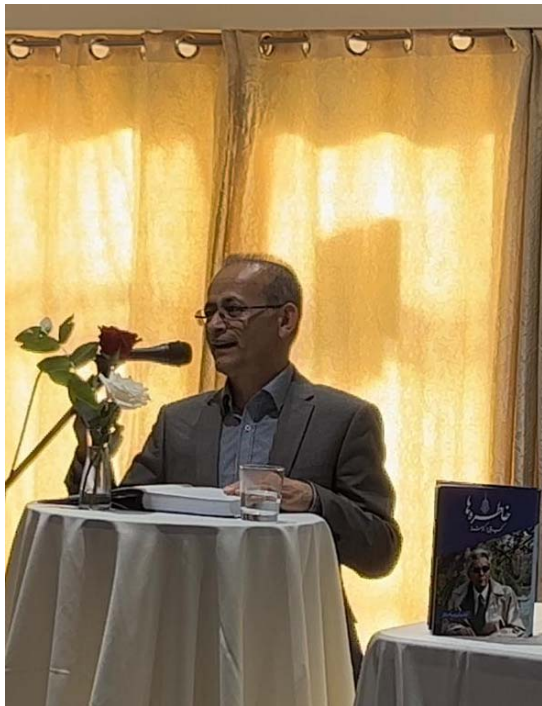

پیگیر توانستیم که تمام نوشته های پدر بزرگوار مان را ترتیب کرده و به حیث یک کتاب تاریخی پر ارزش به چاپ برسانیم. جمع آوری و تدوین نوشته های پدرم کار ساده نبود... من به

اقدام کرده است تا جانب انصاف را در بازگویی خاطرات سیاسی رعایت کرده باشد.

اسدالله شفایی رئیس بنیاد دانشنامه هزاره که پیش‌گفتاری هم بر این کتاب نوشته است، مرور فشرده بر محتوای این کتاب داشت و آن را سندی دست اول از یکی از مقاطع بسیار مهم تاریخ افغانستان که شاهد فراز و نشیب جریان چپ در

این کشور بوده، عنوان کرد. آقای شفایی این کتاب را اثری مهم و نادر در مورد احزاب سیاسی و سیاست در افغانستان خوانده و گفت که شادروان میثاق سعی کرده است در این اثر راوی بی‌طرف رویدادها باشد و هرچند به جریان خلق حزب دموکراتیک خلق افغانستان تعلق داشت اما تلاش داشته روایتی نقدگونه از این جریان برای خوانندگان ارائه کند.

اسدالله شفایی در بخشی از سخنان خود چنین گفت:

«این خاطرات، روایتی دست اول از رویدادهای مهم دهه‌های چهل و پنجاه خورشیدی در افغانستان به دست می‌دهد که اثرات بسیاری بر تحولات بعدی داشته است. شادروان میثاق به حیث یکی از دست‌اندرکاران جریان چپ توانسته در سراسر این خاطرات ما را با خود به میان جوانان و

این باورم هستم که ای کاش پدربزرگوارمان می‌توانست تمام واقعات زندگی سیاسی‌اش را با تمام جزئیات و تاریخ‌وار با فکر آرام آراسته می‌کرد و می‌نوشت. مگر دریغا و من متیقن استم که بی وفایی‌ها و نامردی‌های را که در جریان زندگی سیاسی‌اش تجربه کرده بود مانع چنین عمل شده بود. بی وفایی و نامردی سیاست‌مداران چار اطراف‌اش و مخصوصاً به بی‌راهه رفتن نزدیک‌ترین دوستان هم رزم‌اش ضربه سخت در پیکر و

روان پدربزرگوارم بوده که او را بی‌اندازه ناامید و ویران کرده بود. از این سبب پدر بزرگوارم متیقن شده بود که شاید هم سیاست کردن در همچو یک کشور سنتی عقب مانده چنین عواقب ناگوار را بار آورده است».

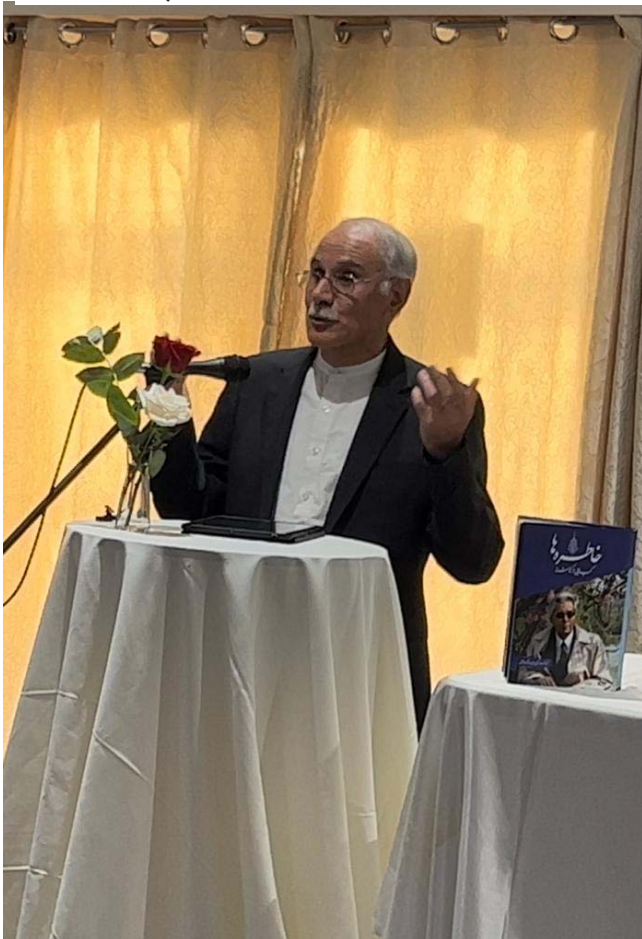
فرزند شادروان میثاق همچنین در بخشی از سخنان خود گفت که «حقیقت‌های ناگفته و پنهان» بسیاری در این اثر برملا شده و خوانندگان را به شناخت واقعیت‌های بسیاری کمک می‌کند. او همچنین گفت که شادروان میثاق با بی‌آلایشی حقایق زندگی سیاسی خود را بی‌باکانه بازگو کرده و تلاش کرده است که در این اثر یک طرفه قضاوت نکند. او به بخشی از مقدمه کتاب اشاره کرد که در آن شادروان میثاق از انگیزه نوشتن این اثر سخن گفته است. نویسنده تأکید کرده که سعی داشته از توصیف ویژگی‌های شخصی افراد خود را برحذر نگاه دارد و بارها با بازخوانی و بازنویسی بخش‌هایی از این اثر

دموکراتیک خلق افغانستان و در مراحل بعدی تقرر به عنوان شهردار کابل و وزیر مالیه افغانستان به تصویر بکشد».

نوروهاب خپاند نویسنده، فعال سیاسی و عضو پیشین کمیته مرکزی حزب دموکراتیک افغانستان که دوست خانوادگی و یک تن از همزمان دیرینه میثاق است، پیرامون فعالیت های سیاسی شادروان میثاق صحبت کرد. آقای خپاند در بخشی از سخنان خود چنین گفت:

د مرحوم عبدالکریم میثاق کتاب د دموکراتیک خلک اړوند د لا زیاتو خپرونو له پاره ډیر مهم دی. د بیلگي په توگه هغه لیکلي چې کله گوند د اپوزیشن حالت کې ؤ نو به یې د ملي متحدې جبهې له جوړیدو ملاتړ کاوه خو کله چې واکمن شو بیا یې د ملي متحدې جبهې مرامي طرحه شا ته کړه.

گوند د داود رژیم په دې تومتې کاوه چې د یو گوندیز سیستم جوړولو ته یې لاره هواره کړه. خو کله چې گوند داود خان نسکور کړ خپله یې د یو گوندیز سیستم جوړول اړین وگڼل او د گوندي پلورالیسم رامنځ ته کول یې ونه غوښتل.

فعالان سیاسی و اجتماعی این دوره ببرد و با دیدگاهها و طرز فکر موجود در میان جریان چپ در این دوره به شکل ملموس آشنا سازد. نکته برجسته دیگر در این اثر، تلاش نویسنده بر روایت بی طرفانه و غیرجانبدارانه از رویدادهای این دوره است. شادروان میثاق در بیان خاطرات خود سعی دارد تعلق حزبی و جناحی خود را به کناری نهد، به عنوان ناظر رویدادها جنبه های مختلف آنها را بکاود و روایت دقیقی از آنچه گذشته، برای مخاطبان ارائه کند. هرچند در مقاطعی تعلق خاطر او به جناح خلق حزب دموکراتیک خلق افغانستان و دیدگاه های حاکم در میان اعضای آن در این اثر مشهود است، اما او تلاش داشته به عنوان یک راوی بی طرف دیدگاه و طرز تفکر دیگر جریانها را نیز کندوکاو کند و شنوای استدلال های مخالف هم باشد. در باره ابعاد اثرگذاری عوامل بیرونی بر تحولات سیاسی در افغانستان نیز این اثر تصویر خوبی ارائه داده است. نویسنده توضیح داده که چه تصویری از اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و همچنین چین دوران مائوتسه تونگ در ذهن افراد و هواداران جریان چپ در افغانستان در این دوره وجود داشت و به عنوان مثال نظام حاکم بر شوروی نمونه کاملی از سیستم مطلوب توصیف و هرگونه انتقادی از آن به عوامل امپریالیستی نسبت داده می شد».

آقای شفایی همچنین اشاره کرد که اشراف نویسنده بر بسیاری از جزئیات تحولات سیاسی از دهه ۱۳۴۰ خورشیدی به بعد و دست اندرکاران این تحولات از دیگر نقاط برجسته این اثر به شمار می رود. به گفته او، «روایت دقیق این رویدادها نشان می دهد که نویسنده حافظه تاریخی خوبی داشته و سعی کرده نکات بسیار کوچک را نیز از نظر دور نداشته باشد. به گفته آقای شفایی، صداقت و صمیمیت نویسنده در توصیف چهره های دخیل در تحولات و در عین حال رعایت حریم خصوصی افراد را نیز می توان جزو ویژگی های این اثر برشمرد».

وی همچنین گفت که این اثر تلفیقی از زندگی شخصی و خاطرات سیاسی نویسنده است. به نظر می رسد شادروان میثاق به خوبی از عهده این کار برآمده و «توانسته ابعادی از تجربیات و زندگی خصوصی خود را به عنوان جوانی متعلق به جامعه محروم هزاره تا رسیدن به عضویت کمیته مرکزی حزب

عهده داشت به اهمیت نشر این اثر پرداخت و آن را یکی از آثار با ارزش تاریخی - سیاسی تاریخ معاصر افغانستان شمرد. او طی سخنان خود گفت که این اثر ارزش تاریخی بسیاری دارد و از آن جهت با اهمیت است که نویسنده به برهه‌ای مهم از تاریخ افغانستان پرداخته است؛ برهه‌ای که حیات سیاسی خود و حزبی که وی تمام هم و غم خود را به پای آن گذاشت، یعنی حزب دموکراتیک خلق افغانستان را به صورت غیرجانبدارانه، مستند و به دور از هرگونه حب و بغض، و داوری جناحی، نقادانه، با زبان روان و ادبیاتی داستانی - روایی، چنان بیان می‌دارد که در آثار سایر نویسندگان و شرکت کنندگان حوادث آن روزگار که پیشتر در این زمینه قلمفرسایی کرده اند کم تر به آن پرداخته شده است. او گفت، این بدان معنا نیست که به کار و آثاری که در رابطه با تحولات و رویدادهای تاریخی نیم قرن اخیر کشور، که تا قبل از اثر هذا، خلق شده اند کم بها داده شود و بی اهمیت جلوه داده شوند، اما با جرأت می‌توان گفت مسایل و رویدادهایی که زنده یاد میثاق در اثر خود به آن پرداخته است، و حتی به جزئیات روی آن‌ها مکث نموده است، در کم تر آثار دیگران می‌توان آن را دریافت.

آقای تاج همچین گفت: «میثاق که خود نویسنده و شاعر بود و عمری را در کار دفترداری و کار میرزایی گذرانده بود، کوشش کرده است تا شرح رویدادها را با ادبیات داستانی - روایی، یعنی روایت‌ها را قصه گونه به رشته تحریر درآورد تا خواننده حین خوانش کتاب از روال خشک رویدادهای سیاسی خسته نشده و بدون توجه به ماهیت و عمق رویدادها و جریان‌ها همچون کتاب‌های درسی متن را بخواند و فردایش آن را به فراموشی بسپارد، بلکه محتوی کتاب را علاوه بر ارزش تاریخی و آموزشی آن، مانند داستانی در حافظه بسپارد و در صورت نیاز آن را به کنکاش بگیرد».

بانو زرغونه رسا گوینده سابقه دار رادیو تلویزیون ملی افغانستان و از پیشتازان جنبش زنان کشور، داستان جالبی را از این کتاب بیان کرد که به دوران کودکی و نوجوانی شادروان میثاق ارتباط داشت.

داکتر یحیی بیضا پژوهشگر مؤسسه تحقیقات اسماعیلیه در لندن یکی دیگر از سخنرانان این نشست بود که به اهمیت نشر

برک کارمل به نورمحمد تره کی د گوندي اساسنامی د موادو د نه پلي کولو په تیروتنه پر بللو، خو کله چې خپله گوندي واکمن شو ډیرو ورته تیروتنو ته یې پاملرنه نه کوله. د گوند د اپوزیشن مرحله کې چې ۱۳ کاله یې ونیول گوند که زیار ایستلی وی، کولی یې شول گوند له ډموکراسۍ سره بلد کړي. یانې له لاندي څخه پورته ته او یا له پورته څخه لاندي ته ټاکنې وکړي. خو دا کار ونه شو. کله چې گوند واکمن کیږي یوه زمینه برابره شوه چې گوند گوندي غړي د ټاکنو په لور رهي کړي وی. یانې د گوند کنگره جوړه شوي وی او هغه ستونزي چې په گوند کې د غیر اصولي لارو حلیدلي هغه په اصولي توگه حل کړي.

دا هغه تیروتنی وي چې مرحوم میثاق خپل کتاب کې ورته گوته نیولي.

همایون تاج فعال فرهنگی در لندن و از دیگر هم‌زمان پیشین شادروان میثاق که گرداندگی این نشست فرهنگی را بر

این اثر پرداخت. او «خاطره‌ها، گپ‌هایی از گذشته» را اثری برجسته در باره تاریخ تحولات جریان چپ در افغانستان بر شمرد که می‌تواند برای مطالعات آکادمیک راجع به تحولات سیاسی و تاریخی افغانستان مورد استفاده قرار گیرد. او در بخشی از سخنان خود چنین گفت:

«کتاب خاطره‌ها و گپ‌هایی از گذشته از نوع ژانر خاطره‌های سیاسی به شمار می‌رود. این کتاب نه تنها خواننده را با روایت دست اول از واقعات سیاسی معاصر افغانستان آشنا می‌سازد بلکه خواننده را با تحولات و فراز و نشیب‌های سیاسی که شادروان میثاق در طول زندگی خود تجربه کرده است نیز آگاه می‌سازد. همچنین این اثر در جمله ادبیات اقلیت‌های سیاسی نیز شمرده می‌شود. کریم میثاق جزء از اقلیت‌های سیاسی است که تحولات سیاسی حزب را از درون به بیرون تجربه و مشاهده می‌نماید، او از جمله افراد کنگره موسس حزب در سال ۱۹۶۵ میلادی و سال‌هایی زیادی از عمر سیاسی خویش را در انزوا سپری می‌کند، از یکطرف در انزوای سیاسی بوده و از طرف دیگر هم حس تعلیقت به حزب را در تمام عمر خود داشته، بطور مثال، بعد از یک سال خدمت به عنوان وزیر مالیه از سال ۱۹۷۸ تا ۱۹۷۹ میلادی (حدود ۲۰ ماه) که قشون نظامی اتحاد شوروی سابق در دسامبر ۱۹۷۹ وارد افغانستان می‌شود، حفیظ الله امین از بین برده شده و ببرک کارمل رییس جمهور جدید تعیین می‌شود و اثر این تحول را کریم میثاق برای ده سال در زندگی خود تجربه می‌کند یعنی در مدت ده سال از سال ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹ میلادی شادروان میثاق نظربند و خانه نشین می‌شود و دستش از تمام فعالیت‌های سیاسی و دولتی گرفته می‌شود تا اینکه در سال ۱۹۸۹ م وقتی که قشون نظامی اتحاد شوروی سابق از افغانستان خارج می‌شود، نیازی دوباره به کریم میثاق پیدا می‌شود و در آن وقت داکتر نجیب، سلطان علی کشتمند و سفیر شوروی در کابل از ایشان می‌خواهند که بار دیگر در متن حزب و دولت بیاید و به حیث شهردار شهر کابل ایفای وظیفه کند.

خوب این انزوا و حس تعلیقت به حزب یک فرصت بسیار جالبی را برای کریم میثاق فراهم می‌سازد تا از یک طرف عملکردهای حزب را با بیطرفی و با طرفداری نگاه کند. بیطرفی به این معنی که وقتی به انزوا کشانیده می‌شود حزب

را از بیرون به درون نگاه می‌کند و وقتی که در خود حزب است و از موسسین حزب است، حزب را از درون به بیرون می‌بیند و این باعث می‌شود که زبان نوشتاری این کتاب از یک طرف بیطرفانه و بی‌آلایش باشد و از طرف دیگر به آن ارزش‌هایی که میثاق و هم‌زمانش به او وفادار بودند آن را هم انعکاس بدهد و این خود یکی از نکات جالبی است که در این کتاب دیده می‌شود».

داکتر بیضا همچنین اشاره کرد که «نوشتن این کتاب در سال ۱۹۸۳ م شروع شد. یعنی زمانی که شادروان میثاق در خانه خود در کابل نظربند بود و بعد در سال ۱۹۹۰ در لندن ادامه می‌دهد و بعد هم فرزندانش شش سال پس از درگذشت ایشان در سال ۲۰۱۶ م این کتاب را در سال ۲۰۲۱ تکمیل و بالاخره در سال ۲۰۲۲ م چاپ می‌شود. شادروان میثاق هیچگاهی حاضر نبود که این کتاب در زمان حیات ایشان به چاپ برسد و یگانه دلیلی که، دلیل مهم هم بود، که شرایط سیاسی درون افغانستان این انگیزه را برایش نمی‌داد که به چاپ این کتاب دست بزند».

داکتر بیضا در سخنان خود همچنین اشاره کرده که «در کنار این اثر تاریخی شادروان میثاق نویسنده داستان‌ها و دفترهای شعری فراوانی است که از جمله چند اثر ایشان را نام می‌برم: کتاب لبخند مادر که در سال ۱۹۷۳ م به چاپ رسید و همچنان داستان‌هایی استند به نام‌هایی نجوای بنفشه‌ای، افسانه‌های خیال، میلودی دریاچه، راه‌سبز، پرواز فرشته که برای کودکان نوشته بود و همچنین من و زنجیرهایش. دفترچه‌های شعری منتشر شده ایشان عبارتند از: باغ، باغچه، جنگل‌اندیشه، چمن‌زار تصویر، و باغستان واژه».

پروفیسور مگنس، پروفیسور مردم‌شناسی، استاد دانشگاه ساسکس و رئیس مطالعات آسیا در همین دانشگاه پیرامون ارزش تاریخی و مرجع بودن این اثر سخنرانی نمود و علاوه کرد، کتاب عبدالکریم میثاق می‌تواند برای نسل‌های بعدی و پژوهشگران منبع خوب و معتبری باشد.

دکتر طاهر شاران، رئیس پیشین اداره تحقیقات اتمی افغانستان از طریق آنلاین از خاطره‌های دیدارها و صحبت

فرهنگیان و اهالی قلم در این نشست سیاست‌گذاری کرد و گفت که این اثر به‌زودی در اختیار مخاطبان و علاقه‌مندان در کشورهای مختلف جهان قرار خواهد گرفت.

نشست رونمایی کتاب «خاطره‌ها، گپ‌هایی از گذشته» توسط خانواده عبدالکریم میثاق و با هماهنگی انجمن دوستی افغان‌ها در لندن برگزار شد.

چند تصویر از مراسم رونمایی کتاب «خاطره‌ها، گپ‌هایی از گذشته»

هایی که از نزدیک با شادروان میثاق انجام داده بود یاد کرد و سخنان و سرگذشت‌هایی را که میثاق در این دیدارها انجام داده بود از لحاظ تاریخی با ارزش پنداشت.

خیرمحمد سلطانی، از دوستان و معین وزارت مالیه در دوران تصدی عبدالکریم میثاق به صفت وزیر مالیه خاطرات خود را درباره نظم و پرنسیپ کاری، پاک نفسی و تعهد به ارزش‌های والایی که کریم میثاق داشت، یادآوری کرد.

محفل با سخنرانی امتنانی از جانب انجینیر عبدالرحیم میثاق پسر ارشد زنده یاد میثاق به پایان رسید. او از حضور

به یاد به ابدیت پیوستگان بی برکت

دکتر صالح محمد زیری و دکتر اسدالله حبیب

ارواښاد ډاکټر صالح محمد زيری

فارغه شو او دکابل نادر شاه روغتون (علي آباد شفاخانه) کې د مرحوم پروفیسور علي احمد خان ترمشری لاندې عقلي او عصبي سرویس کې په کار شروع وکړه.

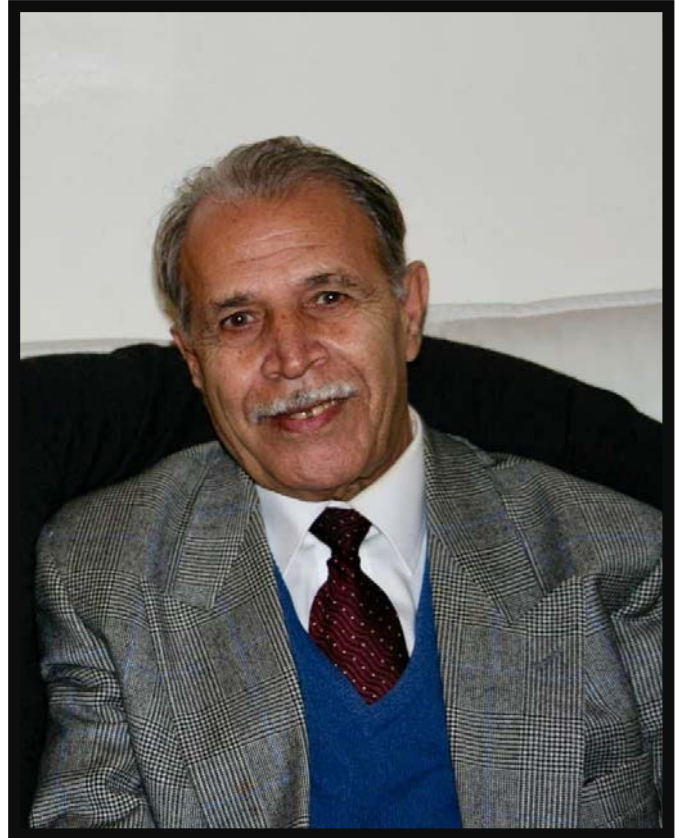
د پوهنتون په څلورم کال کې یې د سیاست سره مینه پیدا سوه. هغه به ویل: "کله چې د طب یو استاد د درملنې پر ځای د ناروغۍ د مخ نیوي یا وقایوی طب په اړه لارښوونې راته کولې، نو ماته همدا سوچ د ټولنې له پاره را ولويد، چې د ټولنې سواد به هغه د ناروغۍ کندنې ته د لوېدلو نه وړاندې و رغوي." ځکه هغه د طب پر ځای سیاسي کار ته مخ کړ او د یوه ملی نهضت د جوړولو کار یې پیل کړ.

ډاکټر زيری د ۱۳۴۳ لمريز کال د جدي پر ۱۱ مه نېټه د ډيموکراتيک خلک د جوړيدو موسسه کنگره کې د مرکزي کميټې د اصلي غړي په توگه وټاکل شو. زيری د پاچا ظاهرشاه په دوران کې د افغانستان ولسي جرگې ۱۳ مې دورې ته د گوند دنورو نوماندانو تر څنگ کانديد شو. هغه يو تکړه ويناوال وو او په روانه ساده ژبه چې عام ولس په پوه سی خبرې کولې. هغه په کندهار کې د پارلماني ټاکنو پر محال يو ډير بريالی کمپين و چلوی او د بی ساري محبوبیت خاوند سو، خو د وخت د حکومت له خوا د گوندي غړیتوب په تور ونيول سو او په ۶ نیم کاله سياسي بند محکوم سو. ده د بند دغه دوره د کندهار په محبس کې تر سره کړه. زيری د داود خان د جمهوریت په لمړيو مياشتو کې له بند څخه خلاص سو.

ارواښاد د خپل ټول سياسي ژوند په لړ کې د گوند د اختلاف د ليرې کولو له پاره مبارزه کوله، او ټول اړخونه یې يووالي ته بلل.

د ۱۳۵۷ کال د ثور د بدلون څخه وروسته هغه د افغانستان د کرنې او ځمکو اصلاحاتو وزير شو چې د ځمکو د دموکراتيکو اصلاحاتو د پروگرام عملي کولو کې یې کلیدي رول درلود. زيری د گوند د سياسي بيرو، د انقلابي شورا د ريسه هيئت غړی هم پاتې شوی او څه موده وروسته بيا د عامي روغتيا د وزير په توگه په دنده وگمارل شو چې هلته یې هم په ځينو نوښتونو لاس پورې کړ.

د دموکراتيک خلک د بحران او شوروي تيري وروسته، له ټولو حکومتي چارو څنډي ته کړل شو او يوازې یې گوندي چاری پلي کولې. هلته یې هم د سياسي بيرو او دارالانشا له

ارواښاد ډاکټر صالح محمد زيری دکندهار د برو بازار د صبر کوڅه کې په يوې متدينې کورنۍ کې سترگې پرانيستي. د زيريدلو کال يې ۱۳۱۴ لمريز کال پسرلی دی چې د ۱۹۳۵ ميلادي کال سره سمون خوري. دا نېټه ځکه دقيقه ده چې مور به یې ويل: "ته په هغه کال کې زېږېدلئ يې چې په کوټه کې سخته زلزله سوې وه." د هغه کونډه مور يې زهرا چې په يوې متوسطه کورنۍ کې لويه سوې وه او دلوستلو سواد يې درلود، خپل دواړه زامن ښوونځی ته شامل کړل.

جان محمد "پلار" چې د کندهار د وتلو ښوونکو څخه وو د کوچنی زيري پر روزنه بې ساری اغېز پريښود. د ميرويس نيکه او احمدشا بابا لیسو کې له زده کړو وروسته په ۱۳۳۶ کال له دولسم ټولگي فارغ او په ۱۳۳۷ کال د کابل پوهنتون طب پوهنځي کې شامل او په ۱۳۴۳ کال د طب پوهنځي څخه

موقف څخه د هېواد د کرنې او ځمکو اصلاحاتو او په ضمني توګه د ګوندي تشکيلاتي پالیسي په جوړولو ځان بوخت کړ.

د ګوند د ملي روغي جوړي سياست پلي کولو په نيت ولاياتو ته د سفرونو په لړ کې يې مهم وړاندیزونه او نظريي له ګونديانو راټولي کړي، د حل له پاره يې په ګوندي او دولتي چارواکو زور راوړ، خو له بده مرغه دا موقف نيونه د دې لامل شوه چې هغه له ګوندي کار څخه هم ځنډي ته کړل شي. له دې کبله د افغانستان جمهوريت د ولسي جرګې د ريس مرستيال وټاکل شو.

د ډاکټر نجيب الله په دوران کې زيری د ګوند د دواړو برخو، خلق او پرچم د يووالي له پاره نه ستړی کيدونکي هلی ځلي کولې او د ګوند د سراسری کنفرانس د رابللو غوښتنه يې کوله. خو د ګوند د خپل منځي اختلافونو په لړۍ کې د جنرال تني پوځي حرکت تر سره شو او زيری په هغې کې د لاس درلودلو په تور په اعدام محکوم شو او د پلچرخي زندان ته واستول شو. خو د مجاهدينو په راتګ سره د زندان ور مات او ټول بنديان خوشې شول.

د مجاهدينو د راتګ سره په کابل کې د ګوند د لوړ پوړو مخکنيو چارواکو اوسېدل خطرناکه کار وبلل سو. زيری په دې سوچ چې که کوم خطر موجود وي هغه و ده ته راجع کيږی له افغانستان څخه پيښور ته کېوال سو، خو له بده مرغه د کابل خونړيو جګړو پر محال د هغه ميرمن، ۱۲ کلن زوی او اته کلنه لور په بيرحمه توګه د هغه د مکروريانو په استوګنځي کې ووژل سول.

زيری چې د ۱۴ کلن زوی همایون سره په پښتونخوا کې اوسېدی ددې خبر په اورېدلو سره په بی ساري توګه کلک غبرګون و ښود. ده خپل دښمن د وطن دخلگو د ناپوهۍ تورتم وبلئ چې يوازې او يوازې د علم په رڼا له مينځه تللاي شی. په ۱۹۹۵ کی د خپلې لور نجيبې لېمې په مرسته د ملګرو ملتونو د پناه غوښتونکو ادارې په هلو ځلو د خپل زوي همایون سره لندن ته ولاړ او هلته د مشر زوی هارون زيری سره يو ځای شو. په لندن کې ارواښاد زيری د ژوند تر پايه د ليکنې نه ستړې کيدونکې مبارزه پيل کړه.

په پایله کې يې د ارواښاد عبدالکریم ميثاق، ډاکټر شاولي او نورو ملګرو په مرسته هم دغه د محبت اخبار چې اوس د

گاهنامي په بڼه د انجنير همایون تاچ له خوا خپريږي او دافغان دوستۍ ټولنه چې اوس د انجنير عبدالرحيم ميثاق په رياست چاري اجرا کوي، دفرهنگي بنيادونو په توګه رامنځ ته کړل.

په اروپا کې د تفاهم نهضت راټوکېدل او د مېشتو افغان روڼاندو بيا تشکل ته هڅول هم دهغوئ د موثرو مشورو يوه لاسته راوړنه بللی شو.

ډاکټر صالح محمد زيری د ژوند په ورستيو کلونو کې د الزايمر په ناروغۍ اخته شو. هغه د ژوند تر هغه ورستيو شيبو چې لا يې ليدنه کولای شوه خپل کار ته دوام ورکړ.

د ډاکټر وطن دار په نوم يې په فيسبوک کې ليکنې کولې، د هيواد ژغورل يې د قومونو په يو والي او اتفاق کی ليدل. او د ناورين د کندي څخه د ژغورنې يوازی لاره يې د نر او ښځې تعليم بلئ.

د هغه د نيمي پېړۍ خاطرې کتاب چې ۸۴۷ پاڼې لري د افغانستان د سياسي او ټولنيزو پيښو يوه بشپړه هنداره بلل کيږي. ددې تر څنګ ارواښاد زيری ګن نور کتابونه هم ليکلي چې لست يې په دې ډول دي:

— افغانستان او د ډموکراسی سياسي نظام

— ټولنپوهنه په افغاني مثالو کې

— د زمانې جفا (د لنډو کيسو ټولګه)

— د سنگر وروستۍ ننداره (د لنډو کيسو ټولګه)

— گل خاوره (د شعرونو ټولګه)

— د کابل رود (د شعرونو ټولګه)

— (زموږ لاره) راه ما_ ژباړه

— کلېله او دمنه_ ژباړه

— کابل رود (د لنډو کيسو ټولګه)

— په اتفاق کې سوله د ميرافغان سوه

(د لنډو کيسو ټولګه)

— د فردوسي شاهنامه ژباړه

د یادونې وړ ده چې د فردوسي شاهنامې د شپیتو زرو بیتونو څخه اته زره بیتونه په پېښور کې د ملا نعمت الله له خوا په ۱۳۶۹ قمري کال کې پښتو ته ژباړل سوي وه خو ددغه کتاب ټول شپيته زره بیتونه د لمړي ځل له پاره پښتو ته د ارواښاد زيري له خوا د نثر په توگه په بشپړه توگه تر سره شول.

نه چاپ سوي اثار:

۱ - په افغانستان کې د فیوډالېزم بهېر (درې سوه لیکل سوي مخونه په کابل د هغه د کور سره له مینځه ولاړل).

۲ - لوی افغانستان څرنګه کوچنی سو؟

۳ - لنډه کیسه څرنګه لیکل کېږي؟

۴ - زما ماشوم توب(ناټامه)

سیاسي مدني ټولنو په استازولۍ د پیغامونو سره غونډي ته راغلې وه. همدارنګه ځینو استازو خپل ویديويې او غږیز پیغامونه هم را استولي ول چې په غونډه کې او د رسنیو له لارې په پراخه توګه خپاره شول. په یاد غونډه کې د اروپایي، امریکا، روسیې هېوادونو څخه راغلو ګډونوالو او د ویديويې او غږیز پیغامونو وړاندي کوونکو د ارواښاد ډاکټر زيري د مسلکي، سیاسي او فرهنگي فعالیتونو په بیلابیلو اړخونو رڼايي واچولي او هغه یې څو بعدي شخصیت وګڼلو. د هغه کار ته هر یو ملګري جایزه ورکړه او د هغه له خوا سیاسي فرهنگي اثار تل پاته او با ارزښته و ارزول شول. د هغه پاک روح ته دوعا واستول شوه او د مرحوم مرګ د افغانانو له پاره لویه ضایعه وبلل شوه. په پای کې نجیبي لیمي د خپل مرحوم پلار یاد غونډې ته د راغلو میلمنو او پیغام ورکوونکو څخه په پښې شوي ستر غم کې د غمرازیۍ ښودلو له امله ډیره مننه وکړه.

یاد دې تل پاته او اروا دې ښاده وي.

د ارواښاد دکتور زيري د جنازی د مراسمو او هم د خیرات او یاد غونډي څو تصویرونه

==

خدای بښلی ډاکټر صالح محمد زيري د ورپېښې ناروغۍ له

عمله د ۸۷ کلونو په عمر د ۲۰۲۲ کال نوامبر په ۲۴ مه وفات وموند او جنازه یې په عالی مراسمو چې زیاتو بهرنيانو او د مرحوم خواخوږو په کې ګډون کړی و لندن کې خاورو ته وسپارل شوه.

راټولو شوي افغانانو د مرحوم زيري د فاتحي، یادغونډي او خیرات په هغه ناسته کې برخه واخستله چې د مرحوم د کورنۍ او افغان دوستۍ ټولني له خوا د لندن په باختر رستوران کې جوړه شوي وه. په یاد غونډه کې بریتانیا او اروپا میشتو هغو افغانانو خبري وکړي چې د

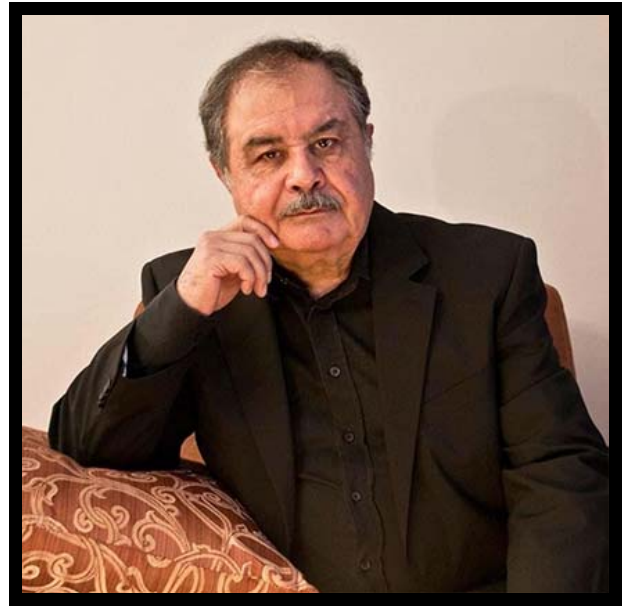

اولین بار دکتر حبیب را از نزدیک در هامبورگ آلمان دیدم. در جلسه افتتاحیه کانون پژوهشگران افغانستان گرداننده بود. من هم در آن برنامه گپ زدم. در میان برنامه جلسه احوال پرسى گرمى کرد و گفت نام خدا نسل جوان ما که در دانشگاه های ایران درس خوانده اند درخشش خاص دارند. گفتم من در دانشگاه های ایران درس نخوانده ام و در ادامه از سفر کوتاهش در ایران گفتم و از استاد جاوید یاد کرد که در ایران درس خوانده است. از کارهای آن روزگارش پرسیدم و گفتم که کتاب هایش را می شود طراحی خوب تر کرد، جواب داد که درست است ولی آن کارها کار یک ارگان و دولت است و از ما همینگونه تنهایی با زور سینه پیش می رود. این کار زور سینه، کار اکثریت نویسندگان و پژوهشگران خارج از افغانستان بود و است که با دریغ نویسنده خود شان می نویسند و شخصاً با قبول تمام مسؤولیت با هزینه های شخصی چاپ می کنند.

مرحوم استاد حبیب هر جا کار کرده کارش کار دل است و بی تردید می شود ایشان را معرف بیدل دهلوی، شاعر پر آوازه و صاحب سبک فارسی در کل افغانستان دانست. حتی در ایران کسی به اندازه استاد حبیب در روزگارش کار درست و دقیق نکرده بود. بنابراین کتاب های "بیدل و چهار عنصر" و "واژه های شعر بیدل" تا همیشه برای پژوهشگران ادبیات و بیدل شناسان به عنوان منبع علمی استفاده خواهد شد و نام استاد حبیب بر تارک این راه تا همیشه خواهد درخشید. بر علاوه داستان های "سپید اندام" و "سه مزدور" که عمق نگاه آن روزگار نویسنده و تحولات اجتماعی آن روزگار را روایت می کند همواره در خاطره ها خواهد ماند و خوانندگان داستان از این ها و دیگر داستان ها و شعرهای این بزرگ سفر کرده استفاده خواهد کرد.

درگذشت این غنیمت بزرگ علمی و فرهنگی را به جامعه فرهنگی و علمی و به ویژه خانواده داغدار و ارجمندش تسلیت می گویم. برای این دردمند برومند آرامش ابدی و برای بستگان و یارانش پاداش نیک آرزومندم.

عبدالله اکبری - لندن ۲۷ دسمبر ۲۰۲۲

روزگار تیره فرهنگی و علمی ما با رفتن استاد دکتر اسدالله حبیب بی تردید تیره تر می شود. گرچه آدم و دکتر در ادوار تاریخ کم نداشته ایم اما دکتر و آدمی که سر تا پا کار و تلاش و دکتر حبیب باشد کم داشته ایم. کسی که از میان تعصب و محرومیت برخیزد و تا سرحد دکترا تحصیل کند و آن هم از قوم بلا دیده ازبیک باشد کمتر کسی به مانند استاد حبیب توفیق داشته است که کران تا کران جغرافیای فارسی زبان در مرگش اندوهگین و غمناک باشد.

نام اسدالله حبیب را با داستان هایش اولین بار در شهر غزنی شنیدم و این که وی از داستان نویسان افغانستان است. با مرحوم رهنورد زریاب، مرحوم کریم میثاق و مرحوم اکرم عثمان و دیگر داستان نویسان اندک اما مشهور افغانستان گاه نقل و قصه مجالس می شد. از تلاش فروتنانه ایشان در دانشگاه کابل به عنوان استاد بعدها با خبر شدم و این که استاد حبیب در سرایش چهار پاره و دو بیتی های بلند دست بلند دارد را نیز بعدها در مجله ها خوانده و از دوستان فرهنگی شنیدم. بیان ها که در لندن آمدم و با هم نسلان ایشان دم خور کارهای فرهنگی و اجتماعی شدم با گونه های دیگر رنجکاری و کارنامه ادبی دکتر حبیب آشنا شدم و این که ایشان روی کتاب شناسی تطبیقی موسیقی هند کار کرده است
برایم

اکادمیسین دستگیر پنجهیری نیرزه جاودانگی پیوست

با تاسف، در لحظاتی که مجله در حال بسته شدن بود، از درگذشت اکادمیسین غلام دستگیر پنجهیری، یکی از بنیان گذاران و عضو کنگره موسس حزب دموکراتیک خلق افغانستان آگاه شدیم.

شادروان پنجهیری شخص مبتکر و خلاق بود؛ وی در دوران کوتاه مدت تصدی وزارت تعلیم و تربیه با لغو امتحان کانکور

بعد از فراغت از صنف هشتم مکتب را که در دوره زمامداری ریاست جمهوری محمد داود خان نافذ شده بود و باعث گردید تا شمار زیاد شاگردان مکتب ها به علت ناکام شدن در امتحان کانکور نتوانند ادامه تحصیل بدهند و به لشکر بیکاران پیوستند، زمینه ادامه تحصیل را برای این به اصطلاح کانکور زدگان فراهم آورد که موجب خوشنودی و استقبال وسیع مردم قرار گرفت. همچنین، در وزارت فوایدعامه جهت رفع عاجل بی سرپناهی شماری از کارکنان پایین رتبه دولت و تحقق شعار حزب در اسکان مردم بی خانه، پروژه سریع

پنجصد فامیلی را در خیرخانه کابل به راه انداخت که بخش بزرگ کار های ساختمانی آن رایگان توسط کارهای داوطلبانه (حشر) به سر رسید. اکادمیسین پنجهیری در زمان تصدی انجمن نویسندگان افغانستان با راه اندازی ابتکارات و ایجاد فضای دوستان و محیط راحت کاری رضایت بخش بزرگ فرهنگیان کشور (نویسندگان و شعرا) را به دست آورد.

روانش شاد و نام و کارنامه هایش جاودانه

انا لله و انا الیه راجعون

شادروان دستگیر پنجهیری به تاریخ 26 دسامبر سال 2022 م از اثر بیماری طولانی مدت در ایالات متحده امریکا پدرود حیات گفت و به جاودانگی پیوست.

زنده یاد اکادمیسین پنجهیری زندگی پربراری را پشت سر گذاشت و به حیث یک چهره ماندگار سیاسی- فرهنگی و دانشمند نام در تاریخ کشور ثبت گردید.

وی 89 سال قبل در روستای "قابضان" ولسوالی رخه پنجهیر متولد شد. آموزش ابتدایی را در پنجهیر و دوره متوسطه را در دارالمعلمین کابل به پایان رسانید و در سال 1337 خورشیدی وارد دانشکده ادبیات دانشگاه کابل شد.

بعد از فراغت از دانشگاه و سپری نمودن دوره مکلفیت عسکری از سال 1343 در اداره های مختلف فرهنگی اجرای وظیفه کرد.

عضویت هیات تحریر روزنامه انیس، معاون کتابخانه ریاست مستقل مطبوعات، مدیریت روابط بین المللی مطبوعات، مدیریت تدقیق نشرات رادیو کابل، آمر نسخ خطی

به مناسبت وضعیت دردناک زن، در افغانستان و ایران
سروده هایی از: فروغ فرخزاد

"آزادی"

ن. تکل

خیز از جا پی آزادی خویش

خواهر من ز چه رو خاموشی

خیز از جای که باید زین پس

خون مردان ستمگر نوشی

کن طلب حق خود ای خواهر من

از کسانی که ضعیفت خواندند

از کسانی که به صد حيله و فن

گوشه خانه تو را بنشانند

تا به کی در حرم شهوت مرد

مایه عشرت و لذت بودن

تا به کی همچو کنیزی بدبخت

سر مغرور به پایش سودن

باید این ناله خشم آلودت

بی گمان نعره و فریاد شود

باید این بند گران پاره کنی

تا تو را زندگی آزاد شود

خیز از جای و بکن ریشه ظلم

راحتی بخش دل پر خون را

جهد کن جهد که بر غیر دهی

بهر آزادی خود قانون را

غزل

لکه باران لکه بلی راغله

له نازه مسته به بلی راغله

له تانه مخکی هم راتله هر وختی

دا خُل په تا پسی سیلی راغله

خلکو پری شک خدا برده چی ولی وکړ

له هغه کلی چی مرغی راغله

ما ورته خومره انتظار وویسته

د مینی کور ته چی سپورمی راغله

د خپل وطن په حال می ښه وژړل

چی ساه می بنده تر مری راغله

تکله دا خو نن کیسه نوی ده

پر ما چپه د خاموشی راغله

ناله

زنجیر برده گی

هان! ای زن ای ترانه و الهام زندگی
 ای ابتدایی گیتی و انجام زندگی
 ای مادر زمانه، ای دختر حوا
 ای چلچراغ خانه تو در شام زندگی
 بی تو جهان نبود و نباشد دوام او
 ای تار و پود هستی و فرجام زندگی
 زنجیر بردگیست نهادند به پای تو
 بر نام و دین و مذهب و اسلام و زندگی
 تو برده ای به عصر فضا ای دریغ و درد
 در مکتب زمانه تو ناکام زندگی
 بر عقل و دانشت خط بطلان کشیده اند
 این عمر نیست، هست چو دشنام زندگی
 بی عصمتان به عصمت تو شک نموده اند
 خود ننگ بوده اند پی نام زندگی
 آب خوش از گلوی تو پایان نرفته است
 صد ناله نوش کرده ای از جام زندگی

جدایی بین مرد و زن روا نیست
 که زن از مرد و مرد از زن جدا نیست
 به هر جا گلرخان هم دوش مردند
 که بی گل هیچ بزمی را صفا نیست
 کنون دیگر در این عصر درخشان
 زنان را روزگار انزوا نیست
 نباشد دوره فردوسی امروز
 زن قرن طلایی اژدها نیست
 حقوق مرد و زن باشد مساوی
 که قانون است و قانون ادعا نیست
 به چشم خویشتن باشیم شاهد
 که بی زن رونقی در کارها نیست
 * * *

غنی خان بابا

ما ته د جنت قیصی، خان ته د دنیا حساب
 دا دي عجيبه انصاف، دا دي عجيبه کتاب
 زه په مستي سور کافر، ته په هوس سپن ملا
 ما ته په فتوا عذاب، تا ته په دهوکه ثواب
 اے د عدالت ربه ، دا لوبه خو وړانه که
 مونږه انسانانو ته ، نوي لار ودانه که
 * * *

از صف داروغان و از صف دزدان
خطِ بزرگی به نام فاصله گم شد

حمزه بابا

آنقدر انبوه معضلات فزون گشت
کز اثرش اصل اصلِ معضله گم شد

قوم پی حل و فصل معضله رفتند
فتنه به پا گشت و نفسِ مسأله گم شد

باد شمالی وزید و باد جنوبی
جنگلِ ما را تبار و سلسله گم شد

چار طرف فوج دوستان درونگند
از همه جا تخم یارِ یکدله گم شد

یار و دیار از کنار و از کفِ ما رفت
قلقل مینا و بانگِ بلبله گم شد

حاصل تحصیل ما به بادِ فنا رفت
دانش و فرهنگ و علمِ حاصله گم شد

باد صبا گر خبر ز باغچه آرد
نامه بر و قاصد و مراسله گم شد

عمرِ گرانمایه در سفر به سر آمد
گوهرِ یکدانه ام به مزبله گم شد

ورانه دا دنیا کره ربه بله دنیا جوهره کره

دا ډکه د غم ده یو بی غمه دنیا جوهره کره

دلته څوک حاکم دی څوک محکوم او څوک آقا غلام

نه وی چه تضاد پکښی یوه سمه دنیا جوهره کره

دا ده د فرعون ، هامان ، شداد او د قارون دنیا

نه وی ظلم زور چې پکښی دغه دنیا جوهره کره

دلته خاوندان د محلونو دی خدایان ربه

بله بس د ختو بی محله دنیا جوهره کره

وایم زه حمزه ربه په کار کښی دی کار نه لرم

هسی می خیال راغی یو بدله دنیا جوهره کره

دکتر لطیف ناظمی

خط فاصله

از کف شان سکه های حوصله گم شد

در سفر کعبه راه قافله گم شد

عقل و تدبیر

گر که آمد بلاء نه کار خداست
 گر که خود را زدی بسنگ و خنک
 خاک رنجی به جار کشدم پاک
 سقف هست جمله را اگر بر چید
 گر که با گریه هم آشیانه شری
 خط دل را اگر خطا رفتی
 عشق خواندی اگر حکم هوس
 هر که ستم خورد و مرد مگو که چرا
 از ازل شد سیاه یا که پید
 اهل دل را اگر نگردد حسد
 در بنی به رور بیگانه
 نقش هر چهره را کشیده طعام
 پس نوح با بدان بنیشت
 عقل و تدبیر از حد اجارا
 رفت اگر ناروا، نه کار خداست
 گر شکست هر چه پانه کار خداست
 گر گشت آسیانه کار خداست
 شد عروسی سزانه کار خداست
 بر درید گر ترا نه کار خداست
 گم شدی در هوا نه کار خداست
 پس شد مبتلا نه کار خداست
 چون تو دانی چه دانه کار خداست
 طالع و بخت مانه کار خداست
 با کمانه دعا نه کار خداست
 در دشت آشنانه کار خداست
 زشت و زیبا دلانه کار خداست
 از پدر شد جدانه کار خداست
 غیر از این ماجرانه کار خداست
 قاصد غیر

MAHABAT

Sep.-DEC. 2022

To Mercy, pity, peace and love all pray

A Periodically Issue

KABUL – TODAY

نمایی از شهر کابل